

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΣΤΟ ΝΕΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «Οι υπό μετάβαση οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης
και ο βαθμός οικονομικής ολοκλήρωσής τους με την Ελλάδα
και την Τουρκία»**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΤΖΕΚΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

A.M. 1201M052

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
--------------------------	---

ΜΕΡΟΣ Ι

Α. Θεωρητική προσέγγιση της διαδικασίας μετάβασης και το παράδειγμα των βαλκανικών οικονομιών.....	4
Β. Η θέση της Ελλάδας και της Τουρκίας στο διεθνή ανταγωνισμό και την παγκοσμιοποιημένη οικονομία.....	6
·Ελλάδα.....	6
·Τουρκία.....	8

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	10
Α. Οικονομικές συνθήκες στα Βαλκάνια την περίοδο του Ψυχρού πολέμου.....	11
Β. Η περίοδος της μετάβασης στην οικονομία της αγοράς.....	12
Γ. Παρουσίαση της οικονομικής κατάστασης των βαλκανικών χωρών.....	18
·Αλβανία.....	18
·Βοσνία-Ερζεγοβίνη(ΒΕ).....	20
·Βουλγαρία.....	22
·Κροατία.....	26
·Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας(ΠΓΔΜ).....	28
·Ρουμανία.....	30
Δ. Η ιστορική παρουσία Ελλάδας και Τουρκίας στο βαλκανικό χώρο.....	33

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ.....	35
Α. Εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας με τις βαλκανικές χώρες.....	37
·(α) Ελλάδα – βαλκανικές χώρες.....	37
·β. Τουρκία – βαλκανικές χώρες.....	48
Β. Ελληνικές και τουρκικές επενδύσεις στις βαλκανικές χώρες.....	56
·α. Ελληνική επενδυτική δραστηριότητα.....	59
·β. Τουρκική επενδυτική δραστηριότητα.....	69
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	72

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
----------------------	--

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί προϋπόθεση για την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου. Τα ζητήματα, τα οποία πραγματεύεται η εργασία αυτή έχουν να κάνουν, όπως δηλώνει και ο τίτλος της, με τις υπό μετάβαση οικονομίες της Νοτιοανατολικής(ΝΑ) Ευρώπης, καθώς και με τις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις αυτών των χωρών με την Ελλάδα και την Τουρκία. Ο όρος «υπό μετάβαση οικονομίες της ΝΑ Ευρώπης» αναφέρεται στις πρώην σοσιαλιστικές οικονομίες των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου. Οι χώρες αυτές είναι η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη(ΒΕ), η Βουλγαρία, η Κροατία, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας(ΠΓΔΜ), η Ρουμανία και η Σλοβενία. Όποια αναφορά στον παραπάνω όρο, ή στον όρο «υπό μετάβαση βαλκανικές χώρες, ή χώρες της χερσονήσου του Αίμου, ή Βαλκάνια», περιλαμβάνει τις επτά χώρες που αναφέρθηκαν. Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι εκτός αυτής της ομάδας χωρών, αν και γεωγραφικά εντάσσονται στην ίδια περιοχή. Η Σλοβενία και ενδεχομένως η Κροατία συμπεριλαμβάνονται στην ομάδα αυτή, κυρίως όμως για ιστορικούς λόγους, αφού πολλοί μελετητές τις τοποθετούν στο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης(ΚΕ). Στη διατύπωση του τίτλου έχει προτιμηθεί ο όρος ΝΑ Ευρώπη, ο οποίος προωθείται και στη διεθνή βιβλιογραφία και φιλολογία, παραμερίζοντας τον φορτισμένο ιστορικά όρο «Βαλκάνια».

Ο σκοπός της εργασίας έχει διττό περιεχόμενο και επιδιώκεται κυρίως μέσα από το δεύτερο και τρίτο μέρος της μελέτης. Αρχικά γίνεται προσπάθεια παρουσίασης και περιγραφής της οικονομικής κατάστασης των χωρών της ΝΑ Ευρώπης, καθώς διανύουν πλέον τη δεύτερη δεκαετία μέσα σε καπιταλιστικό περιβάλλον. Επίσης επιδιώκεται η ανάδειξη των λόγων που οδήγησαν τις οικονομίες της περιοχής στη θέση αυτή, ενώ αντιπαραβάλλεται συχνά η εξέλιξη της ίδιας διαδικασίας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη(ΚΑΕ). Στη συνέχεια στόχος της εργασίας είναι να καταδείξει το βαθμό οικονομικής ολοκλήρωσης των βαλκανικών οικονομιών με την Ελλάδα και την Τουρκία, χρησιμοποιώντας κυρίως τις εμπορικές και επενδυτικές ροές. Η σημασία αυτής της ανάλυσης έγκειται στη συγκριτική παρουσίαση του βαθμού στον οποίο εκμεταλλεύτηκαν η Ελλάδα και η Τουρκία τις ευκαιρίες που

ανέκυψαν στη βαλκανική περιφέρεια, καθώς και στις προοπτικές ενδυνάμωσης της ελληνικής και τουρκικής παρουσίας στην περιοχή.

Η δομή της Εργασίας διακρίνεται σε τρία μέρη.

Το πρώτο μέρος έχει κυρίως εισαγωγικό χαρακτήρα, καθώς επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση της διαδικασίας μετάβασης, μέσα από μια σύντομη, σχηματική παράθεση των χαρακτηριστικών των δύο βασικών μεθόδων μετάβασης και των σημαντικότερων επιχειρημάτων γύρω απ' αυτές. Το βαλκανικό παράδειγμα τοποθετείται στη θεωρητική αποικόνιση της διαδικασίας μετάβασης. Στο δεύτερο κομμάτι το πρώτου μέρους σκιαγραφείται, επίσης πολύ συνοπτικά, η πορεία της ελληνικής και τουρκικής οικονομίας στο διεθνές περιβάλλον και η θέση Απ' όπου σήμερα διεκδικούν ηγετικό ρόλο στη ΝΑ Ευρώπη.

Στο δεύτερο μέρος γίνεται μια παρουσίαση της πορείας των βαλκανικών οικονομιών. Ύστερα από μια σύντομη αναφορά στην ψυχροπολεμική περίοδο, η παρουσίαση επικεντρώνεται στο μετασοσιαλιστικό βίο αυτών των οικονομιών. Περιγράφονται οι δυσκολίες της μεταβατικής διαδικασίας τα λάθη και οι παραλείψεις που έγιναν, ενώ γίνονται επίσης συγκρίσεις με το πετυχημένο παράδειγμα των χωρών της ΚΑΕ. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η πορεία της κάθε οικονομίας ξεχωριστά τα τελευταία χρόνια. Στο τέλος του δεύτερου μέρους(τμήμα Δ), σχολιάζεται η ιστορική παρουσία της Ελλάδας και της Τουρκίας στο βαλκανικό χώρο, ώστε να καταδειχθούν τα ερείσματα που η καθεμιά χώρα διαθέτει στην περιοχή και τα οποία μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη των μελλοντικών τους στόχων.

Στο τρίτο μέρος το οποίο είναι το πιο μακροσκελές και πιθανότατα το πιο ενδιαφέρον, η βαλκανική περιφέρεια εκλαμβάνεται ως πεδίο ανταγωνισμού των ελληνικών και τουρκικών οικονομικών συμφερόντων. Διακρίνεται σε δύο κεφάλαια (Α&Β). Το πρώτο κεφάλαιο αναλύει τις εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας με τις βαλκανικές χώρες, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στο ύψος, τη σύνθεση και την κατανομή των εκατέρωθεν εμπορικών ροών. Εκτιμώνται επίσης, η σημασία του βαλκανικού εμπορίου για την κάθε χώρα, ο βαθμός εμπορικής περιφερειακής ολοκλήρωσης, καθώς και οι προοπτικές εμπορικών σχέσεων. Στο δεύτερο τμήμα του τρίτου μέρους το βάρος πέφτει στις Ξένες Άμεσες Επενδύσεις(ΞΑΕ) στις βαλκανικές χώρες, με μεγαλύτερη έμφαση να δίνεται στις επενδύσεις ελληνικής και τουρκικής προέλευσης. Αναλύεται η πορεία και το ύψος των επενδύσεων, καθώς και τομεακός και γεωγραφικός προορισμός τους.

Το κυρίως σώμα της εργασίας ολοκληρώνεται με την επιγραμματική παράθεση ορισμένων συμπερασμάτων. Μέσα απ' αυτά τονίζεται μια ακόμα φορά το αποτυχημένο παράδειγμα μετάβασης των βαλκανικών οικονομιών στην οικονομία της αγοράς. Μόλις τα τελευταία χρόνια έχει αντιστραφεί το πολιτικό και οικονομικό κλίμα στις χώρες αυτές. Επίσης, στη συγκριτική της διάσταση η μελέτη αυτή αναδεικνύει την υπεροχή της ελληνικής οικονομικής παρουσίας στην περιοχή, έναντι της τουρκικής, χωρίς να γενικεύονται και να υπερεκτιμώνται οι επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας, έτσι ώστε να τίθεται το πρόβλημα στη σωστή του βάση και να αποφεύγονται θριαμβολογίες ή μεμνιμοιρίες σχετικά με την ελληνική οικονομία.

Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας είναι μια χρονοβόρα και κοπώδης διαδικασία. Μέσα απ' αυτήν όμως τη διαδικασία, ο φοιτητής λαμβάνει χρήσιμα εφόδια, απαραίτητα για την εποικοδομητική ολοκλήρωση μεταπτυχιακών σπουδών. Στην προσπάθειά μου αυτή πολύτιμη ήταν η συμβολή του επιβλέποντα καθηγητή μου, Παπάζογλου Χρήστου, ο οποίος κατέχει πολύ καλά τα ζητήματα με τα οποία ασχολήθηκα. Τον ευχαριστώ για την συνεργασία, την καθοδήγηση και την συμπαράστασή του.

ΜΕΡΟΣ Ι

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Το βασικό δίλημμα που αντιμετώπισαν οι πρώην οικονομίες κεντρικού σχεδιασμού μετά την κατάρρευση του συστήματος, ήταν η επιλογή μεταξύ των δύο βασικών θεωρητικών μεθόδων για μια επιτυχή μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Η πρώτη μέθοδος, γνωστή ως “shock therapy”, προτείνει την ανάληψη ριζικών πρωτοβουλιών για ένα γρήγορο και εκτεταμένο μετασχηματισμό της οικονομίας. Η άλλα μέθοδος, η οποία συχνά αναφέρεται ως “step by step” ή “gradualism”, επιδιώκει μια σταδιακή, εξελικτική, προοδευτική μετάβαση από το ένα σύστημα στο άλλο.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πολύ απλοϊκή και ο ρόλος της είναι περισσότερο σχηματικός και θεωρητικός. Στην πραγματικότητα σπανιότατη είναι η αμιγής εφαρμογή μιας μόνο μεθόδου. Εκτός αυτού η κατηγοριοποίηση αυτή παρουσιάζει σημαντικές θεωρητικές ατέλειες¹.

Υπάρχουν τομείς σε μια μεταβατική οικονομία, οι οποίοι απαιτούν ταχύτατες και ριζικές παρεμβάσεις (π.χ. μακροοικονομική σταθεροποίηση), ενώ σε άλλους τομείς μπορεί να υπάχουν καλύτερα αποτελέσματα αν οι παρεμβάσεις γίνουν σταδιακά (π.χ. ιδιωτικοποιήσεις). Στον παρακάτω πίνακα ο Debrowski δείχνει ποιες μεταρρυθμίσεις μπορούν να επιβληθούν σταδιακά, αλλά και ποιους κινδύνους ενέχει μια τέτοια απόφαση².

Τομέας	Μπορεί να μεταρρυθμιστεί σταδιακά	Κίνδυνοι σταδιακών αλλαγών
Μακροοικονομική σταθεροποίηση	ΟΧΙ	
Εσωτερική απελευθέρωση	ΝΑΙ ή ΟΧΙ εξαρτάται, προτιμότερο ΝΑΙ	Διαταραχές τιμών, πληθωρισμός, προσδοκίες, δημοσιονομικά προβλήματα, καθυστέρηση ιδιωτικοποιήσεων και σπασίματος των μονοπωλίων
Εξωτερική απελευθέρωση	ΝΑΙ	Διαταραχές τιμών, αδύναμος ανταγωνισμός, μικρότερη πίεση για μεταρρυθμίσεις
Ιδιωτικοποιήσεις	ΝΑΙ	Καθυστέρηση μεταρρυθμίσεων, μικροπολιτική εκμετάλλευση, διαφθορά, ανάγκη δανεισμού
Αναδιάρθρωση-σταθεροποίηση δημόσιου τομέα, θεσμοί	ΝΑΙ	Καθυστέρηση ιδιωτικοποιήσεων, δημοσιονομική κρίση, μικροπολιτική εκμετάλλευση, στήριξη ζημιωγόνων επιχειρήσεων

1. “Different Strategies of Transition to a Market Economy”, (1996), Debrowski Marek, Working Paper, No 1579, p.p. 17-18, The World Bank

2. ibid p.p. 46

Οι υποστηρικτές της σταδιακής μετάβασης προβάλλουν, τόσο οικονομικά όσο και θεσμικά-πολιτικά επιχειρήματα. Σύμφωνα μ' αυτούς οι αλλαγές πρέπει να γίνονται προοδευτικά για να μπορούν οι παράγοντες της αγοράς να εξοικειώνονται με τους όρους του νέου παιχνιδιού. Πέρα απ' αυτό, η σταδιακή μεταρρύθμιση γίνεται ευκολότερα ανεκτή από την κοινωνία και είναι πιθανότερο να εφαρμοστεί σωστά από την εκάστοτε κυβέρνηση, η οποία φοβάται τη μεγάλη πτώση του προϊόντος και την εκτίναξη της ανεργίας, που προκαλούνται από ριζικές παρεμβάσεις.

Από την άλλη όμως είναι πολλά τα επιχειρήματα εναντίον του σταδιακού μετασχηματισμού των οικονομιών. Η εμπειρία δείχνει ότι όλες οι μεταβατικές οικονομίες γνώρισαν μεγάλη πτώση της παραγωγής, υψηλό πληθωρισμό και ανεργία, κατά το πρώτο στάδιο της μετάβασης. Αυτό συνηγορεί υπέρ μιας θεραπείας "shock", η οποία επικεντρώνεται στη ριζική και οριστική επίλυση του προβλήματος, αποφεύγοντας τον κίνδυνο παλινωδιών, αναποφασιστικότητας και εμπλοκής σε παρατεταμένη ύφεση. Επίσης, η ατομία και η καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων ενέχει επικίνδυνες παγίδες όπως: i. συστημικό κενό στη μικρο- και μακροοικονομία, λόγω της σύγχυσης που προκαλεί η απουσία παλιών θεσμών και η καθυστέρηση θέσπισης και εφαρμογής των νέων, ii. κρίση στο ισοζύγιο πληρωμών και υπερπληθωρισμό, iii. παρατεταμένη ανεργία, μεγαλύτερη πτώση της παραγωγής και μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα, iv. υπόθαλψη και συντήρηση της διαφθοράς, χαμένες ευκαιρίες διαρθρωτικής πολιτικής, αναξιοπιστία και συγκρότηση ομάδων πίεσης, τόσο στο εξωτερικό, όσο και στο εσωτερικό³.

Το κριτήριο, το οποίο προσδιορίζει τη μέθοδο που θα ακολουθήσει μια μεταβατική οικονομία, είναι οι συνθήκες που επικρατούν στη χώρα κατά το χρόνο εκκίνησης του μετασχηματισμού. Οι συνθήκες αυτές αναφέρονται κυρίως στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, στο διάστημα και στο βαθμό συμμετοχής της στο σύστημα κεντρικού σχεδιασμού, στο βαθμό του ιδιωτικού τομέα στην οικονομία της, στο ρόλο της χώρας στα πλαίσια της ΚΟΜΕΚΟΝ, στο βαθμό ανοίγματος της οικονομίας της προς τη Δύση, στο επίπεδο δημοκρατίας και πολιτικής ελευθερίας της χώρας ως σοσιαλιστικό κράτος, στη δύναμη και οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών της, στην εθνική ομοιογένεια της χώρας, στη δημόσια διοίκηση, στο νομικό της σύστημα, καθώς και σε άλλους παράγοντες.

³. ibid p.p. 28-31 & 47, επίσης "From Plan to Market", (1996), World Development Report, *The World Bank*

Η προσέγγιση της ταχύτατης και στο σύνολο της οικονομίας μετάβασης συνδέεται με τις φιλελεύθερες οικονομικές θεωρίες, που θεωρούν την απελευθέρωση του εμπορίου αναγκαία διαδικασία, η οποία κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις επιφέρει σημαντικά οφέλη σε όλους τους συμμετέχοντες⁴. Αυτό προκύπτει κυρίως μέσα από την εξειδίκευση στο διεθνή καταμερισμό εργασίας⁵. Αναγκαία προϋπόθεση είναι η εξάλειψη των εμποδίων στο εμπόριο, για τη μεγιστοποίηση των εμπορικών σχέσεων διεθνώς, η οποία όμως μπορεί να επιτευχθεί μόνο από δημοκρατίες δυτικού τύπου.

Οι αντιλήψεις αυτής της προσέγγισης διακατείχαν αυτούς που αποφάσισαν, ότι όλες οι υπό μετάβαση οικονομίες έπρεπε να μετασχηματιστούν εξ' ολοκλήρου και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Οι βαλκανικές πρώην σοσιαλιστικές χώρες φαίνεται πως δεν ευνοήθηκαν ιδιαίτερα από τις πολιτικές αυτές αποφάσεις⁶, οι οποίες παρέβλεψαν το κριτήριο των «αρχικών συνθηκών» που αναφέραμε παραπάνω. Τα βαλκανικά κράτη δε διέθεταν τις οικονομικές συνθήκες, τη βιομηχανική υποδομή, την εθνική ομοιογένεια, το δημοκρατικό παρελθόν των χωρών της ΚΑΕ. Θα μπορούσε λοιπόν ενδεχομένως, να είχε προηγηθεί μια διαδικασία αναδιάρθρωσης των βαλκανικών οικονομιών πριν ενταχθούν στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, έτσι ώστε να είχε προφυλαχθεί ένα μέρος τουλάχιστον της παραγωγικής βάσης που χάθηκε. Η ίδια αντιμετώπιση διαφορετικών περιπτώσεων πιθανότατα δεν ήταν η καλύτερη επιλογή.

B. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ **ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

• Ελλάδα

Η πρώτη εμπειρία διευρυμένης διεθνοποίησης της ελληνικής οικονομίας ήταν η ένταξη της χώρας μας το 1981 στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η έλλειψη προετοιμασίας ενόψει εκείνου του εγχειρήματος είχε αρνητικές επιπτώσεις για την οικονομία της χώρας μας. Μπορεί κανείς να βρει σημαντικές ομοιότητες μεταξύ της κατάστασης που βρέθηκε η ελληνική οικονομία τότε και των αποτελεσμάτων του ανοίγματος των

4. Gilpin R., (1998), «Η πολιτική οικονομία των διεθνών σχέσεων», τόμος Α, σελ. 45 επ.

5. Kenen P., (1999), «Διεθνής Οικονομική»

6. Η επιλογή της θεωρίας μετάβασης ήταν καταρχήν πολιτική απόφαση.

Pickel A., (2002), "transformation theory: scientific or political?", *Communist and Post-Communist Studies*, p.p.105-114..

αγορών στα Βαλκάνια ύστερα σχεδόν από μια δεκαετία⁷. Το εμπορικό έλλειμμα της Ελλάδας αυξήθηκε σημαντικά σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, η βιομηχανική παραγωγή, ιδιαίτερα των παραδοσιακών κλάδων συρρικνώθηκε και η χώρα υποχρεώθηκε, λόγω της διακλαδικότητας του εμπορίου με την Κοινότητα, να υποχωρήσει σε εξειδικεύσεις εντάσεως εργασίας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν μπόρεσαν να σταθούν απέναντι στον ανταγωνισμό των μεγάλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.

Η ενσωμάτωση όμως της χώρας μας στην Κοινότητα είχε και θετικά, μακροχρόνια κυρίως αποτελέσματα. Οι ελληνικές επιχειρήσεις, έχοντας την στήριξη και της ΕΟΚ, προσαρμόστηκαν με τον καιρό στα νέα δεδομένα. Έτσι από το 1990 και μετά ο αριθμός των επιχειρήσεων -και μάλιστα των μεγάλων επιχειρήσεων- αυξάνεται σημαντικά, ενώ ιδιαίτερα υψηλή είναι η εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας, κυρίως στις σχέσεις της με τις οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)⁸.

Η δεύτερη φάση διεθνοποίησης της ελληνικής οικονομίας μπορούμε να πούμε ότι επήλθε με το άνοιγμα των αγορών της βαλκανικής χερσονήσου. Η Ελλάδα, η μόνη χώρα-μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ στην περιοχή, προώθησε τις εξαγωγές της στα Βαλκάνια με αρκετά καλές επιδόσεις, μολονότι οι δυνατότητες είναι πολύ μεγαλύτερες. Την αύξηση του εμπορίου ακολούθησαν οι επενδύσεις, οι οποίες περνώντας από διάφορα στάδια, κατέχουν σήμερα μια από τις πρώτες θέσεις στη βαλκανική περιφέρεια⁹.

Οι ιστορικές αλλαγές που συνέβησαν στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας έδωσαν διέξοδο στις ελληνικές επιχειρήσεις και στο ελληνικό κεφάλαιο, σε μια περίοδο έντονου διεθνούς ανταγωνισμού, όπου η δυναμική της ελληνικής οικονομίας ήταν περιορισμένη. Η προώθηση της εμπορικής ολοκλήρωσης στο βαλκανικό χώρο είναι η απάντηση της Ελλάδας στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας τα τελευταία χρόνια.

7. Γιαννίτσης Τ. (1988), «Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και επιπτώσεις στη βιομηχανία και στο εξωτερικό εμπόριο», σελ. 37 επ.

8. Βεργόπουλος Κ., από το συλλογικό τόμο: «Ο ελληνοισμός στον 21^ο αιώνα», (2000), σελ.249 επ.

9. Τα μεγέθη που φανερώνουν με ένα πιστό τρόπο το μέγεθος της οικονομικής αλληλεξάρτησης, είτε σ' ένα σύνολο χωρών, είτε μεταξύ δύο χωρών είναι το διεθνές εμπόριο, οι επενδύσεις και όπως κάποιοι συγγραφείς υποστηρίζουν (Sachs) η συνολική παραγωγή των πολυεθνικών.

Sachs J. από το συλλογικό τόμο: «Κατανοώντας την παγκοσμιοποίηση» (2000), εισαγωγή-επιμέλεια: Πελαγίδης Θ.

• Τουρκία

Πριν το 1980 η τουρκική οικονομία ήταν ιδιαίτερα εσωστρεφής και ακολουθούσε μια πολιτική υποκατάστασης των εισαγωγών και στήριξης της εθνικής βιομηχανίας. Η πολιτική αυτή του συγκεντρωτισμού και του προστατευτισμού άρχισε σταδιακά από τις αρχές της δεκαετίας του '80 να χάνει έδαφος υπέρ των μηχανισμών της αγοράς¹⁰. Ωστόσο η αλλαγή αυτή ήταν περισσότερο επιφανειακή, καθώς η κρατική παρέμβαση ήταν πολύ συχνή και έντονη. Ο φιλελευθερισμός και ο εξωστρεφής προσανατολισμός της παραγωγής, που προσπάθησε να επιβάλει ο Τουργκούτ Οζάλ, προσέκρουσε στις ίδιες τις δομές του «κεμαλικού κράτους», για το οποίο ο κρατισμός ήταν ένα από τα βασικά συστατικά του¹¹. Χαρακτηριστικό είναι το ότι παρά τις εξαγγελίες φιλελευθεροποίησης της οικονομίας ο νόμος για τις ιδιωτικοποιήσεις κατατέθηκε ύστερα από μεγάλη καθυστέρηση μόλις το 1994¹². Παρά τον αργό όμως ρυθμό φιλελευθεροποίησης μέσα σ' ένα διεθνές περιβάλλον αυξανόμενης αλληλεξάρτησης, βασικός στόχος της τουρκικής οικονομίας παρέμενε η προσέγγιση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Ενώ λοιπόν η Τουρκία επιδίωκε διακαώς το άνοιγμα προς την Κοινότητα, οι αλλαγές στην ΚΑΕ έθεσαν σε δεύτερη μοίρα την υπόθεση της ισλαμικής αυτής χώρας, η οποία μάλιστα δέσμια των αντιθέσεών της, αδυνατούσε να προχωρήσει στις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Τελικώς η τελωνειακή ένωση ΕΕ-Τουρκίας άρχισε να ισχύει από το 1996, υποχρεώνοντας την Τουρκία να άρει πολλά μέτρα προστατευτισμού της οικονομίας της και δεσμεύοντάς την να «ανοίξει» ακόμα περισσότερο στην παγκόσμια οικονομία, ενόψει μάλιστα και της επιθυμίας της για πλήρη ένταξη μελλοντικά¹³. Οι εμπορικές σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ αυξήθηκαν σημαντικά, σε σημείο που η Ένωση αποτελεί το σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Τουρκίας, η οικονομία της οποίας όμως παρουσιάζει φοβερές δυσκολίες προσαρμογής στο διεθνές περιβάλλον και αυτό οφείλεται καταρχήν στα δομικά προβλήματα και στις αντιθέσεις που υπάρχουν στην τουρκική κοινωνία και πολιτική.

Η Τουρκία διαθέτει μια αγορά πλέον των 60 εκ. πολιτών και μια σαφώς σημαντικότετη γεωγραφική θέση, τόσο από γεωπολιτική όσο και από οικονομική

10.«Βαλκανικό Παρατηρητήριο», (2001), ΙΣΤΑΜΕ Α. Παπανδρέου, σελ. 176.

11.«Η Τουρκία σήμερα: πολιτεία, κοινωνία, οικονομία, εξωτ. Πολιτική, θρησκεία», (1995), επιμέλεια: Βερέμης Θ. σελ. 38 επ.

12.Σύμφωνα με τον Akagül D. επρόκειτο για έναν «παράδοξο τουρκικό φιλελευθερισμό».

13.«Η Ελλάδα και το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας», (2001), Βιβλιοθ. Διεθνών & Ευρωπ. Μελετ.

άποψη. Αν καταφέρει λοιπόν να ξεπεράσει τα προβλήματα που την ταλανίζουν θα εξασφαλίσει ιδιαίτερα πλεονεκτική θέση στην παγκόσμια οικονομία.

ΜΕΡΟΣ II

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ

Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Τη νίκη των συμμάχων επί της Ναζιστικής Γερμανίας στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ακολούθησε ο διχασμός του κόσμου σε δύο στρατόπεδα. Την ίδια τύχη είχαν και οι χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου. Ύστερα από φανερές ή μυστικές συνδιασκέψεις και συμφωνίες, που προηγήθηκαν της λήξης του πολέμου, καθώς διακρίνονταν η έκβασή του, ή ακολούθησαν τον τερματισμό των εχθροπραξιών, οι νικητές χώρισαν σε σφαίρες επιρροής τις περιοχές ανά την υφήλιο. Οι τέσσερις από τις έξι τότε βαλκανικές χώρες, Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία εντάχθηκαν στο σοσιαλιστικό οικονομικοκοινωνικό σύστημα, ενώ οι δύο νοτιότερες βαλκανικές χώρες, Ελλάδα και Τουρκία ακολούθησαν το δυτικό, καπιταλιστικό μοντέλο.

Τα βαλκανικά κράτη έζησαν από κοντά την πόλωση και την απομόνωση του ψυχρού πολέμου. Τα κομμουνιστικά Βαλκάνια ακολούθησαν συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής και ανάπτυξης, σύμφωνα με τη σοσιαλιστική θεωρία και τον κεντρικό σχεδιασμό της Μόσχας. Η κατάσταση αυτή έπληξε ιδιαίτερα τα οικονομικά συμφέροντα της Ελλάδας αλλά και της Τουρκίας στο χώρο των Βαλκανίων. Η Ελλάδα βρέθηκε εμπορικά σχεδόν απομονωμένη, αφού η Τουρκία ήταν η μόνη χώρα του δυτικού κόσμου που συνόρευε δια ξηράς με την Ελλάδα, αλλά οι μόνιμες πολιτικές διενέξεις συγκρατούσαν την ανάπτυξη των διμερών οικονομικών σχέσεων.

Με την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων και το τέλος του ψυχρού πολέμου, τα βαλκανικά κράτη βρέθηκαν εκτεθειμένα στο διεθνή ανταγωνισμό. Η διαδικασία μετάβασης που ακολούθησε, οδήγησε τα κράτη αυτά σε βαθιά οικονομική ύφεση και σε μεγάλη πτώση όλων των μακροοικονομικών τους δεικτών. Σε αντίθεση με τα αποτελέσματα των υπό μετάβαση χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, το πείραμα μετάβασης στα Βαλκάνια θεωρείται μάλλον αποτυχημένο. Τελικά μετά από μια δεκαετία και πλέον οπισθοδρόμησης και συγκρούσεων οι χώρες της Χερσονήσου του Αίμου δείχνουν να σταθεροποιούνται οικονομικά και να ξαναβρίσκουν το δρόμο προς την ανάπτυξη. Πολύτιμη θα είναι στην προσπάθεια αυτή η αρωγή, τόσο της Ελλάδας και της Τουρκίας, όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίοι έχουν σημαντικά συμφέροντα στην περιοχή.

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Την περίοδο του ψυχρού πολέμου οι χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», στην Νοτιανατολική Ευρώπη, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις, αποκλίσεις ή ακόμα και συγκρούσεις (π.χ. η απομόνωση της Αλβανίας μετά το 1960 ή οι συγκρουσιακές σχέσεις Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής ένωσης), ακολουθούσαν οικονομική πολιτική, η οποία στηριζόταν σε κοινές βάσεις.

Καταρχήν οι οικονομίες τους ήταν κεντρικά κατευθυνόμενες και σχεδιαζόμενες από το κράτος. Το κράτος κατείχε τα μέσα παραγωγής, προσδιόριζε το σύνολο των αναγκών που έπρεπε να αντιμετωπισθούν καθώς επίσης και το επίπεδο παραγωγής και του όρους της παραγωγικής διαδικασίας. Παρενέβαινε ακόμα στη διαχείριση της εργατικής δύναμης εξασφαλίζοντας ένα ελάχιστο επίπεδο κοινωνικών δαπανών για θέματα υγείας, παιδείας, απασχόλησης κ.α.

Στις οικονομίες αυτές ο στόχος της ανάπτυξης επιδιώκονταν μέσω της εκτατικής οικονομικής ανάπτυξης. Η αύξηση δηλαδή του παραγόμενου προϊόντος ήταν αποτέλεσμα της ποσοτικής επέκτασης των συντελεστών παραγωγής όπως της εργασίας, του σταθερού κεφαλαίου και των πρώτων υλών. Στον αντίποδα, στη Δύση επιδιώχθηκε η εντατική οικονομική ανάπτυξη μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας των συντελεστών¹⁴.

Ένα άλλο επίσης βασικό χαρακτηριστικό αυτών των οικονομιών ήταν το ιδιαίτερο καθεστώς μισθωτής εργασίας, όπου το κράτος εξασφάλιζε πλήρη απασχόληση για όλους τους εργαζόμενους κατοχυρώνοντας τους με ένα ελάχιστο μισθό. Οι στρεβλώσεις όμως της αγοράς, κυρίως λόγω των κρατικών παρεμβάσεων οδηγούσαν στην πλήρη υποαπασχόληση, σε χαμηλούς μισθούς και στη διεύρυνση της ανεπίσημης αγοράς. Έτσι, η επιστημονική οργάνωση της παραγωγής σύμφωνα με τις αρχές του «τεϊλορισμού» δεν είχε τα ίδια αποτελέσματα με αυτά των δυτικών χωρών.

Οι βαλκανικές σοσιαλιστικές χώρες-μέλη¹⁵ του Συμβουλίου Οικονομικής Αλληλοβοήθειας (ΚΟΜΕΚΟΝ) κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου εξασφάλιζαν ως ένα βαθμό τις ανάγκες εμπορικών συναλλαγών τους μέσα στα πλαίσια του Συμβουλίου. Ωστόσο δεν στηριζόταν για το σύνολο των διεθνών οικονομικών τους σχέσεων στην ΚΟΜΕΚΟΝ. Ένα παράδειγμα αποτελεί η Ρουμανία, η οποία από

14.Κίντης Α. και Πουρναράκης Ε., (1991), «Αρχές Οικονομικής Ανάλυσης», σελ. 66επ.

15.Η Αλβανία αποχώρησε το 1962 από την ΚΟΜΕΚΟΝ και το 1968 από το σύμφωνο της Βαρσοβίας και ανέπτυξε σχέσεις με την Κίνα.

νωρίς ακολούθησε μια σχετικά αυτόνομη πορεία έναντι της ΕΣΣΔ και των συμμάχων της. Από το 1962 η χώρα αρνιόταν να συμμετάσχει στα προγράμματα της ΚΟΜΕΚΟΝ γιατί θεωρούσε ότι δεν κάλυπταν τα εθνικά της συμφέροντα, ενώ αρκετά νωρίς ανέπτυξε εμπορικές σχέσεις με την ΕΟΚ και με τις χώρες του κινήματος των «αδεσμεύτων». Παρά τις εξαιρέσεις όμως που παρατηρούνται, οι βαλκανικές οικονομίες την περίοδο αυτή παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό κλειστές και απομονωμένες από τις δυτικές οικονομίες. Επίσης λόγω της πολιτικοϊδεολογικής αντιπαράθεσης της εποχής, του κλειστού οικονομικού συστήματος, καθώς και της έλλειψης υλικών και θεσμικών υποδομών το περιβάλλον στις χώρες αυτές αποθούσε τους ούτως ή άλλως αδιάφορους για την περιοχή αυτή επενδυτές.

Β. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Μετά το 1990 οι βαλκανικές οικονομίες των πρώην σοσιαλιστικών καθεστώτων επιδίωξαν τη μεταρρύθμιση των οικονομικών και πολιτικών τους δομών με στόχο την εδραίωση καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Η εμπειρία της μεταβατικής διαδικασίας έδειξε ότι όλες οι πρώην σοσιαλιστικές οικονομίες δεν είχαν την ίδια πορεία. Οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης είχαν μια λιγότερο επώδυνη εμπειρία μετασχηματισμού της οικονομίας τους. Αντίθετα οι βαλκανικές χώρες αντιμετώπισαν σοβαρότατα προβλήματα και δυσκολίες στην προσπάθεια τους να επιβιώσουν στο νέο διεθνές περιβάλλον¹⁶. Υπολογίζεται ότι οι βαλκανικές οικονομίες θα χρειαστούν διπλάσιο χρόνο από τις οικονομίες της Κεντρικής Ευρώπης για να προσεγγίσουν το 75% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ¹⁷.

Ένα κρίσιμο ερώτημα που απασχόλησε τη βιβλιογραφία είναι το αν έπρεπε όλες οι μεταβατικές οικονομίες να ακολουθήσουν την ίδια μέθοδο και διαδικασία μετασχηματισμού. Η διαδικασία που είχε επιλεγεί επέβαλλε μια σύντομη και στο σύνολο των οικονομιών μετάβαση. Πρόκειται για τη μέθοδο “Shock Therapy” όπως έχει ονομαστεί σε αντίθεση με τη μέθοδο της σταδιακής μετάβασης (Gradualism). Οι διεθνείς οργανισμοί, οι ΗΠΑ και η ΕΕ υποστήριζαν την πλέον φιλελεύθερη διαδικασία γρήγορης μετάβασης, η οποία όπως υποστήριζαν θα είχε τα καλύτερα οικονομικά οφέλη για τις χώρες. Τόσο η Κλασική θεωρία του Εμπορίου (Ricardian Theory) για το συγκριτικό πλεονέκτημα, όσο και η πιο σύγχρονη Νεοκλασική που στηρίζεται στο κόστος ευκαιρίας (Heckscher-Ohlin Theory), θεωρούν ότι η πλήρης

16. Στην ίδια θέση με τις Βαλκανικές χώρες βρέθηκαν οι Βαλτικές χώρες και οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

απελευθέρωση του εμπορίου και η εξάλειψη των περιορισμών ευνοεί όλες τις χώρες και την παγκόσμια οικονομία στο σύνολό της¹⁸. Από την αντίληψη αυτή διακατέχονται άλλωστε όλες οι εμπορικές διαπραγματεύσεις που έγιναν μεταπολεμικά στα πλαίσια της GATT και του ΠΟΕ σήμερα, καθώς επίσης και όλες οι προσπάθειες δημιουργίας εμπορικών, οικονομικών ενώσεων όπως η ΕΟΚ, η NAFTA και άλλες. Πρόσφατα η αντίληψη ότι η απελευθέρωση του εμπορίου είναι ένα παίγνιο θετικού αθροίσματος (positive sum game) έχει δεχτεί σοβαρότατες επικρίσεις. Οι πολέμιοι αυτής της άποψης υποστηρίζουν ότι τα οφέλη της απελευθέρωσης του εμπορίου προσπορίζονται μόνο οι αναπτυγμένες χώρες ενώ οι λιγότερο αναπτυγμένες καθιλώνονται σε εξειδικεύσεις έντασης πρώτων υλών και εργασίας και καταδικάζονται στην καλύτερη περίπτωση στο υφιστάμενο στάδιο ανάπτυξης. Η σοβαρή οικονομική κρίση στην οποία περιήλθαν οι βαλκανικές οικονομίες με το άνοιγμα των αγορών του ενθάρρυνε τους επικριτές της φιλελεύθερης θεωρίας¹⁹. Από την άλλη όμως τόσο η θεωρία όσο και η εμπειρία συμφωνούν ότι η απομόνωση είναι ιδιαίτερα επιβλαβής για μια αναπτυσσόμενη χώρα. Άλλωστε οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης ξεπέρασαν σχετικά σύντομα τις όποιες δυσκολίες μετάβασης και ακολούθησαν εκ νέου πορεία ανάπτυξης. Συνεπώς θα πρέπει να αναζητήσουμε τους λόγους αποτυχίας του βαλκανικού πειράματος και σε άλλα πεδία.

Καταρχήν, την πρώτη περίοδο της μετάβασης οι ηγεσίες των βαλκανικών χωρών έδειξαν απροθυμία ή αδυναμία να ασκήσουν τις κατάλληλες πολιτικές και να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Η αναβλητικότητα εξαιτίας του φόβου για την κοινωνική δυσαρέσκεια και το πολιτικό κόστος κατ' επέκταση συσσώρευε τα προβλήματα. Οι ηγεσίες των χωρών που έδειξαν περισσότερο θάρρος και προχώρησαν σε προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων και ακολούθησαν με συνέπεια συσταλτική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, πέτυχαν σχετικά γρήγορα την ανάκαμψη των οικονομιών τους.

Οι «αρχικές συνθήκες» είναι επίσης μια βασικότερη παράμετρος. Οι βαλκανικές οικονομίες δεν είχαν καμία γνώση ή εμπειρία για τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και ανταλλαγής. Αντίθετα οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης από το μεσοπόλεμο ήταν ήδη εκβιομηχανισμένες σε κάποιο βαθμό, διέθεταν ισχυρή

17. Πετράκος Γ.,(2000), «Η ανάπτυξη των Βαλκανίων», σελ.17.

18. Manikw G.,(2001) «Αρχές της Οικονομικής», , σελ.123 επ., επίσης: Kemp M., (1995), "The gain from trade and the gain from Aid"

19. Παρόμοιες δυσκολίες αντιμετώπισε και η ελληνική οικονομία κατά την είσοδό της στην Ε.Ο.Κ. χωρίς ουσιαστική προετοιμασία. Βλ. σχετικά: Γιαννίτσης Τ.,(1988), «Ένταξη στην Ευρωπαϊκή

κοινωνία των πολιτών, είχαν αναπτύξει κάποιες συναλλαγές με τους δυτικούς και για αυτό δέχτηκαν ηπιότερα την απότομη διεθνοποίηση της οικονομίας τους. Εκτός της μεγάλης εξάρτησης των βαλκανικών οικονομιών από την αγορά της ΚΟΜΕΚΟΝ, ένας ακόμα ανασταλτικός παράγοντας ήταν η σύνθεση αυτών των οικονομιών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεγάλη εξάρτηση της παραγωγής και της απασχόλησης από τον αγροτικό τομέα, κάτι που δε συνάδει με τα σύγχρονα διεθνή δεδομένα.

Φυσικά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι από το 1989 ο βαλκανικός χώρος γνώρισε πολλές συγκρούσεις και συρράξεις, που παρέλυσαν τις προσπάθειες σταθεροποίησης και ανάπτυξης των βαλκανικών οικονομιών. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί εχθρικό κλίμα μεταξύ των χωρών, γεγονός που δυσχεραίνει την περιφερειακή ολοκλήρωση των οικονομιών τους.

Όλα αυτά οδήγησαν στον περιορισμό του εμπορίου μεταξύ των βαλκανικών χωρών. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ότι οι αναπτυγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης έχουν σημαντικές συναλλαγές με τους γείτονές τους κάτι που δεν συμβαίνει στη δικιά μας περιφέρεια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Εμπορικές σχέσεις επιλεγμένων ευρωπαϊκών χωρών με τις γειτονικές τους χώρες (% στο σύνολο των εξαγωγών και των εισαγωγών)

Χώρα	Ποσοστό εξαγωγών προς τις γειτονικές χώρες	Ποσοστό εισαγωγών από τις γειτονικές χώρες
Αυστρία	59,2	60,6
Βέλγιο-λουξεμβ.	46,9	49,9
Γαλλία	43,7	42,9
Ελβετία	41,8	54,8
Ελλάδα	8,1	2,8
Βουλγαρία	22,1	9,4
Κροατία	28,4	12,4
ΠΓΔΜ	14,8	9,0
Ρουμανία	4,7	4,2

Πηγή: Εκτιμήσεις από το IMF (1998)

Αναζητώντας τους λόγους της επώδυνης μετάβασης των βαλκανικών χωρών δε πρέπει να υποτιμάται τον πολιτισμικό και γεωγραφικό παράγοντα²⁰. Οι μεταβατικές χώρες της Κεντρικής Ευρώπης βρίσκονται πολύ κοντά στο κέντρο της ηπείρου και μπόρεσαν εύκολα να αναπτύξουν τις σχέσεις τους με τη Δυτική Ευρώπη²¹. Οι Βαλκάνιοι υστερούσαν και σ' αυτό το τομέα και έτσι το εμπόριο με τη Δύση και η προσέλκυση δυτικών επενδύσεων παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδα.

Κοινότητα και επιπτώσεις στη βιομηχανία και στο εξωτερικό εμπόριο»

20.Πετράκος Γ.,(2000),«Η ανάπτυξη των Βαλκανίων», σελ.24 επ.

21.Kelliwell .J, (1998), "How much do national borders matter?", Washington D.C.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό όλων των βαλκανικών οικονομιών κατά το πρώτο στάδιο της μετάβασης ήταν η μεγάλη πτώση του εισοδήματος. Δέκα χρόνια μετά καμία χώρα δε μπόρεσε να φτάσει το επίπεδο του εισοδήματος του 1983. Το 1999 το εισόδημα των Βαλκανίων υπό μετάβαση βρισκόταν στο 67% του επιπέδου το 1989.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Συγκριτική παρουσίαση του εισοδήματος μεταξύ του 1989 και του 1999.

Χώρα	ΑΕΠ το 1999 (1989=100)	Χρόνια με το χαμηλότερο Εισόδημα
Αλβανία	92,88	1992
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	44,8	1995
Βουλγαρία	67,7	1997
Κροατία	77,8	1993
ΠΓΔΜ	73,9	1995
Ρουμανία	73,6	1992
Γιουγκοσλαβία	41,2	1993
Τσεχία	96,8	1992
Ουγγαρία	100,3	1993
Πολωνία	122,8	1991
Σλοβακία	101,9	1993
Σλοβενία	105,9	1992

Πηγή: UN (2000)

Μεγάλη πτώση σημάδεψε επίσης το επίπεδο απασχόλησης με αποτέλεσμα το 1998 η απασχόληση να φτάνει μόλις τα τρία τέταρτα του επιπέδου της απασχόλησης του 1989. Οι δείκτες ανεργίας την περίοδο αυτή ήταν οι ψηλότεροι στην Ευρώπη. Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έφτασε το 38%, στη ΠΓΔΜ το 42% και στην Γιουγκοσλαβία το 50%. Υψηλά ήταν επίσης τα δημόσια ελλείμματα αυτών των χωρών, ενώ ιδιαίτερα χαμηλές παρέμεναν τόσο οι εσωτερικές όσο και οι εξωτερικές επενδύσεις. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην παραγωγή παρέμεινε χαμηλή εξαιτίας καθυστερήσεων και κακών χειρισμών στα ζητήματα των ιδιωτικοποιήσεων. Για παράδειγμα το 1998 τα τέσσερα πέμπτα του εισοδήματος στην Τσεχία προερχόταν από τον ιδιωτικό τομέα ενώ το αντίστοιχο στην ΠΓΔΜ ήταν μόλις 55%. Για τις υπόλοιπες χώρες τα ποσοστά φαίνονται στον πίνακα 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Μερίδιο(%) του ιδιωτικού τομέα στο ΑΕΠ

Χώρα	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Αλβανία	15	16	30	50	60	75	75	75
Βουλγαρία	15	15	25	35	45	55	50	50
Κροατία	25,2	34,9	41,2	44,9	45	50	55	60
ΠΓΔΜ	15	15	25	35	45	55	50	50
Ρουμανία	23,6	26,4	32	35	40	60	60	60
Σλοβενία	15	15	25	35	45	55	50	50

Τσεχία	17,3	27,7	45,1	56,3	70	75	75	80
Ουγγαρία	21	48,1	55,6	58	61	70	75	80
Πολωνία	45,3	48,2	53,5	56	60	60	65	70
Ελβετία					60	70		

Πηγή: Ευρωπ. Τραπε. Ανοικοδ. & Αναπτ. (ΕΤΑΑ-ΕΒΡΔ)

Η Περιφερειακή ολοκλήρωση μεταξύ των βαλκανικών κρατών είναι επίσης πολύ περιορισμένη²². Οι συναλλαγές μεταξύ των χωρών της χερσονήσου είναι λιγοστές, με εξαίρεση τις συναλλαγές μεταξύ των χωρών της παλιάς Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. (Πίνακας 4)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Ποσοστό(%) ενδοβαλκανικού εμπορίου στο σύνολο του εμπορίου κάθε βαλκανικής χώρας(1998)

Χώρα	Εξαγωγές	Εισαγωγές
Αλβανία	3	7,2
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	66,6	52,8
Βουλγαρία	7,7	3,4
Κροατία	25,2	12,2
ΠΓΔΜ	23,2	32,8
Ρουμανία	1,9	1
Σλοβενία	15,1	1,9
Γιουγκοσλαβία	35,1	16,3

Πηγή: IMF (Direction of trade statistics)

Χαμηλή είναι επίσης η ολοκλήρωση των Βαλκανίων με την ΕΕ, σε αντίθεση με τις μεταβατικές οικονομίες της Κεντρικής Ευρώπης²³. Στον πίνακα 5 φαίνεται ότι το 80,9% των εισαγωγών των χωρών της ΚΕ προέρχεται από την ΕΕ, ενώ το 85,8% των εξαγωγών τους πηγαίνει σε χώρες ΕΕ(1998). Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις βαλκανικές χώρες είναι κάτω από 20%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Ποσοστό εξαγωγών (X) και εισαγωγών(M) προς και από την ΕΕ

		1998	1999	2000	2001	2002
Αλβανία	X	0,3	0,4	0,4	0,2	0,2
	M	1,2	1,2	1,3	0,6	0,7
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	X	0	0,1	0,1	0,3	0,3
	M	0,3	0,3	0,9	1,1	1,1
Βουλγαρία	X	3,8	3,9	3,4	3,1	2,8
	M	4,8	3,2	2,3	2	2,4
Κροατία	X	7,3	8,4	7,7	7,6	7
	M	6,3	7,2	6,1	6,5	6,5
ΠΓΔΜ	X	0,9	0,8	0,9	0,7	0,8
	M	1,1	1,1	1,2	0,9	0,9

22.Liargovas P. (2002), "South-East Europe in Transition: Problems and Prospects", *Current politics and economics of Russia Eastern and Central Europe*.

23.Liargovas P and Chionis D. (2001), "Economic Integration between the EC and the transition economies of Central Europe Initiative Countries", *Post Communism Economies*.

Ρουμανία	X	7,3	8,4	7,7	7,6	7
	M	6,9	8,2	6,8	7	7,4
Σλοβενία	X	11,2	10,9	9,7	8,5	7,9
	M	10,4	10,3	8,3	7,6	7,3
Σύνολο Βαλκαν. χωρών	X	18,6	18,7	16,8	15,4	14,2
	M	20,5	21,1	18,7	18,2	19,10
Τσεχία	X	18,4	17,9	23	21,6	22,3
	M	17,8	19,8	23,4	18,6	18,3
Ουγγαρία	X	16,8	15,6	14,8	21,7	23,1
	M	18	14,7	12,7	15,9	15
Πολωνία	X	29,3	30	29,2	26,3	24,8
	M	28,4	28,9	31,1	32,5	32,8
Σλοβακία	X	5,8	6,2	6,6	6,6	7,7
	M	4,9	5,2	5,8	7,2	7,6
Σύνολο χωρών ΚΕ	X	81,4	81,3	83,2	84,6	85,8
	M	79,5	78,9	81,3	81,8	80,9

Πηγή: IMF(direction of trade statistics)

Η παραπάνω διαπίστωση γίνεται επίσης φανερή αν λάβουμε υπόψη μας τη ροή των ξένων άμεσων επενδύσεων (ΞΑΕ) από την Ε.Ε. προς τις υπό μετάβαση χώρες της ΚΕ και των Βαλκανίων. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα οι βαλκανικές χώρες μπόρεσαν να απορροφήσουν μόλις 18% αυτών των επενδύσεων(Πίνακας 6). Η σημασία των ξένων επενδύσεων στην ανάπτυξη μιας οικονομίας είναι αποδεδειγμένα μεγάλη, γεγονός που εξηγεί σε κάποιο βαθμό τη διαφορά ανάπτυξης μεταξύ των δύο ομάδων χωρών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Ξένες Άμεσες Επενδύσεις(ΞΑΕ) από την ΕΕ(εκ. δολ.)

Χώρες	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Αλβανία	65	89	97	42	45	41
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	-	-	-	-	100	60
Βουλγαρία	105	82	100	497	401	739
Κροατία	95	83	509	196	600	1.332
ΠΓΔΜ	24	13	12	30	115	40
Ρουμανία	341	419	263	1.215	2.031	961
Σλοβενία	131	176	186	321	165	83
Σύνολο βαλκαν. χωρών	630	686	981	1.980	3.292	3.173
Τσεχία	749	2.526	1.388	1.275	2.540	5.108
Ουγγαρία	1.146	4.453	1.983	1.653	1.700	1.944
Πολωνία	542	1.134	2.768	3.077	5.129	6.757
Σλοβακία	236	194	199	161	250	240
Σύνολο χωρών ΚΕ	2.804	8.483	6.524	6.487	9.784	14.132

Πηγή: ΕΤΑΑ(EBRD) transition report

Μεταφράζοντας σε ποσοστά την κατανομή των ΞΑΕ από την ΕΕ για το 1999, βλέπουμε ότι το 81,7% των επενδύσεων κατευθύνεται στις χώρες της ΚΕ, ενώ μόνο το υπόλοιπο 18,3% έρχεται στα Βαλκάνια. Αναλυτικότερα η κατανομή αυτών των ΞΑΕ έχει ως εξής:

<i>Αλβανία</i>	<i>Βουλγαρία</i>	<i>Κροατία</i>	<i>ΠΓΔΜ</i>	<i>Ρουμανία</i>	<i>Σλοβενία</i>	<i>Τσεχία</i>	<i>Ουγγαρία</i>
0,2%	4,3%	7,7%	0,2%	5,6%	0,5 %	29,5%	11,2%
<i>Πολωνία</i>	<i>Σλοβακία</i>	<i>*1999</i>					
39%	1.4%						

Σε γενικές γραμμές αυτή είναι η κατάσταση της οικονομίας των χωρών της Χερσονήσου του Αίμου και ενώ έχουν μπει στη δεύτερη δεκαετία του βίου τους ως μέλη του διεθνούς καπιταλισμού. Η μάλλον γκριζα εικόνα που παρουσιάζουν μπορεί να αλλάξει, αν συνεχιστούν σε μεγάλη κλίμακα τα μεταρρυθμιστικά και διαρθρωτικά μέτρα που ξεκίνησαν τα τελευταία χρόνια. Απαραίτητη είναι επίσης η εσωτερική σταθερότητα, η συνεργασία και το ενδοπεριφερειακό εμπόριο, καθώς επίσης και η αποτελεσματική χρήση της διεθνούς βοήθειας και χρηματοδότησης.

Παρακάτω παρουσιάζεται αναλυτικότερα η κατάσταση των οικονομιών των επιμέρους βαλκανικών χωρών.

Γ. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

• Αλβανία

Η Αλβανία υπήρξε για πολλές δεκαετίες πριν από τις μεγάλες πολιτικοοικονομικές αλλαγές που συντελέστηκαν στην Ανατολική Ευρώπη το πιο αυτόνομο και εσωστρεφές κράτος της Ευρώπης. Η ανάπτυξη της χώρας ήταν πολύ περιορισμένη και οι υποδομές υποτυπώδεις.

Οι μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν από τις αρχές της δεκαετίας του '90 είχαν ορισμένα θετικά αποτελέσματα. Την περίοδο 1993 έως το 1996 οι μακροοικονομικοί δείκτες βελτιώθηκαν σημαντικά. Το Μάρτιο όμως του 1997 η κατάρρευση των πυραμιδικών σχημάτων δημιούργησε σοβαρά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Η χώρα βυθίστηκε σε βαθιά κρίση, τέθηκε για 5 μήνες σε κατάσταση ανάγκης, ενώ κυριαρχούσε αναρχία και εγκληματικότητα. Η οικονομία παρέλυσε, το ΑΕΠ και οι ξένες επενδύσεις καταποντίστηκαν και ο πληθωρισμός αυξήθηκε ραγδαία. Στις δύσκολες εκείνες ώρες, η διεθνής κοινότητα ανταποκρίθηκε στην έκκληση για βοήθεια. Ο ΟΑΣΕ και το ΔΝΤ δεσμεύτηκαν για παροχή οικονομικής βοήθειας, θέτοντας ταυτόχρονα στην αλβανική κυβέρνηση μια σειρά από όρους που αφορούσαν τη λήψη μέτρων για την αποκατάσταση της τάξης και την προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών.

Τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων που ακολούθησαν, οδήγησαν σε σημαντική αύξηση του ΑΕΠ(Από -7% το 1997 σε 8% το 1998) και σε περιορισμό του ρυθμού αύξησης των τιμών (από 42% το 1997 σε 8,7% το 1998). (Πίνακας 7). Η αύξηση του ΑΕΠ συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια λόγω κυρίως των επενδύσεων που έγιναν σε κατασκευές και μεταφορές²⁴.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 – *Αλβανία. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1998-2002)*

Δείκτης		1998	1999	2000	2001	2002
Αύξηση ΑΕΠ	%	8	7,3	7,8	6,5	4,5-5
Πληθωρισμός	%	8,7	-1	4,2	3,5	3,9
Ανεργία	%	17,8	18	17,1	14,5	14,2
Δημόσιο Έλλειμμα	% του ΑΕΠ μετά τις επιχορηγήσεις	-8,4	-7,1	-6,8	-6,9	-5,7
Εμπορικό Έλλειμμα	% του ΑΕΠ	-20,4	-23	-21,9	-25	-22,1
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών	% του ΑΕΠ	-6,1	-7,3	-7,2	-6,3	-8,1
Εξωτερικό χρέος	% του ΑΕΠ	31,8	29,1	30,2	28,2	23,3
	Δις. ευρώ	0,8	1,1	1,2	1,3	1,1
Χρέος/εξαγωγές	%	344	180	160	138	120
ΣΑΕ	% του ΑΕΠ	1,47	1,39	3,81	4,72	5,81
	Εκ. ευρώ	40	480	155	228	167

*εκτίμηση

Πηγή: IMF, εθνικές αρχές

Σταθερή είναι επίσης η μείωση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ελλειμματικό όπως επίσης και το εμπορικό ισοζύγιο, όπου το έλλειμμα όμως μετριάζεται σημαντικά από τα εμβάσματα εξωτερικού, που αποτελούν την πρώτη πηγή εισοδήματος για τη χώρα²⁵. Το εξωτερικό χρέος ανέρχεται στο ποσό του 1,3 δις δολ. και αποτελεί το 28% του ΑΕΠ. Μάλιστα αναμένεται περαιτέρω μείωση ενόψει διαγραφής κάποιων χρεών από τη Ρωσία. Η συναλλαγματική ισοτιμία του Λεκ, του αλβανικού νομίσματος, κυμαίνεται θεωρητικά ελεύθερα, αλλά στην ουσία είναι συνδεδεμένο με το δολάριο, παρά το γεγονός ότι πάνω από 80% των συναλλαγών της Αλβανίας λαμβάνει χώρα με την Ε.Ε. Από το Σεπτέμβριο του 2000 η Αλβανία είναι μέλος του ΠΟΕ. Στα πλαίσια αυτού του Οργανισμού η Κυβέρνηση έχει πάρει σημαντικά μέτρα για την κατάργηση εμποδίων στο εμπόριο. Οι αλβανικές εξαγωγές απολαμβάνουν προτιμησιακής μεταχείρισης στις

24. "The Western Balkans in transition", (2003), *Occasional Paper of European Commission*, January 2003.

25. Το 2001 τα εμβάσματα έφτασαν τα 600 εκ. δολάρια.

αγορές της ΕΕ²⁶, ενώ έχει υπογραφεί συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με την ΠΓΔΜ, τη Κροατία, τη Γιουγκοσλαβία και σχεδιάζεται η επέκτασή της και σε άλλες βαλκανικές χώρες.

Η αλβανική οικονομία παραμένει κατά κύριο λόγο αγροτική οικονομία με τον πρωτογενή τομέα να συμμετέχει στο παραγόμενο προϊόν με ένα ποσοστό πάνω του 50%.(Πίνακας 8)

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 Διάρθρωση του ΑΕΠ της Αλβανίας ανά τομέα παραγωγής(%)

	1995	1996	1997	1998
Πρωτογενής τομέας	54,6	51,5	56	54,4
Δευτερογενής τομέας	11,7	12,2	12,4	12
Κατασκευές	10,3	11,2	11,2	12,6
Μεταφορές	3,5	3,2	2,7	3
Άλλες υπηρεσίες	19,9	21,9	17,6	18

Πηγή: Economist, "Albania Country Profile 2000" σελ. 37.

• Βοσνία και Ερζεγοβίνη (ΒΕ)

Η οικονομική κατάσταση στη ΒΕ δεν είναι απλά κακή, αλλά το πλέον δυσάρεστο είναι ότι επιδεινώνεται διαρκώς. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι υψηλοί δείκτες ανάπτυξης που γνώρισε η χώρα τα πρώτα χρόνια μετά τη συμφωνία του Ντέντον (1995) ακολουθούν από το 1999 πτωτική πορεία. Ανάλογη πτώση ακολουθούν επίσης τα τελευταία χρόνια η οικοδομική-κατασκευαστική δραστηριότητα και η βιομηχανική παραγωγή. Το 2001 οι δείκτες αυτοί μειώθηκαν κατά 4,5% και 7,5% και κατά 18% και 12% στην ομοσπονδία Κροατών και Μουσουλμάνων(Κ&Μ) και στη Σερβική Δημοκρατία αντίστοιχα²⁷. Η ανεργία στη χώρα ξεπερνάει το 40%, ωστόσο θεωρείται ότι περισσότεροι από τους μισούς υποτιθέμενους άνεργους εργάζονται στο ανεπίσημο τομέα της οικονομίας. Ο πληθωρισμός έχει συγκρατηθεί τα τελευταία χρόνια σε μονοψήφιο ρυθμό, ιδιαίτερα στην ομοσπονδία Κ&Μ, χάρη στην αυστηρή νομισματική πειθαρχία που έχει επιβάλλει το νομισματικό συμβούλιο που εγκαθιδρύθηκε στα μέσα του 1997. Το νόμισμα της χώρας είναι συνδεδεμένο με το ευρώ (μέχρι το 2001 ήταν με το Μάρκο). Το δημόσιο έλλειμμα της ΒΕ έχει περιοριστεί από 20,1% του ΑΕΠ το 2000, στο 11,5% το 2002 (5,5% με τη διεθνή

26.Κανονισμός του Συμβουλίου 2007/2000.

27. "The western Balkans in transition", (2003), Occasional Paper of European Commission, January 2003

χρηματοδότηση), ενώ το εξωτερικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι αρκετά ψηλό (1999: 69,6%, 2000: 67,4%, 2001: 57,7%).

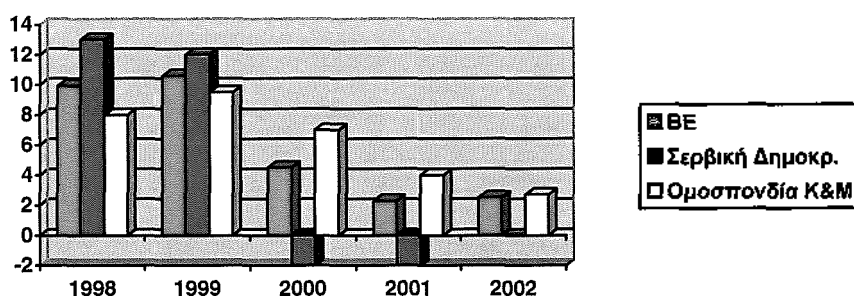
ΠΙΝΑΚΑΣ 9 –Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1998-2002)

Δείκτης	Μονάδα	1998	1999	2000	2001	2002
Αύξηση ΑΕΠ	%	9,9	10,6	4,5	2,3	2,5
Πληθωρισμός	% στη ομοσπονδία Κ&Μ	5,2	-0,7	1,9	1,7	1,5
	% στη Σερβική Δημοκρατία	-14	14,1	14,6	7,3	4,4
Ανεργία	%	37,4	38,9	39,7	40,1	41
Δημόσιο έλλειμμα	% του ΑΕΠ μετά τις επιχορηγήσεις	-8	-9,1	10,1	-6,3	-5,5
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών	% του ΑΕΠ	-20,9	-20,8	-21,6	-23,1	-21,3
Εξωτερικό χρέος	% του ΑΕΠ	68,1	69,6	67,4	57,7	62
	Δις. ευρώ	2,6	3,1	3,2	3	3
Χρέος/εξαγωγές	%	236	239	218	183	192
ΞΑΕ	% του ΑΕΠ	203	2	3,4	2,9	5
	Εκ. ευρώ	89	85	163	145	259

*εκτίμηση, Πηγή: IMF, εθνικές αρχές, World Bank

Στο παρακάτω Γράφημα φαίνεται πώς διαμορφώνεται το ΑΕΠ της ΒΕ από τη συμβολή της Σερβικής Δημοκρ. και της Ομοσπονδίας Κ&Μ

ΓΡΑΦΗΜΑ 1. Αύξηση ΑΕΠ στη ΒΕ (1998-2002), Πηγή: IMF, εθνικές αρχές

Το εξωτερικό εμπόριο της ΒΕ κατά τη διετία 2000-2001 εμφανίζει σημαντικά εμπορικά ελλείμματα για τις οικονομικές δυνατότητες της χώρας, τόσο συνολικά, όσο και για κάθε ένα από τα δύο συστατικά του κράτους. (Πίνακας 10)

ΠΙΝΑΚΑΣ 10 Εξωτερικό εμπόριο της ΒΕ το 2000 & 2001 (εκ. ανταλλάξιμα Μάρκα)

	Σερβική Δημοκρατία		Ομοσπονδία Κ&Μ		ΒΕ	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Εισαγωγές	1,7	1,7	4,8	5,1	6,5	6,8
Εξαγωγές	0,8	0,6	1,4	1,7	2,2	2,3
Εμπορ. έλλειμμα	0,9	1,1	3,4	3,4	4,3	4,5
Κάλυψη εισαγ. Από εξαγ.	48%	35%	30%	34%	32%	34%

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ομοσπονδίας Κ&Μ και Σερβικής Δημοκρατίας

Κύριος εμπορικός εταίρος της ΒΕ είναι η ΕΕ η οποία απορροφά το 45% των εξαγωγών και καλύπτει το 30% των εισαγωγών της χώρας, ενώ ακολουθεί η Γιουγκοσλαβία η οποία έχει μάλιστα καταργήσει τους εισαγωγικούς δασμούς για τα προϊόντα της ΒΕ, κάτι που συμβαίνει και στις εξαγωγές προς την ΕΕ για τα προϊόντα που πληρούν τα φυτοϋγειονομικά και άλλα μέτρα ου απαιτεί η Ένωση.

Χαμηλές παραμένουν επίσης οι ξένες επενδύσεις στη ΒΕ.

2001: 163 εκ. ευρώ, 2002: 145 εκ. ευρώ, 2003*: 260 εκ. ευρώ, *εκτιμήση

Φυσικά το επενδυτικό κλίμα δε θα μπορούσε να είναι διαφορετικό σε μία χώρα όπου οι μνήμες του πολέμου, τα πάθη και το μίσος είναι νωπά, η αποκατάσταση βασικών υποδομών δεν έχει ολοκληρωθεί, ενώ χιλιάδες πρόσφυγες αγωνίζονται να ξαναχτίσουν τη ζωή τους. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις έχουν καθυστερήσει σημαντικά και τα αποτελέσματα των ιδιωτικοποιήσεων είναι μάλλον απογοητευτικά. Η διαφθορά συνεχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας παρά την πολιτική και στρατιωτική παρουσία της διεθνούς κοινότητας. Η κακή εικόνα της οικονομίας της ΒΕ γίνεται χειρότερη αν αναλογιστούμε ότι μεγάλα ποσά δαπανούνται από διεθνείς οργανισμούς και την ΕΕ με τη μορφή δανείων ή δωρεών για την αποκατάσταση του καταστροφικού πολέμου και την ανάπτυξη της χώρας.

•Βουλγαρία

Η Βουλγαρία από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα μέχρι την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ παρουσίαζε μακροπρόθεσμα διαρκή πτώση του ποσοστού αύξησης του ΑΕΠ καταλήγοντας σε αρνητικό ποσοστό την πενταετία 1985-89. Ίδια ήταν και η πορεία των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου. Ακολούθως, τα πρώτα χρόνια της μετάβασης ήταν ιδιαίτερα επώδυνα για την βουλγαρική οικονομία. Η χώρα γνώρισε υψηλή ανεργία και εκτεταμένη φτώχεια καθώς το 70% των πολιτών ζούσε κάτω από όριο της φτώχειας. Ιδιαίτερα την διετία 1996-97 η οικονομία εισήλθε σε βαθιά κρίση. Το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 10% το 1996 και 7% το 1997, ενώ ο πληθωρισμός ξεπέρασε το

1000% το 1997. Δέκα χρόνια μετά την έναρξη της διαδικασίας μετασχηματισμού της οικονομίας το Α.Ε.Π. της χώρας ήταν μόλις το 65% του αντίστοιχου προϊόντος το 1989, ενώ οι μισθοί μειώθηκαν κατά 70% την περίοδο 1992-98. (Πίνακας 11).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 –Βουλγαρία. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1995-1999)

Δείκτης	1995	1996	1997	1998	1999	
Μεταβολή ΑΕΠ (%)	2,9	-10,1	-7	3,5	2,4	
Πληθωρισμός (%)	62	123	1082,3	22	0,4	
Ανεργία (%)	11,1	12,5	13,7	12,2	16	
Πραγματικοί μισθοί	-4,1	-16,7	-15,7	17,5	13,2	
Εξωτερικό χρέος	δισ. δολ.	10,3	10,1	9,9	9,9	9,5
	% του ΑΕΠ	78,5	102,3	97,2	80,8	75,3

Πηγή: economist, "Bulgaria, Country profile 2000", σελ. 47-49

Από το 1998 η βουλγαρική οικονομία φαίνεται να ανακάμπτει αργά και σταθερά.

Η αύξηση του Α.Ε.Π. έχει ως εξής:

1998	1999	2000	2001	2002
3,5	2,4	5,4	4	3,2

Πηγή: Εθνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, Βουλγαρία.

Πολύ σημαντική είναι επίσης η μείωση του πληθωρισμού, ο οποίος περιορίστηκε σε μικρούς μονοψήφιους ρυθμούς από το 1998, ενώ αντιθέτως η ανεργία παρέμεινε το 2002 στο 17,2%²⁸.

Στους παρακάτω πίνακες φαίνονται οι ξένες άμεσες επενδύσεις στη Βουλγαρία κατά χώρα και ανά έτος από το 1992. (Πίνακες 12α & 12β). Μεγάλο μέρος των επενδύσεων είναι ελληνικών συμφερόντων. Το 24,4% των ΞΑΕ που έγιναν το πρώτο εξάμηνο του 2002 ήταν ελληνικές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12α Ξένες Άμεσες επενδύσεις(ΞΑΕ) στη Βουλγαρία – ανά χώρα –

Χώρα	Αξία επενδύσεων σε εκ. δολ.	% στο σύνολο
1.Γερμανία	563	12,4
2.Ελλάδα	542	12
3.Ιταλία	451	10
4.Βέλγιο	416	9,2
5.Αυστρία	351	7,7
6.ΗΠΑ	277	6,1
7.Κύπρος	267	5,9
8.Ρωσία	205	4,5
9. Ολλανδία	205	4,5
10.Ην.Βασίλειο	196	4,3
11.Ισπανία	130	2,9
12.Τουρκία	129	2,9
Λοιπές	800	17,6
ΣΥΝΟΛΟ	4532	100

28. Δουδούμης Γ.,(2002), «Βαλκανικές εξελίξεις V», , σελ. 44 επ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12β Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Βουλγαρία -ανά έτος-

Έτος	Αριθμός επενδύσεων	Εκ. δολ.	Συμμετοχή Ιδιωτικοποιήσεων
1992	1715	34,4	0
1993	3052	102,4	22
1994	4269	210,9	134,2
1995	5646	162,6	26
1996	6168	256,4	76,4
1997	5503	636,2	421,4
1998	6226	620	155,8
1999	4845	818,8	226,7
2000	5153	1001,5	366
2001	9089	688,5	19,2

Πηγή(12α & 12β): Πρακτορείο Ξένων Επενδύσεων, Βουλγαρία

Τα τελευταία χρόνια έχουν προχωρήσει επίσης σημαντικά οι ιδιωτικοποιήσεις περιουσιακών στοιχείων της χώρας. Οι πωλήσεις των μεγάλων επιχειρήσεων στους κυριότερους κλάδους (χημική βιομηχανία, πολεμική βιομηχανία, μεταλλουργία κ.α.) έχουν ολοκληρωθεί και απομένουν μόνο οι μεγάλες δημόσιες επιχειρήσεις που λειτουργούσαν σε μονοπωλιακό καθεστώς.

Το 2002 η Βουλγαρία εξασφάλισε σημαντικά επενδυτικά κεφάλαια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανοικοδόμησης και Ανάπτυξης (500 εκ. ευρώ), το ΔΝΤ (δάνειο 300 εκ. ευρώ) και την Παγκόσμια Τράπεζα (δάνειο 750 εκ. ευρώ), δίνοντας τη δέσμευση ότι θα προχωρήσει σε συγκεκριμένες αποκρατικοποιήσεις.

Σχετικά με το εξωτερικό εμπόριο φαίνεται τα τελευταία χρόνια να διευρύνεται το εμπορικό έλλειμμα, καθώς η μικρή αύξηση των εξαγωγών υπερκαλύπτεται από την αύξηση των εισαγωγών. Η Βουλγαρία εισάγει το 50% των εισαγόμενων προϊόντων από χώρες της ΕΕ, προς τις οποίες κατευθύνεται το 55% των εξαγωγών της, έχοντας ως κύριους εταίρους την Ιταλία, τη Γερμανία και την Ελλάδα.(Πίνακας 13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 13 Σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι της Βουλγαρίας(% επί του συνόλου)

Βουλγαρικές εξαγωγές				Βουλγαρικές εισαγωγές			
Χώρα	1997	1998	1999	Χώρα	1997	1998	1999
Ιταλία	11,7	13,1	14,1	Ρωσία	28	20,5	20,5
Γερμανία	9,5	10,6	9,9	Γερμανία	11,8	13,9	15
Ελλάδα	8,2	8,8	8,6	Ιταλία	7,2	7,7	8,5
Τουρκία	9	8	7,3	Ελλάδα	4,2	5,8	5,7
Ρωσία	8	5,3	4,8	Γαλλία	3,2	4,5	5,2
Γαλλία	2,7	3,4	4,6	ΗΠΑ	3,7	4,1	3,2
Γιουγκοσλαβία	2,5	1,4	4,1	Τουρκία	2,1	2,5	3,1
ΗΠΑ	2,6	2,6	3,7	Ουκρανία	3,7	3,6	2,4

Πηγή: Economist, "Bulgaria, Country Profile 2000", σελ. 53

Σημαντικό τμήμα των βουλγαρικών εξαγωγών προέρχεται από τον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας και έτοιμων ενδυμάτων, όπου υψηλή είναι η συμμετοχή επιχειρήσεων ελληνικών και τουρκικών συμφερόντων.

• Γιουγκοσλαβία

Η οικονομική κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία παρουσιάζει μετά τον πόλεμο μια σταθερή βελτίωση, αφήνοντας κάποια περιθώρια αισιοδοξίας. Τα οικονομικά στοιχεία που θα αναφερθούν παρακάτω δεν περιλαμβάνουν το Κοσσυφοπέδιο, το ΑΕΠ του οποίου το 2001 έφτασε μόλις τα 1698 εκ. δολάρια, ενώ το εμπορικό έλλειμμα έφτασε το 76% του ΑΕΠ (Εισαγωγές: 1,3 δις δολ., εξαγωγές: 20 εκ. δολ.).

Στη Σερβία λοιπόν και το Μαυροβούνιο το Εγχώριο Προϊόν είχε την ακόλουθη πορεία (σε εκ.δολ.).

13.889	10.214	8.071	10.861	12.841*	*επιδίωξη
2,5%	-18%	5%	5,5%	2%**	** α' εξάμηνο

Πηγή: «Βαλκανικές Εξελίξεις», Δουδούμης Γ.Ε., σελ.116.

Σημαντικό πρόβλημα της Γιουγκοσλαβικής οικονομίας είναι η ανεργία, που οποία στο τέλος του 2001 έφτασε το 28% (850.500 άνεργοι).

ΠΙΝΑΚΑΣ 14 - Γιουγκοσλαβία. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1999-2002)

		1999	2000	2001	2002
Αύξηση ΑΕΠ	%	-18	5	5,5	4
Πληθωρισμός	%	42	73	91	20
Ανεργία	%	27	27	28	29
Δημόσιο έλλειμμα	% του ΑΕΠ πριν τις επαχρηγήσει	na	-0,9	-1,4	-5
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών	% του ΑΕΠ πριν τις επαχρηγήσει	-7,5	-7,6	-10,9	-11,7
Εμπορικό έλλειμμα	% του ΑΕΠ	-15,9	-22,3	-26	-25,8
Εξωτερικό χρέος	Δις. ευρώ	8,9	12,2	13,5	8,7
Χρέος/εξαγωγή	%	na	453	429	273
ΕΔΓ	% του ΑΕΠ	0,9	0,3	1,5	4,4
	Εκ. ευρώ	105	27	184	570

*εκτίμηση. Πηγή: IMF, εθνικές αρχές.

Στο εξωτερικό τομέα η χώρα παρουσιάζει σημαντικό εμπορικό έλλειμμα (1,7 δις. δολάρια), παρά την αύξηση των εξαγωγών κατά 10% το 2001 και 6,8% το 2002. Στα τέλη του 2000 η Γιουγκοσλαβία υπέγραψε συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με τη Ρωσία, τον κυριότερο εμπορικό της εταίρο και προβλέπεται πλήρης απελευθέρωση

του διμερούς τους εμπορίου εντός πενταετίας²⁹. Παρόμοια συμφωνία υπεγράφη το 2000 με τη ΒΕ. Σημαντικοί επίσης εμπορικοί εταίροι της Γιουγκοσλαβίας είναι η Γερμανία, η Ιταλία, η Ελλάδα κ.α.

Παρακάτω φαίνεται κατά χώρα το εμπόριο της Γιουγκοσλαβίας το 2001 σε απόλυτο μέγεθος και ως ποσοστό του συνόλου. (Πίνακας 15).

ΠΙΝΑΚΑΣ 15 Εξωτερικό εμπόριο της Γιουγκοσλαβίας (2001)

Χώρα	Εισαγωγές		Χώρα	Εξαγωγές	
	Αξία (εκ. δολ.)	% στο σύνολο		Αξία (εκ. δολ.)	% στο σύνολο
Ρωσία	658	14,2	Ιταλία	312	16,4
Γερμανία	589	12,2	ΒΕ	249	13,1
Ιταλία	500	10,3	Γερμανία	231	12,1
Ελλάδα	218	4,5	ΠΓΑΜ	176	9,2
Ουγγαρία	194	4	Ελβετία	160	8,4
Ρουμανία	175	3,6	Ρωσία	80	4,2
Βουλγαρία	153	3,2	Ουγγαρία	65	3,4
Αυστρία	147	3	Ελλάδα	63	3,3
Λοιπές χώρες	2.176	45	Λοιπές χώρες	56	29,9
ΣΥΝΟΛΟ	4.837	100	ΣΥΝΟΛΟ	1.903	100

Πηγή: Ομοσπονδιακό Στατιστικό Γραφείο Γιουγκοσλαβίας

Στο τέλος του 2001 το εξωτερικό χρέος της χώρας ανερχόταν στο 109% του ΑΕΠ. Ωστόσο μέσα στο επόμενο έτος έγιναν πολλές συμφωνίες διαγραφής χρεών (από το Κλαμπ του Λονδίνου, τον Καναδά, την Αυστρία κ.α.) και αναμένεται μετά από νέους κανονισμούς να πέσει στο 59% του Α.Ε.Π. στο τέλος του 2005.

Η κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας δείχνει διάθεση να προβεί στις κατάλληλες διαρθρωτικές αλλαγές και στη δημιουργία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, τα οποία σε συνδυασμό με τις δωρεές και τα δάνεια από διεθνείς οργανισμούς και την ΕΕ, θα βοηθήσουν στη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων.

• Κροατία

Από το 1995 η Κροατική οικονομία βρίσκεται σε μία αναπτυξιακή πορεία, με εξαίρεση την περίοδο στασιμότητας που συνόδευσε την κρίση του Κοσσυφοπεδίου (1999). Το 2001 το ΑΕΠ αυξήθηκε 3,8%, ενώ εκτιμάται ότι η αύξηση για το 2002 θα είναι 4%. Θετική είναι επίσης η πορεία του πληθωρισμού τα τελευταία χρόνια, όπως δείχνει ο πίνακας 16, ο οποίος στα τέλη του 2002 ήταν στο 2,8%. Δυσκολία αποκλιμάκωσης παρουσιάζει το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού που παραμένει πάνω από το 6% για το 2002, παρά τη μικρή μείωση που παρουσίασε. Το

28.Ibid σελ.116-117.

αποτέλεσμα είναι η αύξηση του εξωτερικού χρέους το οποίο εκτιμάται ότι θα φτάσει το 61,7% του ΑΕΠ το 1997.

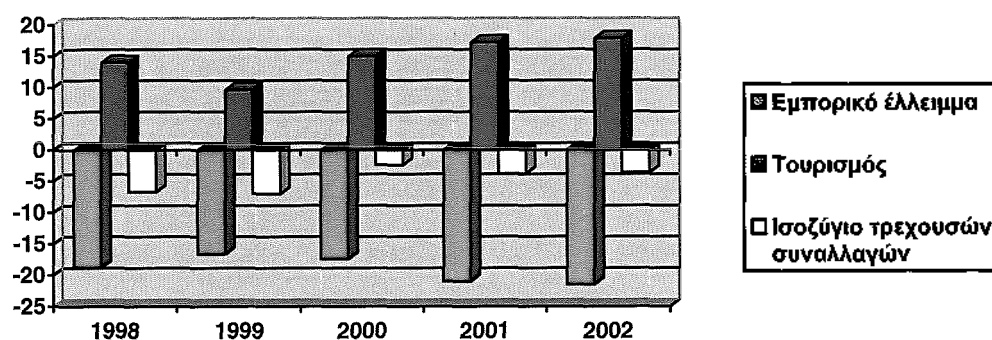
ΠΙΝΑΚΑΣ 16 –Κροατία. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1998-2002)

		1998	1999	2000	2001	2002
Αύξηση ΑΕΠ	%	2,5	-0,4	2,93-	3,8	4
Πληθωρισμός	%	5,9	4,3	6,2	4,9	2,8
Ανεργία	%	11,4	13,6	16,1	15,8	14,5
Δημόσιο έλλειμμα	% του ΑΕΠ πριν τις επιχορηγήσει	-3	-7,4	-5,7	-5,4	-4,3
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών	% του ΑΕΠ	-6,7	-7	-2,4	-3,8	-3,6
Εμπορικό έλλειμμα	% του ΑΕΠ	-18,8	-16,6	-17,4	-21	-21,5
Εξωτερικό χρέος	Δις. ευρώ	8,2	9,8	11,8	12,7	14
	% του ΑΕΠ	44,3	49,6	59,7	57,5	61,7
Χρέος/εξαγωγές	%	209,3	224,6	240,9	234,7	273,4
ΞΑΕ	% του ΑΕΠ	3,9	7,1	5,8	7	4,9
	Εκ. ευρώ	746	1.327	1.69	1.529	1.171

*εκτίμηση. Πηγή: IMF

Σε ότι αφορά το εξωτερικό εμπόριο η Κροατία παρουσιάζει εμπορικό έλλειμμα το οποίο διευρύνεται από το 1999 ξεπερνώντας έτσι το 20% του ΑΕΠ. το 2002. Η αύξηση όμως του εμπορικού ελλείμματος εξισορροπείται από τη αυξανόμενη εισροή πόρων από τον Τουρισμό, που αποτελεί έναν από τους βασικότερους τομείς εσόδων της κροατικής οικονομίας. Αποτέλεσμα αυτής της αύξησης του τουρισμού ήταν ο περιορισμός, έστω και σε μικρό βαθμό του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. (Γράφημα 2).

ΓΡΑΦΗΜΑ 2 -Κροατία, εξέλιξη ισοζυγίου πληρωμών, (1998-2000). Πηγή: IMF

Κύριος εμπορικός εταίρος και της Κροατίας είναι η Ε.Ε. με συμμετοχή άνω του 55% στο κροατικό εμπόριο. Εντονότερες είναι οι εμπορικές σχέσεις με την Ιταλία, τη

Γερμανία και την Αυστρία. Η Κροατία έχει υπογράψει συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με την ΕΕ, αλλά και με 12 ακόμα χώρες κυρίως του βαλκανικού της περιγύρου και της ΚΑ Ευρώπης.

Η Κροατική κυβέρνηση προχωράει στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Σε σχέση με τις ιδιωτικοποιήσεις παρατηρείται στασιμότητα, ύστερα από ένα πετυχημένο πρώτο κύμα αποκρατικοποιήσεων τα τελευταία χρόνια. Σημαντικότερη επίσης ήταν και είναι η συμβολή διεθνών οργανισμών στην ανάπτυξη της Κροατίας και ειδικά της Παγκόσμιας Τράπεζας, η οποία από το 1993 έχει χορηγήσει στην Κροατία 972 εκ. δολάρια (για 19 σχέδια πολλά εκ των οποίων είναι ακόμα σε ισχύ), ενώ στα τέλη του 2001 υπογράφηκε νέο δάνειο 202 εκ. δολαρίων.

•Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ).

Η ΠΓΔΜ υπήρξε η φτωχότερη ομόσπονδη δημοκρατία της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας³⁰. Η κακή αυτή οικονομική επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο μετά την απόσχιση της από την Γιουγκοσλαβία και την είσοδό της στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Οι σχέσεις της νεοϊδρυθείσας Δημοκρατίας με τους γείτονές της ήταν εχθρικές και η χώρα βρέθηκε απομονωμένη³¹. Και ενώ μετά από τεράστιες δυσκολίες η χώρα μπόρεσε να μπει σε μια τροχιά ανάπτυξης, ήρθε η κρίση του Κοσσοβού, που προκάλεσε κύμα Αλβανών προσφύγων προς την ΠΓΔΜ και ένταση στις σχέσεις της χώρας με τη Γιουγκοσλαβία με αποτέλεσμα μια νέα οικονομική και κοινωνική κρίση, που κατέληξε το 2001 σε ανοιχτές συγκρούσεις μεταξύ των Σλαβομακεδόνων και της αλβανικής μειονότητας.

Στο τέλος της δεκαετίας του '90 η ΠΓΔΜ είχε αυξητική τάση στο Εγχώριο Προϊόν της, που έφτασε το 4,6% το 2000. Η κρίση του επόμενου έτους οδήγησε σε οπισθοδρόμηση την οικονομία της και σε μείωση του ΑΕΠ της. Ιδιαίτερα αρνητικό αντίκτυπο είχε η κρίση στη βιομηχανία καπνού, χάλυβα, στην κλωστοϋφαντουργία, καθώς και στην αγροτική παραγωγή (μειώθηκε κατά 13%). Για το 2002 εκτιμάται ότι η αύξηση του προϊόντος θα είναι οριακή (0,5%). (Πίνακας 17)

30. "Μια Εύθραυστη Δημοκρατία", Μ.Κοππα, σελ. 50 επ.

31. Από το Βορρά ο πόλεμος και στην συνέχεια ο εμπορικός αποκλεισμός της Γιουγκοσλαβίας απέκλεισαν την ΠΓΔΜ από τους εμπορικούς δρόμους προς την Κεντρική Ευρώπη. Η Ελλάδα είχε επιβάλλει δύο εμπορικούς αποκλεισμούς (ο πρώτος για τα καύσιμα από τον Αύγουστο ως τον Δεκέμβριο του 1992 και ο δεύτερος οικονομικός από το Φεβρουάριο του 1994), ενώ έκλεισε το λιμάνι της Θεσσαλονίκης παραλύοντας την οικονομία των Σκοπίων. Η Αλβανία δυναμίτιζε τις διεκδικήσεις της αλβανικής μειονότητας στα Βορειοδυτικά ενώ ανατολικά κακές ήταν και οι σχέσεις με τη Βουλγαρία.

Το σημαντικότερο όμως πρόβλημα της χώρας είναι ίσως η ανεργία, που ξεπερνάει το 30%, ενώ εκτιμάται ότι σε περιόδους της προηγούμενης δεκαετίας είχε αγγίξει το 50%³². Αυξητική είναι επίσης η τάση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο το 2001 έφτασε το 10,8% του ΑΕΠ, γεγονός που οφείλεται βασικά στο εμπορικό έλλειμμα, το οποίο παραμένει σταθερά άνω του 10% του ΑΕΠ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17 -ΠΓΔΜ. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1998-2002)

		1998	1999	2000	2001	2002
Αύξηση ΑΕΠ	%	3,4	4,3	4,6	-4,1	0-0,5
Πληθωρισμός	%	0,8	-1,1	5,8	5,5	3
Ανεργία	%	34,5	32,4	32,2	30,5	30,5
Δημόσιο έλλειμμα	% του ΑΕΠ	-1,7	0	2,5	-6	-4,7
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών	% του ΑΕΠ	-9,9	-5,1	-3,1	-10,8	-9,7
Εμπορικό έλλειμμα	% του ΑΕΠ	-11,2	-10,6	-15,5	-11,7	-11,4
Εξωτερικό χρέος	Δισ. ευρώ	1,2	1,5	1,6	1,6	1,6
	% του ΑΕΠ	40,1	40,6	41,5	41,5	42,4
Χρέος/εξαγωγές	%	109,8	125,2	112,8	124,7	126,6
ΞΑΕ	% του ΑΕΠ	4,7	0,7	4,9	13,2	2
	Εκ. ευρώ	150	23	190	498	76

*εκτίμηση. Πηγή: IMF, Εθνικές Αρχές.

Το κατά χώρα εξωτερικό εμπόριο της ΠΓΔΜ φαίνεται στον πίνακα 18.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18 Εξωτερικό εμπόριο της ΠΓΔΜ (2000-2001, εκ. δολ.)

Χώρα	2000		Χώρα	2001	
	Εξαγωγές	Εισαγωγές		Εξαγωγές	Εισαγωγές
Γερμανία	252	213	Γιουγκοσλαβία	333	267
Ελλάδα	200	184	Γερμανία	256	238
Γιουγκοσλαβία	190	157	Ελλάδα	84	101
Ρωσία	192	139	ΗΠΑ	166	100
Σλοβενία	144	119	Ιταλία	88	89
Βουλγαρία	97	103	Κροατία	48	58
Λοιπές χώρες	1.010	773	Λοιπές χώρες	344	302
ΣΥΝΟΛΟ	2.085	1.688	ΣΥΝΟΛΟ	1.319	1.155

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία της ΠΓΔΜ

Από όλες τις υπό μετάβαση οικονομίες της ΚΑ Ευρώπης και των Βαλκανίων στην ΠΓΔΜ η διαδικασία αποκρατικοποίησης παρουσιάστηκε περισσότερο προβληματική. Αυτό που έγινε στην ουσία ήταν η μετοχοποίηση μικρών και μεσαίων κυρίως επιχειρήσεων, χωρίς όμως στις περισσότερες περιπτώσεις να φύγει ο έλεγχος από την κυβέρνηση. Η ιδιωτικοποίηση μεγάλων βιομηχανιών δεν προχώρησε γι' αυτό και οι

32. Εξαμηνιαία Έκθεση ΕΚΕΜ, Βαλκάνια, Ιούνιος 1998.

ξένες επενδύσεις έμειναν σε χαμηλά ποσοστά, με εξαίρεση την ιδιωτικοποίηση των εθνικών τηλεπικοινωνιών στις αρχές του 2001 που έφτασε τα 498 εκ. Ευρώ³³.

Στόχος της κυβέρνησης είναι η κοινωνική και οικονομική σταθερότητα της χώρας, η καταπολέμηση της διαφθοράς και η προώθηση της εμπορικής ολοκλήρωσης με τους γείτονές της και την ΕΕ, με τους οποίους άλλωστε έχει υπογράψει συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου. Σημαντικότερη προς αυτή την κατεύθυνση είναι η συμβολή της εξωτερικής χρηματοδότησης³⁴.

•Ρουμανία.

Στα πρώτα χρόνια της μετάβασης η ρουμάνικη οικονομία γνώρισε οριακά σημεία ύφεσης. Το διάστημα 1990-92 το ΑΕΠ έπεσε κατά 75% σε σχέση με το 1989. Η μείωση του προϊόντος στη βιομηχανία έφτασε το 37,7% και στις κατασκευές το 22,5%³⁵. Η οικονομία δεν άντεξε το Shock της μετάβασης, του νέου καταμερισμού εργασίας και της απελευθέρωσης του εμπορίου.

Υστερα από μια σύντομη ανάκαμψη, την περίοδο 1997-99 νέα κρίση έπληξε την οικονομία μειώνοντας την παραγωγή και εκτινάσσοντας την ανεργία (11,5% το 1998) και τον πληθωρισμό (154,8% το 1997). (Πίνακας 19).

Από το 2001 η κυβέρνηση Nastase εφαρμόζει με σχετική επιτυχία το οικονομικό της πρόγραμμα. Συγκεκριμένα το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 4,7% το 2002, ενώ ο πληθωρισμός συγκρατήθηκε στο 17,8%. Παράγοντες αύξησης του ΑΕΠ ήταν η αύξηση των εξαγωγών κατά 21,8% και των επενδύσεων κατά 6,4%³⁶. Η μεγαλύτερη αύξηση των εξαγωγών έναντι της αύξησης των εισαγωγών περιόρισε το 2002 το εμπορικό έλλειμμα. Αυτό σε συνδυασμό με την αυστηρή δημοσιονομική πολιτική συνέβαλλαν στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του προϋπολογισμού. Χαμηλό είναι επίσης το εξωτερικό χρέος της Ρουμανίας (μόνο 12% του ΑΕΠ).

33.Μια επίσης μεγάλη ιδιωτικοποίηση ήταν η πώληση της μεταλλουργικής εταιρίας

Jugohrom στην γαλλική "SCMM" το Σεπτέμβριο του 2002.

34. "The Western Balkans in transition", *Occasional paper, European Commission*, σελ.57.

35. Καραφωτάκης Ε., «Η οικονομία των χωρών σε μετάβαση»,., σελ.107.

36. «Η Ρουμανία κατά το έτος 2002», Έκθεση των ΕΒΕΑ.

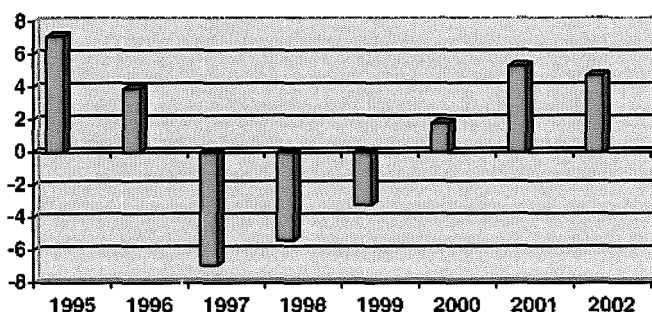
ΠΙΝΑΚΑΣ 19 –Ρουμανία. Βασικοί οικονομικοί δείκτες (1995-2002)

Δείκτης	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Αύξηση ΑΕΠ(%)	7,1	3,9	-6,9	-5,4	-3,2	1,8	5,3	4,7
Πληθωρισμός (%)	32,3	38,8	154,8	59	54,8	40,7	30,3	17,8
Ανεργία(%)	9,5	8,6	6,9	10,3	11,5	10,7	8,6	8,8
Δημόσιο έλλειμμα (% του ΑΕΠ)	2,6	3,8	3,5	3,6	4	3,5	3,5	2,8
Εξωτερικό Χρέος(δισ.δολ.)	6,7	9,2	10,4	9,7	9,1	9,8	11,4	15,6
ΞΑΕ(εκ. δολ.)	281,3	528,3	364,4	703,8	30,6	856,1	845,3	880,7

Πηγή: έκθεση του ΕΒΕΑ για τη Ρουμανία(2002)

Η εξέλιξη του ΑΕΠ της Ρουμανίας είχε την εξής μορφή:

ΓΡΑΦΗΜΑ 3

Κύριος εμπορικός εταίρος της Ρουμανίας είναι η ΕΕ. Οι ρουμανικές εξαγωγές το 2001 κατευθύνθηκαν κατά 79% προς την ΕΕ, ενώ οι εισαγωγές από τις χώρες της Ένωσης κάλυψαν το 69% του συνόλου των εισαγωγών. Αναλυτικότερα η κατάταξη των εμπορικών εταίρων της Ρουμανίας για το 2001 έχει ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 20 Κύριοι εμπορικοί εταίροι της Ρουμανίας το 2001

Χώρα	Εξαγωγές		Χώρα	Εισαγωγές	
	Κλάση	Ποσοστό		Κλάση	Ποσοστό
Ιταλία	2.838	24,9	Ιταλία	3.100	19,9
Γερμανία	1.781	15,6	Γερμανία	2.365	15,2
Γαλλία	919	8,1	Ρωσία	1.184	7,6
Ην. Βασίλειο	587	5,2	Γαλλία	979	6,3
Τουρκία	451	4	Ουγγαρία	599	3,9
Ολλανδία	386	3,4	Ην. Βασίλειο	539	3,5
Ουγγαρία	271	3,3	ΗΠΑ	491	3,2
ΗΠΑ	357	3,1	Αυστρία	441	2,8
Αυστρία	342	3	Τουρκία	377	2,4
Ελλάδα	316	2,8	Ελλάδα	327	2,1
Βουλγαρία	202	1,8	Ολλανδία	322	2,1
ΣΥΝΟΛΟ	11.385	100	ΣΥΝΟΛΟ	15.552	100

Πηγή: Ρουμανικό Κέντρο Εξωτερικού Εμπορίου

Ο αριθμός των ιδιωτικοποιήσεων που έχουν γίνει στη Ρουμανία δεν είναι ικανοποιητικός με αποτέλεσμα να καθυστερεί η πρόοδος της οικονομίας, αφού μέχρι το 2002 μόνο το 25% των προς αποκρατικοποίηση εταιρειών είχε ιδιωτικοποιηθεί. Οι σημαντικότερες ιδιωτικοποιήσεις την περίοδο 1998-2001 ήταν οι εξής:

Εταιρεία	Κλάδος	Αγοραστής	% αγοράς	Ποσό (εκ.δολ.)
ROM TELECOM*	Τηλ/νιες	OTE	35%	675
BRD	Τράπεζα	S.Generale	51%	200
PETROTEL	Διυλιστήριο	Lukoil	51%	52
OACIA	Αυτοκ/νια	Renault	51%	50

*Το 2002 ο OTE αύξησε το μερίδιό του στη ROMTELECOM και κατείχε πλέον το 54%.

Οι ξένες επενδύσεις στη Ρουμανία αυξήθηκαν το 2002 κατά 4,1%. Η έλλειψη επενδυτικών κινήτρων, η ασάφεια του νομοθετικού πλαισίου, η γραφειοκρατία και η εκτεταμένη διαφθορά εκτιμάται ότι έχουν συγκρατήσει τις επενδύσεις σε σχέση με τις γειτονικές χώρες της ΚΑ Ευρώπης. Παρόλο αυτά η προοπτική πλήρους ένταξης της Ρουμανίας στην ΕΕ, σε συνδυασμό με το μέγεθος της αγοράς, το φτηνό εργατικό δυναμικό και τη γεωγραφική θέση της χώρας συνηγορούν υπέρ της αύξησης των επενδύσεων στο μέλλον.

Η Ελλάδα έχει κάνει τη μεγαλύτερη επένδυση στη Ρουμανία (OTE) και κατέχει ίσως την πρώτη θέση προέλευσης ξένων επενδύσεων αν αναλογιστεί κανείς ότι ένα μεγάλο μέρος αυτών των επενδύσεων κινούνται μέσω off shores ελληνικών συμφερόντων που εδρεύουν στην Κύπρο ή αλλού.

Δ. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ

ΧΩΡΟ

Τους προηγούμενους αιώνες τόσο οι Έλληνες όσο και οι Τούρκοι κυριάρχησαν με το δικό τους τρόπο στη βαλκανική χερσόνησο. Με την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας οι Οθωμανοί ιδρύοντας τη δικιά τους αυτοκρατορία κατέλαβαν τα Βαλκάνια και διοικούσαν την περιοχή αυτή μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του εικοστού³⁷. Οι Έλληνες ωστόσο κατάφεραν να διατηρήσουν στα μεγαλύτερα διαστήματα της Τουρκοκρατίας την οικονομική και εμπορική κυριαρχία τους μέσω του ελέγχου των σημαντικών εμπορικών κέντρων και λιμανιών της περιοχής.

37. Jelavich. B.,(1983), "History of the Balkans".

Ο διαμελισμός όμως της οθωμανικής αυτοκρατορίας και η ίδρυση των εθνικών κρατών στα Βαλκάνια άλλαξε ριζικά την κατάσταση. Με τη Συνθήκη Λοζάννης η Τουρκία περιορίστηκε στην ανατολική Θράκη, ενώ η Ελλάδα διεύρυνε τα σύνορά της, γειτνιάζοντας με όλες τις βαλκανικές χώρες εκτός της Ρουμανίας. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος που προηγήθηκαν αυτής της Συνθήκης, είχαν δημιουργήσει εχθρικό κλίμα μεταξύ των χωρών, καθώς και σημαντικά προβλήματα που επιζητούσαν λύση, εμποδίζοντας έτσι την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων. Στη διάρκεια του μεσοπολέμου υπογράφηκε συμφωνία φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των βαλκανικών χωρών, αλλά τα προβλήματα των νεοσύστατων κρατών και το διεθνές κλίμα προστατευτισμού συγκρατούσε τις διαβαλκανικές συναλλαγές.

Ακολούθησε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, το τέλος του οποίου συνοδεύτηκε από το διαχωρισμό του κόσμου σε δύο κοινωνικοοικονομικά στρατόπεδα. Η Ελλάδα και η Τουρκία στρατολογήθηκαν από τις συμμαχικές δυνάμεις στο δυτικό καπιταλιστικό στρατόπεδο, ενώ οι υπόλοιπες βαλκανικές χώρες περιλήφθησαν στον ανατολικό συνασπισμό. Στα χρόνια λοιπόν που ακολούθησαν οι εμπορικές και οι οικονομικές συναλλαγές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αφενός και βαλκανικών κρατών αφετέρου, ήταν από μηδαμινές έως ελάχιστες.

Όπως αναφέρθηκε κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου το εμπόριο μεταξύ των βαλκανικών κρατών ήταν πολύ περιορισμένο. Το 1934 το διαβαλκανικό εμπόριο για την Ελλάδα έφτανε το 24%(συμπεριλαμβανομένου και του ελληνοτουρκικού εμπορίου), ενώ πολύ μικρότερο ήταν για τη Γιουγκοσλαβία (8%), τη Ρουμανία (5%), την Τουρκία (5%), τη Βουλγαρία (12%) και την Αλβανία (11%)³⁸. Την περίοδο αυτή δύσκολα μπορεί να γίνει λόγος για επενδύσεις καθώς το κεφάλαιο ελεγχόταν από τη Δύση. Οι σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας με τις βαλκανικές χώρες, τόσο πριν τον Α΄ Παγκόσμιο όσο και μετά απ' αυτόν, εντοπιζόταν κυρίως σε διενέξεις σχετικά με θρησκευτικούς ή εθνικούς πληθυσμούς μιας χώρας, οι οποίοι ζούσαν εγκλωβισμένοι εντός των συνόρων μιας άλλης γεγονός που οδηγούσε σε αλυτρωτικές διεκδικήσεις. Ουσιαστικά, όσον αφορά την ελληνική βαλκανική πολιτική τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, μπορούμε να πούμε ότι βασίστηκε στο δόγμα του «κινδύνου από το Βορρά». Χρειάστηκε να προηγηθούν οι διωγμοί των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και η τραγωδία της Κύπρου -αρκετά αργότερα- για

38. Bishku M. "Turkey and the Balkans through the Cold War Era", *Journal of S.Asian and Middle Eastern Studies*, p.p.22.

να αναθεωρηθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική. Από τη μεταπολίτευση και μετά η Ελλάδα βελτιώνει τις σχέσεις της με τη Βουλγαρία και αυτό έχει αντίκτυπο και στο εμπόριο.

Περίόδους έντασης γνώρισαν επίσης οι Τουρκοβουλγαρικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Αυτό έγινε στα μέσα της δεκαετίας του '60 λόγω του κύματος μετανάστευσης Τούρκων της Βουλγαρίας προς το εθνικό τους κέντρο και το 1985, όταν η βουλγαρική κυβέρνηση αποφάσισε να αλλάξει τα ονόματα των Τούρκων της μειονότητας. Η δεύτερη αυτή κρίση καθήλωσε το τουρκοβουλγαρικό εμπόριο, το οποίο στις αρχές της δεκαετίας του '80 είχε φτάσει τα 200 εκ.δολ. έχοντας αυξητικές τάσεις³⁹.

Η μόνη βαλκανική χώρα με την οποία τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία ανέπτυξαν ως ένα βαθμό τις πολιτικές και οικονομικές τους σχέσεις ήταν η Γιουγκοσλαβία. Μετά τη ρήξη στις σχέσεις Τίτο-Στάλιν, οι τρεις χώρες υπέγραψαν συμφωνία φιλίας και συνεργασίας (Φεβρ.1953) και ένα χρόνο αργότερα συμφωνία συμμαχίας. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις ήταν σχεδόν υποδειγματικές με εξαίρεση ορισμένες μικροεντάσεις που κατά περιόδους δημιουργούσε το μακεδονικό ζήτημα. Οι φιλικές σχέσεις έφτασαν στο απόγειο τους με την υπογραφή 10 συμφωνιών στο χώρο της οικονομικής, πολιτικής και δικαστικής συνεργασίας κατά τη διετία 1959-60.

Το μεγαλύτερο διάστημα του ψυχρού πολέμου η Αλβανία ακολούθησε μια πολιτική ακραίου απομονωτισμού και ανάπτυξης με δικά της μέσα. Τα ελληνοαλβανικά σύνορα παρέμειναν λοιπόν κλειστά την περίοδο αυτή και η εμπορική και οικονομική συνεργασία των δύο χωρών ήταν σχεδόν αμελητέα. Η διαμάχη μάλιστα γύρω από το θέμα της Β. Ηπείρου επιδείνωνε το ήδη κακό κλίμα. Σε γενικές γραμμές στα ίδια επίπεδα κυμάνθηκαν και οι σχέσεις της Τουρκίας με την Αλβανία. Συνολικά όμως η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας ευνοήθηκε από τη θεαματική τουρκοσοβιετική προσέγγιση, ύστερα από το 1964, όταν οι σοβιετικοί υποστήριξαν τις τουρκικές διεκδικήσεις στην Κύπρο. Αντίθετα η ελληνική βαλκανική πολιτική παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό στάσιμη, λόγω και της συνταγματικής εκτροπής του 1967 και μόλις από το 1974 άρχισαν να γίνονται κάποια ουσιαστικά βήματα⁴⁰.

39. Kyuyukuklu Nazif, "The future of turkish-bulgarian relations", *Istanbul University*, επίσης:

Höpken Wolfgang, "turkish-bulgarian relations", *Southeast Institute, München*

40. «Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων», σελ.369 επ., Επιμ.: Γιαλλουρίδης Χ. και Αλειφαντής Σ.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Οι κοσμοϊστορικές αλλαγές που επέφερε η κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού οδήγησαν σε ανακατανομή ισχύος και αναδιανομή ρόλων μεταξύ των δρώντων του διεθνούς συστήματος. Αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών ήταν η μετατροπή της βαλκανικής περιφέρειας από σοσιαλιστικό προμαχώνα σε πεδίο εθνοτικών συγκρούσεων και οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ δυτικών περιφερειακών δυνάμεων που φιλοδοξούν να καλύψουν το κενό ισχύος που προέκυψε στην περιοχή. Συγκεκριμένα η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση, η οποία ψυχοπολεμικά είχε περιοριστεί σε διμερείς προστριβές από το '90 και μετά αποκτάει μια νέα διάσταση πολιτικού και οικονομικού ανταγωνισμού στο χώρο των νεοσύστατων, δυτικού πλέον τύπου, βαλκανικών οικονομιών.

Η νέα αυτή κατάσταση δημιούργησε τις προοπτικές για την άνοδο της Ελλάδας στην ηγετική θέση των Βαλκανίων και την αναβάθμιση του ρόλου της στους δυτικούς οργανισμούς. Δυστυχώς όμως η χώρας μας αντέδρασε με φόβο απέναντι στο νέο περιβάλλον επικεντρώνοντας τις προσπάθειές της στην αντιδικία με τον πλέον αδύναμο γείτονά μας, την ΠΓΔΜ. Γρήγορα όμως αντιλήφθηκε ότι η πολιτική αυτή μόνο να βλάψει μπορεί τα ελληνικά συμφέροντα και επιχείρησε να εκμεταλλευτεί τη δεσπόζουσα θέση της ελληνικής οικονομίας στα Βαλκάνια. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι όπως υπολογίζεται το ΑΕΠ της Ελλάδας το 1992 ήταν ίσο με το ΑΕΠ όλων των πρώην σοσιαλιστικών βαλκανικών χωρών.

1992	Ελλάδα	Βουλγαρία	ΠΓΔΜ	Αλβανία
ΑΕΠ δις.δολ.	69,4	8	2	1,3
% του ελληνικού ΑΕΠ	-	11%	3%	2%

Πηγή: Wall Street Journal, 22/11/1993

Επίσης η Ελλάδα είναι μια σημαντική στρατιωτική δύναμη στην περιοχή, χαρακτηρίζεται από πολιτική σταθερότητα και έχει σημαντικά διεθνή ερείσματα, όπως η συμμετοχή της στην ΕΕ⁴¹.

Από την άλλη πλευρά και η Τουρκία επιθυμεί να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στα Βαλκάνια για να έρθει πιο κοντά στην Ευρώπη, να εκμεταλλευτεί τις οικονομικές ευκαιρίες και για να ικανοποιήσει τους πιο φανατικούς εθνικιστές και ισλαμιστές ευρισκόμενη δίπλα στους τουρκογενείς και μουσουλμανικούς πληθυσμούς των

Βαλκανίων. Εκτός αυτού η Τουρκία δε θα άφηνε ποτέ την Ελλάδα να εξελιχθεί ανενόχλητα σε περιφερειακή δύναμη μιας τόσο σημαντικής περιοχής από γεωπολιτική και γεωοικονομική άποψη.

Από την αρχή η Τουρκία επέλεξε να μην περιοριστεί στην προστασία των μουσουλμανικών πληθυσμών, αλλά να παίξει ένα ευρύτερο σταθεροποιητικό ρόλο στη βαλκανική χερσόνησο. Αυτή ήταν η φιλόδοξη πολιτική του Οζάλ, ο οποίος οραματιζόταν μια Τουρκία κυρίαρχη από την Αδριατική ως την Κασπία⁴². Η Τουρκία προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τις διαφορές των βαλκανικών χωρών με την Ελλάδα (ΠΓΔΜ, Αλβανία), υπέγραψε συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας, αλλά γρήγορα αποδείχθηκε ότι είχε υπερβεί τις δυνατότητές της και αδυνατούσε να προσφέρει την πολυπόθητη οικονομική βοήθεια στις φτωχές μεταβατικές οικονομίες.

Από νωρίς έγινε εμφανής η ανάγκη της βαλκανικής περιφέρειας για εξωτερική βοήθεια και η διάθεση της Ελλάδας και της Τουρκίας να επιδοθούν σε ένα ανταγωνιστικό κινήγι των ευκαιριών που θα παρουσιαζόταν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η κατασκευή του οδικού άξονα που θα συνδέει την Αδριατική με τη Μαύρη Θάλασσα και του αγωγού που θα μεταφέρει το πετρέλαιο της Κασπίας στη Μεσόγειο⁴³.

Από 1990 ξεκίνησαν συζητήσεις μεταξύ Βουλγαρίας, ΠΓΔΜ και Αλβανίας για την κατασκευή οδικού άξονα που θα ξεκινάει από το Δυρράχιο της Αλβανίας και διασχίζοντας τις άλλες δυο χώρες θα καταλήγει στην Κωνσταντινούπολη. Στα σχέδια αυτά ενεπλάκη και η Τουρκία και το 1995 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ των 4 αυτών χωρών για την κατασκευή του αυτοκινητόδρομου. Η συμφωνία αυτή προκάλεσε την αντίδραση της Ελλάδας η οποία είχε ξεκινήσει ήδη την κατασκευή της Εγνατίας οδού(Ηγουμενίτσα- Αλεξανδρούπολη), εξασφαλίζοντας κεφάλαια από την ΕΕ και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕ). Μάλιστα η Ελλάδα κατηγορήσε την Τουρκία ότι μεθοδεύει την παράκαμψη της χώρας μας και επιδιώκει την κατασκευή ενός πιο δαπανηρού και λιγότερο χρήσιμου άξονα μόνο και μόνο για να τονώσει τις σχέσεις του μουσουλμανικού τόξου στα Βαλκάνια και να εξυπηρετήσει τις ηγεμονικές τις φιλοδοξίες στην περιοχή. Παρά τα τεράστια οφέλη που θα αποκόμιζε, η Τουρκία τελικά δεν μπόρεσε να προχωρήσει τα σχέδια του οδικού

41. Παπασωτηρίου Χ.,(2000) «Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου», σελ. 265 επ.

42. Βερέμης Θ. «Η Τουρκία σήμερα»,(1995), σελ.492.

43. Buyukcolak Kamil, "War of Projects: Turkish- Greek rivalry in the Balkans in the post-Cold Period",

Turkish Review of Balkan Studies

άξονα, λόγω έλλειψης των απαιτούμενων κεφαλαίων, ενώ η χώρα μας εκμεταλλεύτηκε τη θέση στην ΕΕ και την σχετική της οικονομική υπεροχή προωθώντας την κατασκευή της Εγνατίας.

Σε ότι αφορά τη μεταφορά των πετρελαίων της Κασπίας στη Μεσόγειο, μπορούμε να πούμε ότι η Ελλάδα κατάφερε να μπει στο παιχνίδι προτείνοντας μαζί με τη Ρωσία και τη Βουλγαρία την κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης, εξισορροπώντας τα σχέδια της Τουρκίας για τον αγωγό από το Αζερμπαϊτζάν στη νότια Τουρκία (Μπακού- Τσευχάν), ο οποίος παρουσιάζει πάρα πολλά προβλήματα. Ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός επεκτείνεται επίσης και σε άλλα δίκτυα μεταφοράς, σταυροδρόμι των οποίων αποτελεί η περιοχή των Βαλκανίων, όπως τα δίκτυα φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού.

Α. ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

α. Ελλάδα-Βαλκανικές χώρες.

Καθ' όλη τη διάρκεια της μεταβατικής δεκαετίας του 90 όλες ανεξαιρέτως οι βαλκανικές οικονομίες είχαν μεγάλα εμπορικά ελλείμματα. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει το λόγο των εξαγωγών (X) προς τις εισαγωγές (M) την περίοδο 1990-98.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 (X/M)

Χώρα	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Αλβανία	0,66	0,25	0,14	0,18	0,23	0,33	0,25	0,24	0,24
Βουλγαρία	0,82	1,17	0,94	0,8	0,99	1,02	1,04	1,01	0,86
Βοσνία	1,01	1,26	1,15	0,11	0,10	0,14	0,17	0,15	-
Κροατία	0,77	0,86	0,91	0,84	0,81	0,62	0,58	0,45	0,52
Π.Δ.Μ.	0,72	0,83	0,99	0,86	0,85	0,84	0,63	0,70	0,69
Ρουμανία	0,66	0,72	0,76	0,81	0,92	0,83	0,79	0,750	0,70
Σλοβενία	0,87	0,94	1,13	0,97	0,95	0,90	0,91	0,89	0,90
Γιουγκ/βία	-	-	-	0,96	0,79	0,58	0,44	0,5	-

Πηγή: *The World Bank (1998)*

Όσον αφορά τη χώρα μας, το εμπόριο με τα πρώην σοσιαλιστικά κράτη των Βαλκανίων έχει αυξηθεί σε σημαντικό βαθμό όπως φαίνεται στον Πίνακα 2α. Το 1989 οι εξαγωγές μας στην περιοχή ανερχόταν σε 240 εκ. δολ., ενώ το 2001 έφτασαν τα 2,2 δις. δολ., αποτελώντας το 18,7 των ελληνικών εξαγωγών. Μακροχρόνια παρατηρούμε μια διαρκής αύξηση του ελληνοβαλκανικού εμπορίου, η οποία μάλιστα

σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό οφείλεται στην αύξηση των ελληνικών εξαγωγών. Αντίθετα οι εισαγωγές από τα Βαλκάνια αποτελούν στην καλύτερη περίπτωση το 30-35% του ελληνοβαλκανικού εμπορίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2α Ποσοστό(%) συμμετοχής του ελληνοβαλκανικού εμπορίου στο σύνολο του ελληνικού εμπορίου

	1989	1992	1996	1997	1999	2000	2001	2002*
Εξαγωγές	3,2	4,1	10,5	11,4	13,1	16,1	18,7	16,7
Εισαγωγές	2,4	1,4	2,5	3	2,6	3,3	3,7	2,8
Σύνολο	2,8	3,1	4,8	5,6	5,4	6,7	7,6	5,2

*Προσωρινά στοιχεία. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2β Σύνολο ελληνικό εμπόριο διεθνώς και σύνολο ελληνοβαλκανικό εμπόριο σε δις.ευρώ

		1997		1999		2000		2001	
Διεθνές εμπόριο Ελλάδας(δις.ευρώ)		30,7		37,3		43		43,3	
Ελληνοβαλκανικό εμπόριο(δις.ευρώ)	X	1	1,7	1,3	2	1,9	2,9	2,1	3,3
	M	0,7		0,7		1		1,2	

*Προσωρινά στοιχεία. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Το άνοιγμα των βαλκανικών αγορών ευνόησε σαφώς τις ελληνικές εξαγωγές, οι οποίες βρήκαν διέξοδο σε χώρες όπου το σοκ της μετάβασης είχε διαλύσει την παραγωγική τους βάση και βρέθηκαν εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό. Ήταν μια ευκαιρία που παρουσιάστηκε για τη χώρα μας και έγινε σε κάποιο βαθμό εκμεταλλεύσιμη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οφείλεται στην υψηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, η οποία άλλωστε ως μέλος της ενιαίας αγοράς και του διεθνούς καταμερισμού εργασίας χάνει διαρκώς θέσεις ανταγωνιστικότητας⁴⁴. Η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών οφείλεται κυρίως στην κατάσταση που βρέθηκαν οι βαλκανικές οικονομίες. Λόγοι δηλαδή συγκυρίας καθώς και λόγοι ιστορικοί ή γεωγραφικοί ευνόησαν το ελληνικό εμπόριο. Φυσικά δεν υποτιμάμε και τις προσπάθειες που έχει καταβάλει η Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες για να είναι σε θέση ισχύος απέναντι σε αυτές τις χώρες την κατάλληλη στιγμή.

Επίσης πρέπει να σχολιαστεί η μικρή αύξηση των βαλκανικών εξαγωγών προς την Ελλάδα. Αυτό μπορεί να κρατάει το διμερές ελληνοβαλκανικό εμπόριο πλεονασματικό για την Ελλάδα, ωστόσο δεν μπορεί να προωθηθεί η περιφερειακή εμπορική ολοκλήρωση μονόπλευρα. Τα οφέλη μιας τέτοιας ολοκλήρωσης θα γίνουν ορατά και στις δυο πλευρές μακροχρόνια εφόσον οι βαλκανικές χώρες

44. Μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στις χώρες αυτές και την ελληνική οικονομία κατά την είσοδό της στην ΕΟΚ. Περισσότερα βλ. Πετράκης Γ.,(2000), «Η ανάπτυξη των Βαλκανίων», σελ. 37 επ.

ισχυροποιήσουν τις οικονομίες τους. Εντωμεταξύ απαραίτητη είναι και η προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας για να μην ξεπεραστεί από τις εξελίξεις και δώσει την ευκαιρία στη γειτονική Τουρκία, η οποία καιροφυλακτεί, να καλύψει το κενό.

Ο κυριότερος εμπορικός εταίρος της Ελλάδας στα Βαλκάνια είναι η Βουλγαρία, η οποία απορροφά τα τελευταία χρόνια σχεδόν το ένα τρίτο των ελληνικών εξαγωγών στις βαλκανικές χώρες (29,3% το 2001, 32,1% το 2002) όπως δείχνει ο πίνακας 3, ενώ αποτελεί επίσης τη χώρα προέλευσης των εξαγωγών των Βαλκανίων προς την Ελλάδα σε ποσοστό μεγαλύτερο του 40% από το 1990 μέχρι σήμερα. Οι εξαγωγές για το 2001 έφτασαν το ποσό των 544 εκ.δολ., καθιστώντας τη Βουλγαρία τον τέταρτο καλύτερο πελάτη των ελληνικών προϊόντων μετά τη Γερμανία, το Ην. Βασίλειο και την Ιταλία⁴⁵.

Δεύτερη βαλκανική χώρα από πλευράς εμπορικής σημασίας για την Ελλάδα είναι η Ρουμανία, οι εξαγωγές προς την οποία το 2001 ανήλθαν στα 316 εκ.δολ. σύμφωνα με τη στατιστική υπηρεσία του ΔΝΤ, αποτελώντας το 18,4% των ελληνικών βαλκανικών εξαγωγών. Την ίδια χρονιά η Ρουμανία κάλυψε το 32,2% των εξαγωγών των βαλκανικών χωρών προς την Ελλάδα.

Αυξανόμενο είναι το μερίδιο απορρόφησης των ελληνικών εξαγωγών από την ΠΓΔΜ με εξαίρεση τη διετία 2001-2002 καθώς η κρίση του 2001 έπληξε και τη ζήτηση από το εξωτερικό. Λίγο πιο κάτω βρίσκεται και το ποσοστό των ελληνικών βαλκανικών εξαγωγών που κατευθύνονται προς την Αλβανία (18,1% για το 2001). Οι δύο αυτές χώρες βρίσκονται στην ίδια περίπου κατάσταση, καθώς απορροφούν ένα σημαντικό ποσοστό των ελληνικών εξαγωγών, ενώ αντίθετα η εξαγωγική του δύναμη είναι περιορισμένη. Ανοδική τάση παρουσιάζει επίσης το ελληνογιουγκοσλαβικό εμπόριο αν εξαιρέσει κανείς την περίοδο της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου. Η τάση αυτή αναμένεται μάλιστα να ενισχυθεί μελλοντικά λόγω των καλών σχέσεων και των δεσμών που συνδέουν τις δύο χώρες, εφόσον φυσικά ισχυροποιηθεί και η γιουγκοσλαβική οικονομία.

Οι τρεις βαλκανικές που απέμειναν, δηλαδή η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Κροατία και η Σλοβενία ελάχιστα συμβάλλουν στο ελληνοβαλκανικό εμπόριο. Η αγορά της ΒΕ, αν καταφέρει να ορθοποδήσει η οικονομία της χώρας, ίσως αποτελέσει στόχο των ελληνικών προϊόντων, μιας και η χώρα έχει συμπεριληφθεί στο Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ). Η αγορά αυτή αποτελεί

45. Στη ίδια θέση με τη Βουλγαρία βρίσκονται και οι Η.Π.Α.

εξαγωγές της χώρας μας παγκοσμίως. Μεταξύ των τροφίμων κύρια θέση έχουν τα δημητριακά και ακολουθούν τα φρούτα και τα λαχανικά. Οι κατηγορίες (6),(7),(8), που περιλαμβάνουν τα βιομηχανικά είδη και τα μηχανήματα έχουν καλύτερη θέση στη σύνθεση των βαλκανικών εξαγωγών από τις εξαγωγές παγκοσμίως.(Πίνακας 4α).

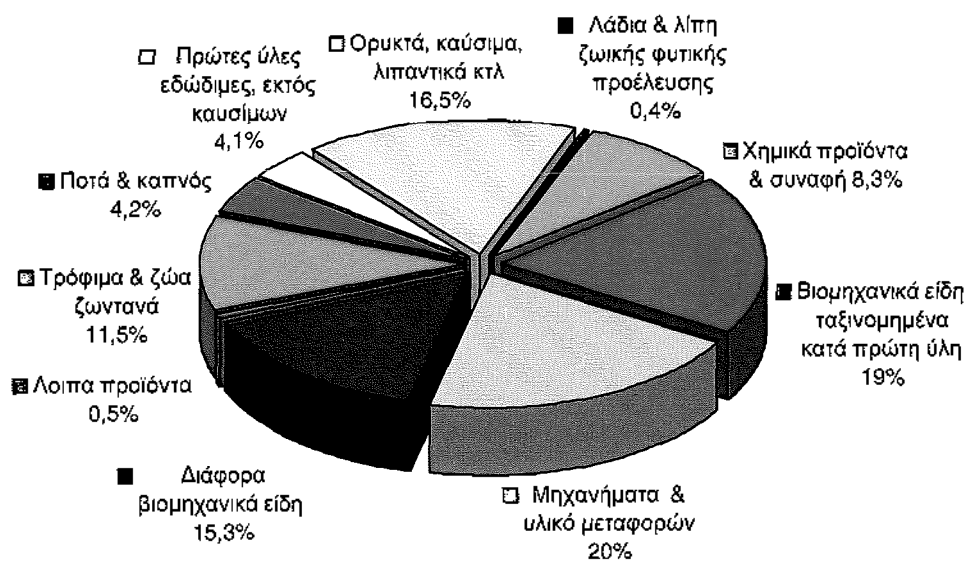
ΠΙΝΑΚΑΣ 4α Ποσοστό(%) κάθε κατηγορίας προϊόντων στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών στα Βαλκάνια

Κατηγορία Προϊόντος	1995	1998	2000	2001	2002
(0) Τρόφιμα & ζώα ζωντανά	18,8	14	9,9	11,5	10,8
(1) Ποτά & καπνός	7,9	4,8	4	4,2	5,2
(2) Πρώτες ύλες εδώδιμες, εκτός καυσίμων	6,8	6	3,9	4,1	3,5
(3) Ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά κτλ	11	17,5	21,2	16,5	11,2
(4) Λάδια & λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης	0,4	1,5	0,4	0,4	0,8
(5) Χημικά προϊόντα & συναφή	6,9	8,1	8,5	8,3	10,6
(6) Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη	17,6	19,5	17,9	19	23
(7) Μηχανήματα & υλικό μεταφορών	16,7	12,8	19,6	20	15
(8) Διάφορα βιομηχανικά είδη	13,6	14,8	14,2	15,3	18,3
(9) Λοιπά προϊόντα	0,2	0,05	0,5	0,5	0,6
Σύνολο	100	100	100	100	100

*Την κατηγοριοποίηση αυτή ακολουθούν οι στατιστικές υπηρεσίες διεθνώς

** Προσωρινά στοιχεία. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

ΓΡΑΦΗΜΑ 1 Ελληνικές εξαγωγές στα Βαλκάνια το 2001

στόχο και των τουρκικών εξαγωγών αφού η Τουρκία θέλει να εκμεταλλευτεί τις καλές σχέσεις με τη ΒΕ και την παρουσία συμπαγούς μουσουλμανικού πληθυσμού στην επικράτειά της. Από την άλλη, η σλοβένικη και κροατική αγορά φαίνεται να έχουν ξεφύγει από τους στόχους, τόσο της ελληνικής όσο και της τουρκικής εξαγωγικής δραστηριότητας. Οι χώρες αυτές –και κυρίως η Σλοβενία– ξεπέρασαν σχετικά γρήγορα τα προβλήματα της μετάβασης, ανέπτυξαν σχέσεις με την Ιταλία και τις άλλες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και μπήκαν πλέον σε μια αναπτυξιακή τροχιά η οποία πλησιάζει περισσότερο τα δυτικά πρότυπα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Ποσοστό(%) συμμετοχής κάθε χώρας στο σύνολο των εξαγωγών και εισαγωγών της Ελλάδας προς και από τα Βαλκάνια.

Χώρα		1997	1997	1997	1997	1999	1999	2000	2001	2002
Αλβανία	X	10,2	28,4	26,1	19,8	14,5	15,5	14,1	18,1	18,6
	M	5,4	8	5,2	4,1	4,5	5,1	4,4	5,5	1,1
ΒΕ	X	-	0,07	0,1	0,3	0,5	0,9	1,2	0,6	0,7
	M	-	0,4	0,07	0,1	0,4	0,5	0,9	1,5	4,4
Βουλγαρία	X	41,2	55	25,3	25,1	32,9	28,7	25,8	29,3	32,1
	M	48,4	71,8	52,6	47,3	47,9	45,5	42,2	40,1	35,1
ΠΓΔΜ	X	-	18,6	18,7	21,4	20	29,5	26,9	21,1	20
	M	-	1,1	5,6	6,8	7,3	7,7	7,3	7,4	6,1
Κροατία	X	-	1,3	1,1	2,1	1,4	1,4	1,2	1,3	1,5
	M	-	3,2	1,5	0,7	1,4	3,9	2,5	2,1	1,8
Ρουμανία	X	26,4	12,4	14	13,8	15,1	14,8	21,9	18,4	16,3
	M	21,3	10,7	20,4	23,1	23,9	26,9	31,2	32,2	36,4
Γιουγκ/βία	X	-	-	13,6	15,9	13,9	7,7	7,6	9,5	10,4
	M	-	-	10,9	15	11,7	7,6	9	8,6	11,8
Σλοβενία	X	-	1	1	1,5	1,7	1,5	1,2	1,6	1,5
	M	-	4,8	3,7	2,7	3	2,8	2,4	2,5	3,4

*Προσωρινά στοιχεία. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ και IMF(Direction of trade statistics)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε πως διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια το διμερές εμπόριο μεταξύ της Ελλάδας και της καθεμιάς βαλκανικής χώρας ξεχωριστά καθώς και ποια είναι η σύνθεση αυτού του εμπορίου. Πριν απ' αυτό θα δούμε τη σύνθεση του ελληνοβαλκανικού εμπορίου συνολικά.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 4α σημαντική θέση στις ελληνικές εξαγωγές στα Βαλκάνια έχουν τα βιομηχανικά είδη, είτε βρίσκονται σε αρχική μορφή (π.χ. υφάσματα), είτε αποτελούν προϊόντα προχωρημένης επεξεργασίας (π.χ. ρούχα, παπούτσια). Ακολουθούν με ποσοστό 20% για το 2001 τα μηχανήματα με αιχμή του δόρατος τα ηλεκτρικά μηχανήματα. Σημαντικό μερίδιο έχουν επίσης τα χημικά προϊόντα και η κατηγορία (3), που περιλαμβάνει το πετρέλαιο και τα προϊόντα του. Αντίθετα η κατηγορία των τροφίμων περιορίζεται στο 10% περίπου των ελληνικών εξαγωγών στα Βαλκάνια, ενώ η κατηγορία αυτή παίζει σημαντικότερο ρόλο στις

Βλέποντας τώρα τον Πίνακα 4β που αναφέρεται στη σύνθεση των ελληνικών εισαγωγών από τα Βαλκάνια, παρατηρούμε ότι το ένα τρίτο περίπου των εισαγωγών είναι προϊόντα της κατηγορίας (6), δηλαδή βιομηχανικά είδη τα οποία τυγχάνουν περαιτέρω επεξεργασίας μετά την εισαγωγή τους. Τέτοια προϊόντα είναι ο σίδηρος, ο χάλυβας, άλλα μη σιδηρούχα μέταλλα, ξύλο και υφάσματα. Επίσης εισάγονται σημαντικές ποσότητες ρουχισμού οι οποίες ανέβασαν την κατηγορία έτοιμων βιομηχανικών ειδών στο 26,8% του συνόλου των βαλκανικών εισαγωγών για το 2001. Σημαντική είναι επίσης η εισαγωγή χημικών προϊόντων, ιδιαίτερα λιπασμάτων και πλαστικού, κάποιων προϊόντων της κατηγορίας (3), όπως η ηλεκτρική ενέργεια, καθώς και η εισαγωγή πρώτων υλών μη εδώδιμων, όπως είναι η ξυλεία και κάποια μεταλλεύματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4β Ποσοστό(%) κάθε κατηγορίας προϊόντων στο σύνολο των ελληνικών εισαγωγών από τα Βαλκάνια

Κατηγορία Προϊόντος	1995	1998	2000	2001	2002
(0) Τρόφιμα & ζώα ζωντανά	7,7	6,2	6	6,6	13,9
(1) Ποτά & καπνός	0	0,1	0,2	0,2	0,2
(2) Πρώτες ύλες εδώδιμες, εκτός καυσίμων	6,8	9	8,9	8,9	13
(3) Ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά κτλ	6,1	5,5	1,9	6,5	13,3
(4) Λάδια & λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης	0,4	0,1	0	0,2	0,1
(5) Χημικά προϊόντα & συναφή	13,2	10,6	8,7	8,7	8,1
(6) Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη	52,1	36,2	34,8	30,2	32,5
(7) Μηχανήματα & υλικό μεταφορών	5,8	8,1	10,7	10,9	13,6
(8) Διάφορα βιομηχανικά είδη	7,9	21,9	27,4	26,8	4,6
(9) Λοιπά προϊόντα	0	2,3	1,4	0,9	0,6
Σύνολο	100	100	100	100	100

* Προσωρινά στοιχεία. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Συγκρίνοντας τη σύνθεση του ελληνοβαλκανικού εμπορίου με τη σύνθεση του ελληνικού εμπορίου διεθνώς⁴⁶, παρατηρούμε ότι το ελληνοβαλκανικό εμπόριο είναι πιο αναπτυγμένο στις κατηγορίες (2),(6), και (7), οι οποίες αναφέρονται σε πρώτες ύλες μη βρώσιμες και σε βιομηχανικά είδη, είτε αυτά βρίσκονται στο αρχικό στάδιο

46. Wallden A. Sotiris, (2000), "Greece and the Balkans: Economic Relations" *Contemporary Greece and Europe*, p.p. 453.

επεξεργασίας, είτε αποτελούν τελικά προϊόντα (π.χ. ρούχα, υποδήματα). Αυτό πιθανότατα οφείλεται στην γεωγραφική εγγύτητα -κυρίως για τις πρώτες ύλες-, αλλά και στην αδυναμία αυτών των οικονομιών να προωθήσουν σε άλλες αγορές τα βιομηχανικά τους προϊόντα.

Όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις επιμέρους βαλκανικές χώρες, η Βουλγαρία αποτελεί το σημαντικότερο πελάτη των ελληνικών προϊόντων στα Βαλκάνια. Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΣΥΕ, το 2002 οι ελληνικές εξαγωγές στη χώρα αυτή ξεπέρασαν τα 586 εκ. ευρώ, ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν στα 329 εκ. ευρώ. Το εμπορικό ισοζύγιο είναι σταθερά πλεονασματικό υπέρ της Ελλάδας όπως δείχνουν και τα ποσοστά κάλυψης των εξαγωγών από τις εισαγωγές.

	1998	1999	2000	2001	2002
M/X	89	86	88	74	56

Οι εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Βουλγαρίας αποτελούν μια από τις λίγες εξαιρέσεις υψηλών εμπορικών ροών εκατέρωθεν, οι οποίες στη Βαλκανική περιφέρεια είναι απαραίτητες για την επίτευξη οικονομιών κλίμακας και άλλων ωφελημάτων της περιφερειακής εμπορικής ολοκλήρωσης⁴⁷. Οι ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία αφορούν κυρίως ενδύματα, υφάσματα, βαμβάκι, έπιπλα, προϊόντα αλουμινίου και άλλα βιομηχανικά είδη καθώς και ηλεκτρικά μηχανήματα και συσκευές. Οι εισαγωγές αποτελούνται από βιομηχανικές πρώτες ύλες, ξυλεία, λιπάσματα, πλαστικό σε πρωτογενή μορφή, ζώα ζωντανά κ.α.)

Η Ρουμανία αποτελεί το δεύτερο σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Ελλάδας στα Βαλκάνια από τη σκοπιά μεγέθους του διμερούς εμπορίου. Το 2002 σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΣΥΕ, το διμερές εμπορικό ισοζύγιο θα είναι αρνητικό για τη χώρα μας. Οι ελληνικές εξαγωγές μειώθηκαν κατά 15% σε σχέση με το 2001 ενώ οι εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 22,9% φτάνοντας τα 388 εκ. ευρώ. Η αλλαγή αυτή όμως θεωρείται συγκυριακή, καθώς οφείλεται στη μείωση των εξαγωγών καλωδίων και τηλεπικοινωνιακού υλικού, λόγω περιορισμού των προμηθειών της Romtelecom και στην αύξηση της εισαγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Οι ελληνικές εξαγωγές και εισαγωγές προς και από τη Ρουμανία τα τελευταία χρόνια κυμάνθηκαν ως εξής(εκ. ευρώ):

	1998	1999	2000	2001	2002
M	205	177	175	201	215
X	158	187	191	207	195

47.Πετράκος Γ.,(2000).«Η ανάπτυξη των Βαλκανίων», σελ.100 επ.

Οι σημαντικότερες κατηγορίες προϊόντων που εξάγει η Ελλάδα στη Ρουμανία είναι: τηλεπικοινωνιακό υλικό (21,6%), μέταλλα- αλουμίνιο (21%), πλαστικά (12%), υφάσματα (9,7%), ορυκτά (8,1%) και φρούτα – λαχανικά (6,3%). Οι εισαγωγές μας από τη Ρουμανία καλύπτονται κυρίως από ηλεκτρική ενέργεια (25%), ηλεκτρικό υλικό (18%), ξυλεία (6%) και ζωντανά ζώα (10%).

Η Ελλάδα κατέχει την 10^η θέση στην κατάταξη των κυριότερων εμπορικών εταιρών της Ρουμανίας, τόσο όσον αφορά τις εξαγωγές, όσο και σε σχέση με τις εισαγωγές (2001). Μάλιστα έχει βελτιώσει σημαντικά τη θέση της, καθώς το 1999 βρισκόταν στην 20^η θέση των κυριότερων προμηθευτών της Ρουμανίας.

Μετά το πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου πολύ σημαντική είναι η αύξηση του εμπορίου μεταξύ της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας, ακολουθώντας την τάση που είχε αναπτυχθεί πριν την κρίση του 1999 στην περιοχή. Το 2001 η χώρα μας ήταν η τέταρτη προμηθεύτρια της Γιουγκοσλαβίας μετά τη Ρωσία, τη Γερμανία και την Ιταλία, με εξαγωγές που ανήλθαν στα 206 εκ. ευρώ. Αναλυτικότερα οι εμπορικές ροές τα τελευταία χρόνια έχουν ως εξής:

	1998	1999	2000	2001	2002*
M	83	54	92	101	110
X	162	100	142	206	190

Πηγή: ΕΣΥΕ, *Προσωρινά στοιχεία

Οι σχέσεις της Ελλάδας με τους δυο άλλους γείτονές της, την Αλβανία και την ΠΓΔΜ έχουν μόνο μια διάσταση, αυτή των εξαγωγών από την Ελλάδα, αφού οι εισαγωγές από αυτές τις χώρες παραμένουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Οι ελληνικές εισαγωγές και εξαγωγές με την Αλβανία και την ΠΓΔΜ φαίνονται παρακάτω.

- Εισαγωγές (M), Εξαγωγές (X) Ελλάδας με Αλβανία (εκ. ευρώ):

	1998	1999	2000	2001	2002*
M	32	36	45	65	10
X	168	201	264	392	341

Πηγή: ΕΣΥΕ, *Προσωρινά στοιχεία

- Εισαγωγές (M), Εξαγωγές (X) Ελλάδας με ΠΓΔΜ (εκ. ευρώ):

	1998	1999	2000	2001	2002*
M	52	55	80	87	57
X	233	384	503	460	347

Πηγή: ΕΣΥΕ, *Προσωρινά στοιχεία

Η Ελλάδα αποτελεί μετά την Ιταλία τον κυριότερο προμηθευτή της Αλβανίας με ποσοστό 26% για το 2001. Επίσης απορροφά τις περισσότερες αλβανικές εξαγωγές μετά την Ιταλία, αν και παραμένουν σε χαμηλό επίπεδο. Από την Αλβανία εισάγουμε κυρίως βιομηχανικές πρώτες ύλες όπως σίδηρο, χάλυβα, χαλκό, ξυλεία και υφάσματα, ενώ εξάγουμε κυρίως ορυκτά, λάδια, φρούτα, τσιμέντα, μηχανήματα, πλαστικά κ.α.

Σε ότι αφορά τις εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με την ΠΓΔΜ πρέπει να αναφέρουμε η χώρα μας είναι μέσα στους τρεις σημαντικότερους εμπορικούς εταίρους των Σκοπίων μετά τη Γερμανία και τη Γιουγκοσλαβία και μάλιστα η μόνη από τις τρεις με εμπορικό πλεόνασμα. Από το 2000 αποτελεί τη δεύτερη προμηθεύτρια χώρα των Σκοπίων μετά τη Γερμανία, καθώς έχει υποσκελίσει τη Γιουγκοσλαβία. Την ίδια χρονιά οι εξαγωγές προς την ΠΓΔΜ έφτασαν τις εξαγωγές προς τη Βουλγαρία, και η τάση αυτή θα συνεχιζόταν αν δεν τη διέκοπτε η κρίση ασφάλειας στις αρχές του 2001 στα ΒΔ της χώρας. Οι ελληνικές εξαγωγές προς τα Σκόπια καλύπτονται κατά 40-45% από πετρελαιοειδή προϊόντα και ακολουθούν φρούτα και λαχανικά (6%), ενδύματα και αξεσουάρ ένδυσης (5%), υφάσματα και συναφή (4%), μηχανήματα βιομηχανίας, ηλεκτρικές συσκευές και άλλα βιομηχανικά είδη. Οι εισαγωγές από την ΠΓΔΜ αποτελούνται κατά 40% περίπου από είδη ένδυσης και 10% περίπου από υφάσματα και άλλα υφαντουργικά τα οποία σε μεγάλο βαθμό αποτελούν παραγωγή ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα αυτή. Επίσης εισάγουμε σίδηρο, χάλυβα, άλλα μη σιδηρούχα μέταλλα και κρέατα. Κύριοι ανταγωνιστές των ελληνικών προϊόντων στην ΠΓΔΜ είναι η Γιουγκοσλαβία, η Σλοβενία, η Ιταλία αλλά και η Τουρκία. Οι δύο πρώτες χώρες έχουν υπογράψει συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με τα Σκόπια.

Το εμπόριο μεταξύ της Ελλάδας και της Σλοβενίας, της Κροατίας και της ΒΕ είναι σχεδόν αμελητέο. Και οι τρεις μαζί αυτές οι χώρες απορροφούν λίγο παραπάνω από το 3% των ελληνικών εξαγωγών στα Βαλκάνια, ενώ οι συνολικές εισαγωγές από τις χώρες αυτές κυμαίνονται στο 5% των ελληνικών εισαγωγών από τα Βαλκάνια.

Από τα στοιχεία που έχουμε παραθέσει μέχρι εδώ, γίνεται φανερό ότι οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και των άλλων βαλκανικών χωρών έχουν μακροχρόνια αυξητική τάση. Αυτό όμως που επίσης πρέπει να μας απασχολήσει είναι το κατά πόσο έχουμε πλησιάσει το δυνητικό ύψος εμπορίου, καθώς και το εάν πρέπει να αισιοδοξούμε σε μια περαιτέρω αύξηση μελλοντικά.

Οι Δ. Χιόνης, Π. Λιαργκόβας και Γ. Ζανιάς χρησιμοποιώντας μια από τις πιο δημοφιλείς μεθόδους της φιλολογίας διεθνούς εμπορίου (gravity model), για τον υπολογισμό της αναλογίας συμμετοχής μιας χώρας στο διεθνές εμπόριο, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το ύψος των δυνητικών ελληνοβαλκανικών εμπορικών σχέσεων είναι πολύ μεγαλύτερο⁴⁸.

Στην εργασία τους αυτή θέτοντας το πλεονέκτημα της εγγύτητας της χώρας μας με τις βαλκανικές χώρες πάνω σε δεδομένα μιας ομάδας άλλων επιλεγμένων χωρών, με τις οποίες η χώρα μας έχει ομαλές εμπορικές σχέσεις, φτάνουν στο εξής συμπέρασμα για τη σχέση πραγματικού και δυνητικού εμπορίου μεταξύ Ελλάδας και βαλκανικών χωρών⁴⁹. (Πίνακας 5 α&β).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5α Εκτίμηση δυνητικών εξαγωγών(X) της Ελλάδας στις βαλκανικές χώρες(εκ. δολ.)

Χώρα	Πραγματικές εξαγωγές(Χ)	Δυνητικές εξαγωγές(Χ)	Προσ/Π(Χ)/Δυνητ(Χ) %
Ρουμανία	187	6.393	2,8%
Βουλγαρία	313	6.394	5%
Αλβανία	34	2.996	1,2%
ΠΓΔΜ	53	4.076	1,3%
Γιουγκοσλαβία	54	3.145	1,7%
Σλοβενία	20	5.624	0,3%
Κροατία	27	5.676	0,4%
ΒΕ	3	2.666	0,1%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5β Εκτίμηση δυνητικών εισαγωγών(M) της Ελλάδας από τις βαλκανικές χώρες(εκ. δολ.)

Χώρα	Πραγματικές εισαγωγές(M)	Δυνητικές εισαγωγές(M)	Προσ/Π(M)/Δυνητ(M) %
Ρουμανία	187	300	62%
Βουλγαρία	313	595	52%
Αλβανία	199	302	57%
ΠΓΔΜ	381	408	93%
Γιουγκοσλαβία	12	268	4%
Σλοβενία	20	391	5%
Κροατία	23	466	5%
ΒΕ	12	242	5%

Πηγή: Υποσημείωση 8. σελ. 618. *Έτος αναφοράς της ανάλυσης είναι το 1998

Τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα μας οδηγούν φανερά στο συμπέρασμα ότι οι εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με τα Βαλκάνια είναι υποβαθμισμένες (under-

48. D.Chionis, P.Liargovas, G.Zanias., (2000), "Greece's trade with the Balkan Countries: Is it to Little?" *Journal of Economic Integration*

49. Ο λόγος για τον οποίο ακολουθείται η μέθοδος αυτή είναι για να βρεθεί το ύψος του δυνητικού εμπορίου αν οι βαλκανικές χώρες δεν αντιμετώπιζαν τις δυσκολίες της μετάβασης, των εθνικιστικών εξάρσεων κ.α.

trading). Σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό αυτό ισχύει για τις εισαγωγές, οι οποίες φτάνουν μόνο στο 2% αυτών που θα μπορούσαν να γίνουν.

Επίσης, σε μια άλλη εργασία οι Π. Λιαργκόβας και Χ. Παπάζογλου καταλήγουν, χρησιμοποιώντας την ίδια μέθοδο, ότι παρομοίως το εμπόριο των Βαλκανίων με την ΕΕ είναι ιδιαίτερος υποβαθμισμένο⁵⁰. Αντιθέτως, οι υπό μετάβαση χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έχουν εκμεταλλευτεί όλες τις δυνατότητες εμπορίου με την ΕΕ. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στην γεωγραφική εγγύτητα με τη Δ. Ευρώπη αλλά και στο γεγονός ότι κατάφεραν γρήγορα και σχετικά ανώδυνα να ξεπεράσουν τις δυσκολίες της μετάβασης και να προωθήσουν έγκαιρα τις κατάλληλες διορθωτικές μεταρρυθμίσεις. Μάλιστα οι χώρες αυτές έχουν φτάσει σε τέτοιο βαθμό εμπορικής ολοκλήρωσης με την ΕΕ που ακόμα και η πιθανή προσχώρησή τους στην Ένωση μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τις εμπορικές τους σχέσεις με τις χώρες μέλη της ΕΕ⁵¹.

Γενικότερα, πέρα από το χαμηλό επίπεδο του ελληνοβαλκανικού εμπορίου, υποβαθμισμένες είναι και οι εμπορικές σχέσεις των άλλων βαλκανικών κρατών μεταξύ τους, παρά την αύξηση που έχει σημειώσει το ενδοβαλκανικό εμπόριο (από το 5% το 1989 στο 9% το 1999) ως προς το σύνολο του βαλκανικού εμπορίου. Οι πολιτικές και εθνικές διαφορές, η χαμηλή αγοραστική δύναμη, η κακή κατάσταση των οικονομιών, η έλλειψη αποτελεσματικών θεσμών και υποδομών, η πολιτική προστατευτισμού, καθώς και άλλα εμπόδια περιορίζουν το ενδοβαλκανικό εμπόριο, ένα μεγάλο μέρος του οποίου (1/3) καλύπτεται από την Ελλάδα και την Τουρκία.

Το εσωτερικό, ενδοπεριφερειακό εμπόριο ευνοείται από το χαμηλό κόστος μεταφοράς και από παρόμοια καταναλωτικά πρότυπα, ενώ επίσης προωθεί την ανάπτυξη εσωτερικών και εξωτερικών οικονομιών κλίμακας. Μάλιστα η συμβολή του ενδοπεριφερειακού εμπορίου, είναι μεγαλύτερη για τις μικρές περιμετρικές χώρες, όπως οι βαλκανικές. Για να εξασφαλίσει οικονομίες κλίμακας μια επιχείρηση απαιτείται ικανό μέγεθος αγοράς και ευκαιρίες ανάπτυξης διεπιχειρησιακών σχέσεων. Επίσης, υπέρ της περιφερειακής ολοκλήρωσης συνηγορεί και το επιχείρημα του περιφερειακού πολλαπλασιαστή των συναλλαγών, σύμφωνα με το οποίο η ανάπτυξη μιας χώρας ευνοεί την ανάπτυξη των γειτόνων και εμπορικών εταίρων της.

50. P. Liargovas, CH. Papazoglou, (1999), "An analysis of trade relations between the European Union and the transition economies of Central and Eastern Europe", *Journal of Economic Integration*, 12.1999.

51. Papazoglou Ch. and Eric J. Pentecost, "Trade effects of EU accession on the transition economies: A gravity model approach", σελ. 261.

Παρόλα αυτά οι χώρες των Βαλκανίων έχουν αναπτύξει ελάχιστα τις μεταξύ τους σχέσεις, χάνοντας τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Χώρες με εκτεταμένα σύνορα, όπως η Βουλγαρία με τη Ρουμανία ή η Σερβία με τη Ρουμανία έχουν αναπτύξει μεταξύ τους ελάχιστες συναλλαγές. Αντίθετα αυξητική πορεία έχει το εμπόριο με τις αναπτυγμένες χώρες της Δύσης, γεγονός που καταδικάζει αυτές τις χώρες στην παραγωγή προϊόντων εντάσεως εργασίας.

Χαρακτηριστική είναι η σύγκριση του εμπορίου με τα γειτονικά κράτη για την Αυστρία και τη Ρουμανία για το 1999⁵²:

Αυστρία	60,6%	59,2%
Ρουμανία	4,2%	4,7%

Το ενδοπεριφερειακό εμπόριο μεταξύ των Βαλκανικών χωρών θα προωθήσει επίσης τις ενδοκλαδικές συναλλαγές που βοηθούν την παράλληλη ανάπτυξη των χωρών. Το ελληνοβαλκανικό εμπόριο παρουσιάζει ένα βαθμό ενδοκλαδικότητας αλλά περιορίζεται στα καταναλωτικά και ενδιάμεσα αγαθά. Από την άλλη, το εμπόριο τόσο των βαλκανικών χωρών που εξετάζουμε, όσο και της Ελλάδας με τις δυτικές χώρες γίνεται όλο και πιο διακλαδικό, με τα Βαλκάνια να επικεντρώνονται στους κλάδους τροφίμων, καπνού, ποτών, υφασμάτων και μετάλλου.

β. Τουρκία-Βαλκανικές χώρες.

Αντίθετα με τη χώρα μας, το εμπόριο της Τουρκίας με τις βαλκανικές χώρες, ως ποσοστό στο σύνολο του τουρκακού εμπορίου παρέμεινε στα ίδια περίπου επίπεδα σε όλη τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας. Ενώ λοιπόν το ελληνοβαλκανικό εμπόριο αυξήθηκε από 1,7 δις. το 1997 σε 3,3 δις. δολ. το 2001, το τουρκοβαλκανικό εμπόριο γνώρισε πολύ μικρότερη αύξηση. Συγκεκριμένα από 1,7 δις. δολ. το 1997 έφτασε στα 2 δις. δολ. για το 2001. Η σχετική αύξηση του ελληνοβαλκανικού εμπορίου φαίνεται στο Διάγραμμα 1. Επίσης οι Πίνακες 6 α&β δείχνουν την πορεία του τουρκοβαλκανικού εμπορίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6α Ποσοστό(%) συμμετοχής του τουρκοβαλκανικού εμπορίου στο σύνολο του τουρκακού εμπορίου

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Εξαγωγές	3,3	3	3	3,5	3,1	3,4	3,4	3,6
Εισαγωγές	2,5	2	1,9	1,9	2	2,4	2,3	2,5
Σύνολο	2,8	2,4	2,3	2,5	2,4	2,7	2,8	2,9

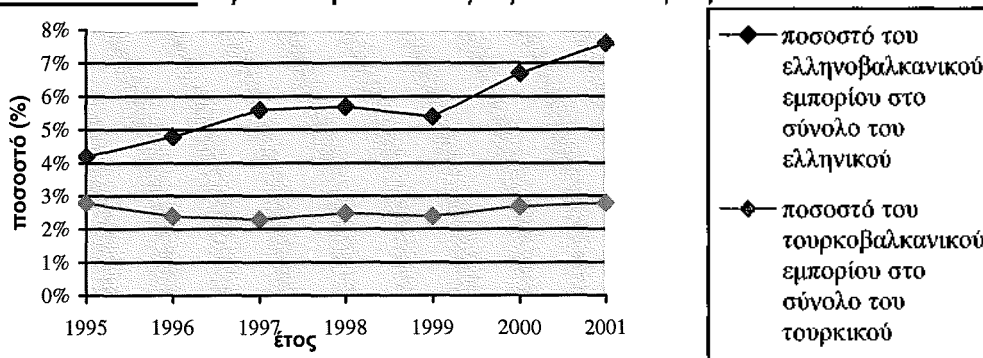
52.Πετράκος Γ., (2000), « Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων», σελ. 104-105

ΠΙΝΑΚΑΣ 6β Σύνολο τουρκικού εμπορίου διεθνώς και σύνολο τουρκοβαλκανικού εμπορίου σε δις.ευρώ

		1997	1998	1999	2000	2001
Διεθνές εμπόριο Τουρκίας(δις.δολ.)		73	67	82	73	
Τουρκοβαλκανικό εμπόριο(δις.δολ.)	X	1	0,8	0,95	1,05	
	M	0,9	0,8	1,25	0,95	
		1,8	1,6	2,2	2	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Πορεία ελληνο- και τουρκοβαλκανικού εμπορίου

Όπως λοιπόν αποδεικνύουν τα στοιχεία η Ελλάδα εκμεταλλεύτηκε εμπορικά σε μεγαλύτερο βαθμό από την Τουρκία την ευκαιρία που παρουσιάστηκε στη γειτονιά της. Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι η Τουρκία δεν αποκομίζει όφελος από αυτό το εμπόριο καθώς τα Βαλκάνια είναι μια περιοχή με την οποία η Τουρκία παρουσιάζει τους ευνοϊκότερους όρους εμπορίου σε σχέση με τις περισσότερες άλλες περιοχές του κόσμου. Μάλιστα από το 1999 -με εξαίρεση το 2000- παρουσιάζει σχεδόν ισοσκελισμένο εμπορικό ισοζύγιο με τα Βαλκάνια. Να θυμίσουμε ότι για την Ελλάδα το αντίστοιχο ισοζύγιο είναι σταθερά πλεονασματικό.

Αναλυτικότερα, ο πίνακας 7 δείχνει το μερίδιο συμμετοχής κάθε βαλκανικής χώρας στις τουρκικές εξαγωγές προς τα Βαλκάνια, καθώς και στις εισαγωγές από την περιοχή αυτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 Ποσοστό(%) συμμετοχής κάθε χώρας στο σύνολο των εξαγωγών και εισαγωγών της Τουρκίας προς και από τα Βαλκάνια.

Χώρα		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Αλβανία	X	7,7	5,2	4,7	8	6,4	6,9	5,6
	M	1	0,3	0,4	0,1	0,2	0,4	0,3
ΒΕ	X	3,2	4	4	4,8	2,9	2,7	3
	M	0,3	0,1	0,8	2	0,5	0,5	0,5
Βουλγαρία	X	22,2	22,1	22,4	28,2	26,7	28,3	26,8
	M	40,1	45,3	45,1	36,8	36,1	41	40,3
ΠΓΔΜ	X	11,3	11,3	7,2	11,3	11,4	8,5	7
	M	3,3	3,3	1,6	1	0,8	0,9	1,2
Κροατία	X	3,6	4,5	2,9	3,6	2,5	2,8	3,1
	M	2,9	1	1,8	1	1,9	1,8	0,7
Ρουμανία	X	45,1	45,3	49,2	32,3	34,5	37,1	39,7
	M	47,8	43,8	42,2	49,9	52,4	50,1	51,3
Γιουγκ/βία	X	3,2	5,4	5,6	7,3	10,5	6	8,6
	M	2,7	2,8	2,8	3,2	3,7	0,2	0,9
Σλοβενία	X	3,6	4,3	4,1	4,7	5,1	7,7	4,9
	M	1,8	3,3	5,3	6	4,4	5,1	4,5

*Προσωρινά στοιχεία. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας και IMF(Direction of trade statistics)

Το αποτέλεσμα το οποίο συνάγουμε από τον Πίνακα 7 –σε συνδυασμό με τον αντίστοιχο πίνακα για το ελληνοβαλκανικό εμπόριο (Πίνακας 3, σελ 40)-, είναι ότι το τουρκοβαλκανικό εμπόριο είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενο από δύο μόνο χώρες: Την Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Οι εισαγωγές από τις δύο αυτές χώρες το 2001 ξεπέρασαν το 90% των βαλκανικών εισαγωγών της Τουρκίας, ενώ οι χώρες αυτές απορρόφησαν πάνω από το 75% των τουρκικών εξαγωγών στα Βαλκάνια. Τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ελλάδα σε σχέση με τις δύο αυτές χώρες είναι 72% και 47% αντίστοιχα. Γίνεται φανερό ότι το ελληνοβαλκανικό εμπόριο εμφανίζει μεγαλύτερη διασπορά και αντλεί οφέλη από περισσότερες αγορές.

Ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι η Ρουμανία, με την οποία όμως παρουσιάζει, με εξαίρεση το 1998 σταθερό εμπορικό έλλειμμα. Η κάλυψη των εισαγωγών από τις εξαγωγές προς τη Ρουμανία έχει ως εξής:

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
X/M	0,7	0,9	1,3	0,7	0,5	0,8	0,8

Τα αντίστοιχα νούμερα για την Ελλάδα είναι:

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
X/M	1,2	0,9	1,1	1	1,3	0,9	1

Το 2002 η Ρουμανία απορρόφησε το 39,7% των τουρκικών εξαγωγών στα Βαλκάνια, ενώ ήταν η χώρα προέλευσης του 51,3% των βαλκανικών εισαγωγών της Τουρκίας.

Η Βουλγαρία έρχεται δεύτερη στην κατάταξη των σημαντικότερων εμπορικών εταίρων της Τουρκίας στα Βαλκάνια, με κριτήριο το ύψος του διμερούς εμπορίου. Ωστόσο οι όροι του διμερούς εμπορίου είναι χειρότεροι από τους όρους του τουρκορουμανικού εμπορίου, αλλά και από αυτούς του εμπορίου μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Η κάλυψη των εισαγωγών από τις εξαγωγές για Ελλάδα και Τουρκία στο εμπόριο με τη Βουλγαρία έχει ως εξής:

Χ/Μ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Για την Ελλάδα	0,9	0,8	1,1	1,2	1,1	1,3	1,8
Για την Τουρκία	0,4	0,5	0,6	0,8	0,5	0,8	0,7

Ενώ για την Τουρκία το εμπόριο με τη Βουλγαρία είναι σταθερά υψηλά ελλειμματικό, για την Ελλάδα το διμερές πλεόνασμα αυξάνεται σε τέτοιο σημείο που το 2002 οι εξαγωγές μας προς τη Βουλγαρία ήταν σχεδόν διπλάσιες από τις εισαγωγές.

Επίσης εκείνο που πρέπει να σχολιάσουμε είναι το χαμηλό ύψος του τουρκικού εμπορίου με την Αλβανία, την ΠΓΔΜ και τη Γιουγκοσλαβία. Μεγαλύτερη έκπληξη προκαλεί το χαμηλό εμπόριο με την Αλβανία, παρά τις πολύ καλές τουρκοαλβανικές σχέσεις και παρά το γεγονός ότι η Αλβανία τα τελευταία 4-5 χρόνια δεν είχε τις αναταραχές της Γιουγκοσλαβίας και των Σκοπίων. Το ευχάριστο για την Τουρκία σ' αυτή την υπόθεση είναι ότι η συντριπτική πλειοψηφία του έστω και χαμηλού εμπορίου, αποτελείται από τις τουρκικές εξαγωγές, αφού οι εισαγωγές από τις χώρες αυτές είναι αμελητέες. Πάντως σε περιόδους πολιτικής σταθερότητας οι συναλλαγές με τις χώρες αυτές έχουν μια τάση αύξησης γεγονός που αφήνει περιθώρια αισιοδοξίας για την Τουρκία. Οι εμπορικές σχέσεις όμως της Ελλάδας μ' αυτές τις χώρες είναι σαφώς καλύτερες, όπως και οι προοπτικές περισσότερο ευοίωνες.

Εκεί που υπερτερεί εμπορικά η Τουρκία της Ελλάδας, τόσο σε απόλυτα ποσά εξαγωγών, όσο και σε ποσοστά του βαλκανικού εμπορίου είναι στις σχέσεις της με τις τρεις άλλες χώρες των Βαλκανίων, την Σλοβενία, τη Κροατία και τη ΒΕ. Ωστόσο, το εμπόριο με τις χώρες αυτές κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα και δε δείχνει κάποια τάση μεγέθυνσης, γεγονός που εξανεμίζει το βραχύ προβάδισμα της

Τουρκίας. Αλλωστε, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα οι δύο πρώτες από τις χώρες αυτές συνεργάζονται –και μάλιστα με καλές προϋποθέσεις– με τις αναπτυσσόμενες χώρες της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης, ενώ η ΒΕ αντιμετωπίζει ακόμα σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η αναλογία τουρκικών και ελληνικών εξαγωγών και εισαγωγών προς και από τα Βαλκάνια για το 2001 (Πίνακας 9). Ενώ λοιπόν, όπως παρατηρούμε ο εισαγωγές Ελλάδα και Τουρκίας από τα Βαλκάνια είναι πολύ κοντά⁵³, η Τουρκία εξάγει μόλις το 60% των ελληνικών εξαγωγών στην περιοχή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 Εξαγωγές-Εισαγωγές Ελλάδας και Τουρκίας με τα Βαλκάνια. (εκ.δολ.)

	Εξαγωγές			Εισαγωγές		
	Τουρκία	Ελλάδα	Τουρκ./ΕΛΛ.	Τουρκία	Ελλάδα	Τουρκ./ΕΛΛ.
Αλβανία	73	350	0,2	4	58	0,1
ΒΕ	28	9	3,1	5	16	0,3
Βουλγαρία	299	544	0,5	394	423	0,9
Κροατία	30	22	1,4	17	22	0,8
ΠΓΔΜ	90	350	0,3	9	78	0,1
Ρουμανία	392	316	1,2	481	340	1,4
Γιουγκ/βία	81	156	0,5	49	91	0,5
Σλοβενία	63	29	2,2	1	27	0
Βαλκάνια	1056	1756	0,6	960	1055	0,9

Πηγή: IMF (Direction of trade statistics)

Όσον αφορά τη σύνθεση του τουρκοαλβανικού εμπορίου παρατηρούμε ότι εμφανίζει μεγάλη συγκέντρωση σε συγκεκριμένους τομείς (Πίνακας 9). Αυτό οφείλεται βασικά στο γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συναλλαγών διεξάγεται με δύο χώρες, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, με αποτέλεσμα η σύνθεση του εμπορίου-ιδιαίτερα των τουρκικών εισαγωγών- να διαμορφώνεται από το διμερές εμπόριο αυτών των χωρών με την Τουρκία.

Το μεγαλύτερο μέρος των τουρκικών εξαγωγών στα Βαλκάνια καλύπτεται από προϊόντα της κατηγορίας (7). Τέτοια προϊόντα είναι τα μηχανήματα, οι ηλεκτρικές συσκευές, τμήματα μηχανών και οχημάτων και τα ανταλλακτικά. Επίσης υψηλό ποσοστό εξαγωγών καταλαμβάνουν τα υφαντουργικά προϊόντα, ο σίδηρος, ο χάλυβας, το αλουμίνιο και τα προϊόντα αυτών των μετάλλων, ανεβάζοντας το ποσοστό της κατηγορίας βιομηχανικών ειδών κατά πρώτη ύλη στο 21,8%. Αντίθετα χαμηλό είναι το ποσοστό των προϊόντων προχωρημένης βιομηχανικής επεξεργασίας

53. Το 2001 ήταν μάλιστα μια χρονιά μεγάλης μείωσης των τουρκικών εισαγωγών λόγω της πτώσης της αγοραστικής δύναμης των πολιτών ως αποτέλεσμα της κρίσης που έπληξε τη χώρα.

(κατηγ. (8)), παρά το γεγονός ότι αποτελεί τον πιο δυναμικό τομέα των τουρκικών εξαγωγών σε παγκόσμια κλίμακα, αφού σ' αυτόν περιλαμβάνονται τα είδη ένδυσης. Τα φρέσκα φρούτα και τα λαχανικά τουρκικής παραγωγής πλασάρονται επίσης σε ικανοποιητικό βαθμό στις βαλκανικές αγορές. Το σημείο στο οποίο φαίνονται να υστερούν οι ελληνικές εξαγωγές βρίσκεται στην προώθηση των κεφαλαιουχικών αγαθών στις βαλκανικές αγορές. Οι ξένες επενδύσεις που έχουν γίνει στην Τουρκία για την παραγωγή μηχανημάτων, συσκευών, οχημάτων εκμεταλλεύτηκαν καταρχήν την τουρκική αγορά και επεκτάθηκαν στα γειτονικά Βαλκάνια, μέσω των εξαγωγών.

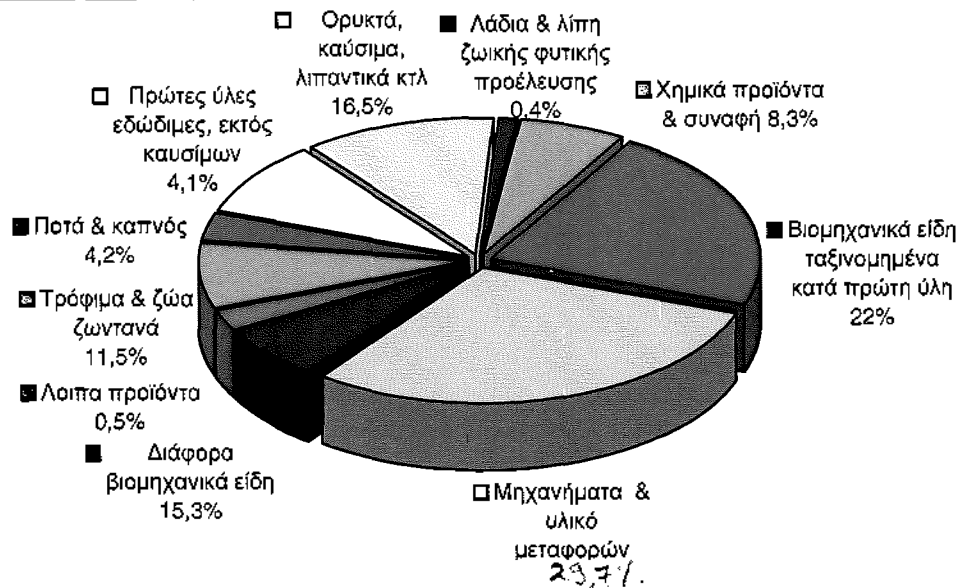
Οι εισαγωγές της Τουρκίας από τις Βαλκανικές χώρες εστιάζονται σε τρεις βασικά κατηγορίες. Καταρχήν εισάγονται βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη και κυρίως ο σίδηρος, ο χάλυβας, το αλουμίνιο, ο χαλκός, το ξύλο και τα υφαντουργικά προϊόντα. Επίσης το πλαστικό, τα λιπάσματα και άλλα οργανικά και ανόργανα χημικά ανεβάζουν το ποσοστό της κατηγορίας (5) στο 27% των βαλκανικών εισαγωγών. Μεγάλο μέρος των εισαγωγών καλύπτουν ακόμα η ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο που εισάγονται κυρίως από τη Βουλγαρία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9 Ποσοστό(%) κάθε κατηγορίας προϊόντων στο σύνολο των τουρκικών εξαγωγών και εισαγωγών στα Βαλκάνια το 2001.

	Κατηγορία προϊόντος	Εξαγωγές	Εισαγωγές
(0)	Τρόφιμα & ζώα ζωντανά	7,9	3,2
(1)	Ποτά & καπνός	3,2	0,1
(2)	Πρώτες ύλες εδάδιμες, εκτός καυσίμων	9	2,7
(3)	Ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά κτλ	11,5	24
(4)	Λάδια & λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης	1,3	0,1
(5)	Χημικά προϊόντα & συναφή	6,3	27
(6)	Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη	21,8	35,3
(7)	Μηχανήματα & υλικό μεταφορών	29,7	2,1
(8)	Διάφορα βιομηχανικά είδη	6,8	4,5
(9)	Λοιπά προϊόντα	2,5	1
	Σύνολο	100	100

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας

ΓΡΑΦΗΜΑ 2 Τουρκικές εξαγωγές στα Βαλκάνια το 2001

Ο σημαντικότερος πελάτης των τουρκικών προϊόντων στα Βαλκάνια είναι η Ρουμανία, η οποία εισάγει κυρίως μηχανήματα, συσκευές, τμήματα μηχανών και ανταλλακτικά. Οι τουρκικές εισαγωγές καλύπτονται σχεδόν κατά το ήμισυ από σίδηρο-χάλυβα (34%) και ορυκτά καύσιμα (14%). Το διμερές εμπόριο Τουρκίας-Ρουμανίας είναι πλεονασματικό υπέρ της δεύτερης σε αντίθεση με το αντίστοιχο ελληνορουμανικό εμπόριο. Ίδιες είναι επίσης οι ισορροπίες και στο εμπόριο της Τουρκίας και της Ελλάδας με τη Βουλγαρία, στην οποία η Τουρκία προωθεί κυρίως υφαντουργικά προϊόντα, ρούχα, ηλεκτρικές συσκευές και άλλες μηχανές. Οι τουρκικές εισαγωγές από τη Βουλγαρία σε μεγάλο ποσοστό (35%) καλύπτονται από μορφές ενέργειας δηλαδή ηλεκτρισμό και φυσικό αέριο.

Γίνεται λοιπόν κατανοητό, διαβάζοντας τα παραπάνω, ότι η βαλκανική περιφέρεια ευνοεί την ανάπτυξη πλεονεκτικών εμπορικών σχέσεων για την Τουρκία και ακόμη περισσότερο για την Ελλάδα, η οποία έχει εκμεταλλευτεί γεωγραφικά σε μεγαλύτερο εύρος την περιοχή και εξάγει σημαντικές ποσότητες προϊόντων σε περισσότερες χώρες από την Τουρκία. Δεν πρέπει ωστόσο να λησμονούμε ότι οι βόρειοι γείτονες της Ελλάδας αποτελούν τη μόνη χερσαία διέξοδο για τη χώρα μας γεγονός που αυξάνει την ανάγκη συνεργασίας και εμπορίου με τα Βαλκάνια. Αντιθέτως, η Τουρκία συνορεύει και με μια σειρά άλλων κρατών, όπως η Ρωσική Ομοσπονδία και οι χώρες του Καυκάσου και της Μ. Ανατολής. Μάλιστα ο όγκος εμπορίου είναι πολύ μεγαλύτερος με τις χώρες αυτές θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τη βαλκανική περιφέρεια. Πέρα από αυτό, η Τουρκία συνδέεται με τους εξ ανατολών γείτονές της με ισχυρότερους ιστορικούς, φιλετικούς και θρησκευτικούς δεσμούς, οι οποίοι

προωθούν φυσικά τις εμπορικές σχέσεις. Το 2002 το τουρκοβαλκανικό εμπόριο ήταν το 2,9% του συνολικού τουρκικού εμπορίου ενώ το εμπόριο τους εξ ανατολών γείτονες της ξεπέρασε το 4% και με τη Ρωσία και Ουκρανία το 7,3%⁵⁴. Παρολαυτά η Τουρκία αποζητά μεγαλύτερη διείσδυση στα Βαλκάνια για να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες που της παρουσιάζονται, ώστε να έρθει πιο κοντά στην Ευρώπη και να μπορεί να διαδραματίζει ένα ρόλο περιφερειακού ηγεμόνα.

Η Ελλάδα απ' την άλλη πλευρά, μια χώρα αδύναμη στον παγκόσμιο ανταγωνισμό, με εξαγωγές κάτω του 10% του Α.Ε.Π. κατατάσσεται μόλις στην 105^η θέση παγκοσμίως για τις εξαγωγικές της επιδόσεις (2000). Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο χώρος των Βαλκανίων μοιάζει με όαση για τις ελληνικές εξαγωγές. Απαιτείται όμως ικανότητα προσαρμογής, καθώς πρόκειται για μια ευκαιριακή κατάσταση, λόγω της θέσης στην οποία βρέθηκαν οι βαλκανικές χώρες. Τα ελληνικά προϊόντα είναι αλήθεια ότι έχουν μια σχετικά καλή φήμη στα Βαλκάνια. Για να διατηρηθεί όμως αυτή η φήμη χρειάζεται οργανωμένη δράση για την προβολή και προώθηση των ελληνικών εξαγωγών. Απαιτείται ποιότητα προϊόντων, επωνυμία, οργανωμένα δίκτυα διανομής, σωστό marketing και προσιτή τιμή.

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό επίσης ζήτημα είναι η κλαδική σύνθεση των εξαγωγών. Σχετικά μ' αυτό, αισιοδοξία προκύπτει από την τάση απαγκίστρωσης από τους παραδοσιακούς κλάδους εξαγωγών (τρόφιμα-ενδύματα), που παρουσιάζει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Είναι ιδιαίτερα θετική η δυναμική που αναπτύσσουν νέα προϊόντα από τους κλάδους των πετρελαιοειδών, των χημικών, του πλαστικού, των συσκευών και των μηχανημάτων. Στους τομείς αυτούς, οι οποίοι είναι τομείς ως επί το πλείστον κεφαλαιουχικών αγαθών, η Τουρκία δείχνει να προηγείται της Ελλάδας εξετάζοντας τη κλαδική σύνθεση των εξαγωγών των δυο χωρών.

54. Στις βαλκανικές χώρες δεν περιλαμβάνεται η Ελλάδα. Γείτονες της Τουρκίας ανατολικά είναι το Αζερμπαϊτζάν, η Συρία, το Ιράν, το Ιράκ και η Γεωργία.

Β. ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ

ΧΩΡΕΣ

Γύρω από το ζήτημα των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων(ΞΑΕ)⁵⁵ έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες, οι οποίες άλλοτε υπερεκτιμούν και άλλοτε υποβαθμίζουν τη σημασία αυτών των επενδύσεων για τη χώρα υποδοχής και για τη χώρα προέλευσης της επένδυσης⁵⁶. Το σίγουρο πάντως είναι ότι οι επενδύσεις από το εξωτερικό δίνουν σημαντική ώθηση στην οικονομία της χώρας υποδοχής, ενώ συχνά αποκομίζουν οφέλη και οι χώρες καταγωγής του κεφαλαίου.

Όταν οι βαλκανικές χώρες εισήλθαν στη μεταβατική περίοδο οι ΞΑΕ θεωρήθηκαν βασικός μοχλός ανάπτυξης αυτών των οικονομιών. Οι διεθνείς οικονομικοί δρώντες όμως έδειξαν επιφυλακτικότητα και διστακτικότητα για να επενδύσουν στα Βαλκάνια, λόγω της χαμηλής ελκυστικότητας του επενδυτικού περιβάλλοντος της περιοχής, με αποτέλεσμα οι ΞΑΕ να περιοριστούν τη δεκαετία του '90 σε πολύ χαμηλότερο ύψος από το προσδοκώμενο. Φυσικά το πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον την περίοδο αυτή στη χερσόνησο του Αίμου αποθάρρυνε τους επίδοξους επενδυτές.

Μέχρι το τέλος του 1999 η αξία των ΞΑΕ στις βαλκανικές χώρες ήταν μόλις 27 δις.δολ., ενώ στις υπό μετάβαση χώρες της ΚΕ (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία), ξεπέρασαν τα 60 δις.δολ., χωρίς όμως και αυτό το ποσό να είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικό. Οι χώρες της ΚΕ, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο για το εμπόριο, προσαρμόστηκαν ευκολότερα στην οικονομία της αγοράς, προώθησαν τις συναλλαγές και δημιούργησαν ευνοϊκότερο επενδυτικό κλίμα από τις βαλκανικές χώρες. Άλλωστε, η εμπειρία έχει δείξει ότι η τάση των ΞΑΕ είναι στενά συνδεδεμένη με την πορεία των διμερών εμπορικών ροών⁵⁷. Η Ουγγαρία είναι πιθανότατα η πιο πετυχημένη χώρα στην προσέλκυση ΞΑΕ από όλες τις μεταβατικές οικονομίες⁵⁸. Προχωρώντας γρήγορα στο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, οι οποίες αποτέλεσαν το βαρόμετρο στην πορεία των ΞΑΕ στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και προβαίνοντας

55.Σύμφωνα με τον ορισμό του ΔΝΤ (1993), ΞΑΕ είναι μια κατηγορία επενδύσεων οι οποίες αντανάκλουν κατοχή διαρκούς ενδιαφέροντος από μια ημεδαπή οντότητα επιχείρηση άλλου κράτους. Διαρκές ενδιαφέρον είναι μια μακροπρόθεσμη σχέση μεταξύ του επενδυτή και της επιχείρησης, η οποία δημιουργείται από την κατοχή 10% τουλάχιστον των μετοχών ή των δικαιωμάτων ψήφου της επιχείρησης από τον άμεσο επενδυτή.

56.Narula Rajneesh.(1996), "Multinational Investment and Economic Structure",(1996), p.p. 11 και «Άμεσες ξένες επενδύσεις»,(2002), Δ.Κυρκιάς, σελ.51.

57.Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανοικοδόμησης και Ανάπτυξης (ΕΤΑΑ), (2000), σελ.74.

58.Dr. Sinic Kusic and Vladimir Cvijanovic., "The importance of FDI for stimulating economic growth in Croatia", σελ.3.

στις κατάλληλες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, προσέλκυσε ξένα κεφάλαια που εκμοντέρνισαν την συγκριτική οικονομία, μετέφεραν τεχνογνωσία και συνέβαλαν στην ανάπτυξη της χώρας.

Στις χώρες των Βαλκανίων οι ΞΑΕ ήρθαν με μεγάλη καθυστέρηση. Αυτό οφείλεται κυρίως στην πολιτική αστάθεια, στις εσωτερικές αναταραχές, στην εγκληματικότητα και στην έλλειψη θεσμών. Επίσης, αρνητικό ρόλο έπαιξε η κατάσταση στο τραπεζικό σύστημα, το οποίο σε καμιά χώρα δεν κατάφερε σε σύντομο χρονικό διάστημα να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες. Μέχρι το 1997 η βαλκανική περιφέρεια εμφανίζεται μη ελκυστική αλλά έχοντας μια μικρή τάση αύξησης των ΞΑΕ, η οποία αφήνει κάποια περιθώρια αισιοδοξίας. Τα πρώτα χρόνια της μετάβασης η Σλοβενία και η Κροατία συγκεντρώνουν τα περισσότερα ξένα κεφάλαια αναλογικά με το μέγεθος της αγοράς τους. Από το 1995-96 η Ρουμανία και λίγο μετά η Βουλγαρία αρχίζουν να αυξάνουν το μερίδιο συμμετοχής τους στην απορρόφηση ξένων επενδύσεων. Η Αλβανία, η ΠΓΔΜ και η Γιουγκοσλαβία χρειάστηκαν μια δεκαετία για να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των επενδυτών, ενώ η ΒΕ δεν το 'χει ακόμα καταφέρει. (Πίνακας 10 α&β).

ΠΙΝΑΚΑΣ 10α Ροή ΞΑΕ στις υπό μετάβαση οικονομίες (εκ.δολ.)

Αλβανία	-	58	53	70	90	48	45	41	143	200
ΒΕ	-	-	-	-	-	-	100	90	150	130
Βουλγαρία	4	40	105	90	109	505	537	819	1.002	689
Κροατία	-	120	117	121	516	551	1.014	1.637	1.126	1.502
ΠΓΔΜ	-	-	19	9	11	16	118	32	176	442
Ρουμανία	-	94	341	419	263	1.215	2.031	1.041	1.040	1.137
Γιουγκ/βία	-	-	-	-	-	740	113	112	25	165
Σλοβενία	4	113	128	177	194	375	248	181	176	442
Βαλκ. Χώρες	8	425	763	887	1.183	3.450	4.206	3.963	3.837	4.707
Τσεχία	72	654	869	2.562	1.428	1.300	3.718	6.324	4.986	4.916
Ουγγαρία	311	2.339	1.147	4.453	2.275	2.173	2.036	1.970	1.649	2.443
Πολωνία	89	1.715	1.875	3.659	4.498	4.908	6.365	7.270	9.342	8.000
Σλοβακία	-	179	273	258	358	220	684	390	2.075	1.475
Χώρες ΚΕ	472	4.886	4.164	10.933	8.559	8.602	12.803	15.954	18.052	16.834

ΠΙΝΑΚΑΣ 10β ΞΑΕ ως ποσοστό(%) του ΑΕΠ

Αλβανία	-	4,9	2,7	2,9	3,4	2,1	1,5	1,1	3,8	4,8
ΒΕ	-	-	-	-	-	-	2,4	2	3,4	2,8
Βουλγαρία	0	0,4	1,1	0,7	1,1	4,9	4,2	6,3	8	5,1
Κροατία	-	1,1	0,8	0,6	2,6	2,7	4,7	8,2	5,9	7,4
ΠΓΔΜ	-	-	0,6	0,2	0,3	0,4	3,3	0,9	4,9	12,9
Ρουμανία	-	0,4	1,1	1,2	0,7	3,4	4,9	2,9	2,8	2,9
Γιουγκ/βία	-	-	-	-	-	4,1	0,6	1,1	0,3	1,6
Σλοβενία	-	0,9	0,9	0,9	1	2,1	1,3	0,9	1	2,3
Βαλκ. Χώρες	0	0,6	1	1	1,2	3,2	3,7	4	4,1	4,4
Τσεχία	0,2	1,9	2,1	4,9	2,5	2,5	6,5	11,5	9,7	8,74,7
Ουγγαρία	0,9	6,1	2,8	10	5	4,8	4,3	4,1	3,5	4,7
Πολωνία	0,2	2	2	2,9	3,1	3,4	4	4,7	5,9	4,5
Σλοβακία	-	0,9	0,9	0,9	1	2,1	1,3	0,9	1	7,2
Χώρες ΚΕ	0,3	2,8	2,2	4,3	3,2	3,4	4,4	5,5	6,3	5,4

Πηγή: Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW), IMF.

Όσον αφορά την προέλευση των ΞΑΕ στα Βαλκάνια, η κατάταξη παρουσιάζεται διαφορετική για κάθε χώρα. Όπως φαίνεται στον πίνακα 11 οι επενδύσεις στην Σλοβενία και τη Κροατία είναι κυρίως γερμανικής και αυστριακής προέλευσης⁵⁹. Στην Αλβανία, η Ιταλία και η Ελλάδα μοιράζονται σχεδόν τις επενδύσεις, ενώ στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία και οι τέσσερις αυτές επενδύτριες χώρες (Γερμ.-Αυστρία-Ιταλία-Ελλάδα) έχουν σημαντικό μερίδιο συμμετοχής στις επενδύσεις (Πίνακας 11).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 Απόθεμα ΞΑΕ στις βαλκανικές χώρες ανά χώρα προέλευσης μέχρι το τέλος του 2001 (ποσοστό% στο σύνολο)

ΕΕ	87	13,4	68,4	71,2	61,1	61,1
Αυστρία	0,2	1,8	7,8	26,8	5,9	5,9
Γερμανία	1,3	7	12,5	25,2	10,3	11,3
Γαλλία	1,3	1,8	2,8	1,7	0,7	6,9
Ιταλία	47,9	1,7	10	2,7	4,4	7
ΗΠΑ	-	1,9	6,2	17,8	2,5	6,4
Κύπρος	-	-	5,9	0	16,8	7,7
Ελλάδα	34,2	-	12,1	-	31,4	3,5
Τουρκία	2	5	2,9	-	1,6	4

Πηγή: Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW), IMF.

Τα τελευταία χρόνια οι ΞΑΕ παρουσιάζουν ανοδική πορεία στο χώρο των Βαλκανίων παρά το δυσμενές κλίμα διεθνώς και την πτώση των ΞΑΕ παγκοσμίως το 2000 και 2001. Σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση παίζουν οι ιδιωτικοποιήσεις μεγάλων δημόσιων επιχειρήσεων, καθώς οι επενδυτές είναι

επιφυλακτικοί ως προς τις επενδύσεις νέων επιχειρήσεων και νέων εγκαταστάσεων (greenfield). Μόνο στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία έχουν γίνει κάποιες επενδύσεις-greenfield, οι οποίες αφορούν τομείς καταναλωτικών αγαθών. Οι χώρες αυτές προτιμούνται γιατί συνδυάζουν σχετική πολιτική σταθερότητα, χαμηλό εργατικό κόστος, εύρος αγοράς και δυνατότητα εξαγωγών. Περιορισμένη παραμένει επίσης η επενδυτική δραστηριότητα στον τριτογενή τομέα με εξαίρεση ίσως ορισμένες κινήσεις στον τραπεζικό τομέα⁶⁰.

Δεδομένου λοιπόν του χαμηλού ενδιαφέροντος των ξένων να επενδύσουν στα Βαλκάνια μπορεί να γίνει κατανοητή η σχετική ισχυρή επενδυτική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν τη γεωγραφική και πολιτισμική εγγύτητα και την ισχυρότερη σχετικά θέση της ελληνικής οικονομίας. Τα πρώτα χρόνια οι Έλληνες επιχειρηματίες επικεντρώθηκαν βασικά σε εμπορικές συμφωνίες για την προώθηση των προϊόντων τους. Μετά την πρώτη πενταετία μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις άρχισαν να επεκτείνουν την παραγωγική τους δραστηριότητα στα Βαλκάνια, ενώ και οι μεγάλες ελληνικές τράπεζες άρχισαν να εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους για συμμετοχή στις αγορές των βαλκανικών χωρών. Στο επόμενο στάδιο μεγάλες επιχειρήσεις και ΔΕΚΟ αναζήτησαν, μέσω συνεργασιών, μερίδιο κυρίως στην αγορά των ιδιωτικοποιήσεων⁶¹.

Σήμερα η χώρα μας έχει μια ιδιαίτερα σημαντική επενδυτική παρουσία στα Βαλκάνια και αν εξαιρέσουμε τις αγορές της Σλοβενίας και της Κροατίας, η Ελλάδα έχει την πρώτη θέση ξεπερνώντας και τη Γερμανία. Αντίθετα η επενδυτική δραστηριότητα των τουρκικών επιχειρήσεων είναι μικρή και περιορίζεται –όπως και το εμπόριο– σε δύο χώρες, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

α. Ελληνική επενδυτική δραστηριότητα

Το άνοιγμα της αγοράς των Βαλκανίων ήταν και συνεχίζει να είναι μια σπουδαία ευκαιρία για τους Έλληνες επιχειρηματίες και για την ελληνική οικονομία. Η ελληνική διεθνής επενδυτική δραστηριότητα υπήρξε μια πρωτόγνωρη εμπειρία για τα ελληνικά δεδομένα και όπως αναφέρθηκε πέρασε από διάφορα στάδια. Παρ'όλα αυτά σήμερα η ελληνική παρουσία στους βόρειους γείτονές μας είναι ιδιαίτερα σημαντική,

59. Ένα μεγάλο ποσοστό (18%) των επενδύσεων στην Κροατία προέρχεται από τις Η.Π.Α.

60. Gabor Hunya, (2002), "FDI in South-Eastern Europe in the early 2000s" July 2002, *WIIW*.

61. Trajko Slaveski and Pece Nedanovski. "Foreign Direct Investment in the framework of cross-border co-operation in selected Balkan Countries", *University of FYROM*.

τόσο σε ότι αφορά την ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά όπως φαίνεται και σε επίπεδο κυβερνητικής πολιτικής. Η πολιτική ηγεσία ύστερα από το ξάφνιασμα των πρώτων χρόνων, όταν παρασύρθηκε από το γενικότερο κλίμα αντιπαράθεσης στην περιοχή, συνειδητοποίησε το ρόλο που έπρεπε να διαδραματίσει και προώθησε τη σταθερότητα και τη συνεργασία στην περιοχή. Αποκορύφωμα αυτής της πολιτικής είναι το ΕΣΟΑΒ, όπου η χώρα μας για πρώτη φορά στην ιστορία της έχει το ρόλο του δωρητή προς όφελος της περιφερειακής ανάπτυξης, προσφέροντας 550 εκ.ευρώ μέσα στην πενταετία 2002-2006.

Μέχρι το τέλος του 2001 οι ΞΑΕ της Ελλάδας στα Βαλκάνια αποτελούσαν το 13,5% του συνολικού αποθέματος των ΞΑΕ και ακολουθούσε η Γερμανία που κατείχε το 12%⁶².

ΠΙΝΑΚΑΣ 12 Απόθεμα ΞΑΕ στο τέλος κάθε έτους στις βαλκανικές χώρες(εκ.δολ.)

Αλβανία	78	131	201	291	339	384	425	568	800 - 3,8%
ΒΕ	-	-	-	-	-	100	190	340	470 - 1,9%
Βουλγαρία	141	247	337	446	951	1.488	2.307	3.309	3.997 - 16,3%
Κροατία	120	238	359	874	1/425	2.439	4.075	5.202	6.703 - 27,4%
ΠΓΔΜ	-	19	28	40	55	173	205	381	824 - 3,4%
Ρουμανία	211	552	971	1.234	2.449	4.480	5.521	6.561	7.698 - 31,4%
Γιουγκ/βία	-	-	-	-	740	853	965	990	1.155 - 4,7%
Σλοβενία	954	1.326	1.763	1.998	2.207	2.766	2.657	2.809	3.400- 13,9%
Σύνολο	1.519	2.541	3.752	5.000	7.619	12.085	15.698	19.631	24,500 - 100%

Πηγή: Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW)

Παρακάτω αναπτύσσεται αναλυτικότερα η ελληνική επενδυτική παρουσία στις επιμέρους βαλκανικές χώρες.

Στην Αλβανία μέχρι το τέλος του 2001 το απόθεμα ΞΑΕ ήταν 800 εκ. δολ. και αποτελούσε το 3,8% του συνολικού αποθέματος ΞΑΕ στα Βαλκάνια. (Πίνακας 12). Οι επενδύσεις αυτές μοιράζονται σχεδόν ανάμεσα στην Ιταλία (47,9%) και την Ελλάδα (34,2%), τις δύο αναπτυγμένες γειτονικές χώρες, οι οποίες συγκεντρώνουν τις επενδύσεις σε διαφορετικές περιοχές. Οι Ιταλοί επενδύουν στο βόρειο τμήμα της χώρας (Δυρράχιο, Τίρανα, Σκόδρα), ενώ οι Έλληνες στο νότιο τμήμα, όπου υπάρχει και το ελληνικό στοιχείο πιο έντονα (Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα).

Το ελληνικό κράτος παρέχει κίνητρα για την πραγματοποίηση επενδύσεων στην Αλβανία⁶³, ενώ έχουν υπογραφεί συμφωνίες για την οικονομική συνεργασία, για την

62.Για τον υπολογισμό αυτών των ποσοστών δε λαμβάνονται υπόψη οι ΞΑΕ στη Σλοβενία και στη Γιουγκοσλαβία.

63.Αναπτυξιακός Νόμος 2601/98.

αμοιβαία προώθηση και προστασία των επενδύσεων και για την αποφυγή διπλής φορολογίας. Οι σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις στην Αλβανία έχουν γίνει στον τομέα των κατασκευών, της κλωστοϋφαντουργίας, των τροφίμων, του ρουχισμού, των τραπεζών και του τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια οι ΞΑΕ στην Αλβανία αυξήθηκαν σημαντικά λόγω της προώθησης της ιδιωτικοποίησης μεγάλων εταιρειών. Μέσα στο 2001 πουλήθηκε το 85% της κρατικής εταιρείας κινητής τηλεφωνίας (AMT) στην κοινοπραξία της COSMOTE με τη νορβηγική Telenor έναντι 96 εκ. δολ. Επίσης η ελληνοβρετανική κοινοπραξία Vodafone-Panafon την ίδια χρονιά πήρε άδεια παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας έναντι 38 εκ. δολ. Σε εξέλιξη βρίσκονται εντωμεταξύ οι ιδιωτικοποιήσεις της κρατικής εταιρείας πετρελαίου (Albpetrol), της κρατικής ασφαλιστικής εταιρείας, της μεγαλύτερης κρατικής τράπεζας και της κρατικής εταιρείας σταθερής τηλεφωνίας (Albtelecom) όπου υπάρχει ισχυρό ελληνικό ενδιαφέρον. Στον τραπεζικό τομέα πολύ σημαντική είναι η ελληνική παρουσία μέσω της Πειραιώς (θυγατρική), της Εθνικής (υποκαταστήματα), της Άλφα (υποκαταστήματα) και της Εμπορικής (θυγατρική). Μεγάλες επενδύσεις έγιναν επίσης από την Καπνική-Μιχαηλίδης, την Παπαστράτος, την ΒΙΚΗ, την SATO, την Franco, την TITAN κ.α. Το ελληνικό κεφάλαιο έχει σημαντικά πλεονεκτήματα στην αλβανική αγορά όπου απουσιάζει ο δυτικός ανταγωνισμός (εξάιρεση η Ιταλία) και εκτιμάται ότι θα συνεχίσει να έχει ισχυρή παρουσία ακόμα και μετά την ολοκλήρωση των μεγάλων ιδιωτικοποιήσεων, τώρα μάλιστα που η χώρα βρίσκεται σε περίοδο σταθερότητας και συγκροτεί κατάλληλους θεσμούς και υποδομές για την προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων. Τέλος πρέπει να σημειώσουμε τη σημασία του ΕΣΟΑΒ στη προώθηση της ελληνικής επιχειρηματικότητας, καθώς και άλλων χρηματοδοτήσεων μέσω κυρίως της ΕΕ, όπως το PHARE και το INTERREG.

Η Βουλγαρία μέχρι το τέλος του 2001 είχε συγκεντρώσει το 16,8% του αποθέματος των ΞΑΕ στα Βαλκάνια (3.997 εκ.δολ.). Η Ελλάδα μαζί με τη Γερμανία έχουν την πρώτη θέση στον πίνακα κατάταξης των σημαντικότερων χωρών προέλευσης του ξένου κεφαλαίου στη Βουλγαρία, συγκεντρώνοντας η καθεμιά πάνω από το 12% των ΞΑΕ στη χώρα. Αν μάλιστα προσθέσουμε στις ελληνικές επενδύσεις και το κεφάλαιο που διοχετεύεται μέσω Κύπρου, τότε η χώρα μας είναι μακράν πρώτη σε ύψος ξένου κεφαλαίου στη Βουλγαρία. Υπολογίζεται ότι άνω των 800 επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων είναι εγκατεστημένες στη Βουλγαρία και απασχολούν περίπου 70.000 εργαζόμενους, ενώ το σύνολο του κεφαλαίου ξεπερνάει

τα 750 εκ.δολ., αν λάβουμε υπόψη και τα κεφάλαια που δεν προήλθαν απευθείας από τη χώρα μας.

Οι μεγαλύτερες ελληνικές επιχειρήσεις και όμιλοι είναι εγκατεστημένοι και στη γειτονική μας Βουλγαρία. Επίσης, πέντε ελληνικές τράπεζες δραστηριοποιούνται στη χώρα, ελέγχοντας το 35% του συνόλου των τραπεζικών εργασιών. Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις στη Βουλγαρία δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα της παραγωγής ενδυμάτων, αξιοποιώντας το πλεονέκτημα της φτηνής εργατικής δύναμης, και ακολουθούν οι επενδύσεις στους τομείς τροφίμων - ποτών - καπνού. Επίσης οι ελληνικές επιχειρήσεις ασχολούνται με προϊόντα αλουμινίου, χαρτιού, με τηλεπικοινωνιακό υλικό κ.α. Στον τομέα των υπηρεσιών, πέρα από τις τράπεζες έχουν γίνει επενδύσεις στον κλάδο των ασφαλειών και της υγείας. Οι σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία μέχρι το πρώτους μήνες του 2001 ήταν οι εξής:

ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ	ΤΟΜΕΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΥΨΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣ. (εκατ. \$)	ΕΙΔΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣ. (ΑΜΙΓΗΣ-ΜΙΚΤΗ)	ΕΤΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Εθνική Τράπεζα	United Bulgarian Bank	Τραπεζικός	207,0	Αμιγής	00	Εξαγόρασαν το 90%
Ο.Τ.Ε.	Cosmo-Bulgaria Mobile	Δεύτερη άδεια κιν. Τηλεφ. GSM	135,0	Αμιγής	00	
Brewinvest	Zagorka	Ζυθοποιία	40,3	Αμιγής	95	50% Αθην. Ζυθοποιία 50% 3Ε Εξαγόρασαν Το 80%
Brewinvest	Ariana	Ζυθοποιία	0.17	Αμιγής	98	50% Αθην. Ζυθοποιία 50% 3Ε Εξαγόρασαν το 60%
Eurofinance / AIG	Post Bank	Τραπεζικός	38.0	Μικτή (από 50%)	98	Ελέγχουν το 84,4% Η AIG είναι αμερικανική
Barek Overseas	Drujba	Υαλουργία	20,0	Μικτή	98	90% Γιούλα 10% Euromerchant Balkan Fund (Λουξ.) Εξαγόρασαν το 51%
Βιοχάλκο	Steelmet	Προφίλ αλουμινίου	12,5	Αμιγής	99	
Όμιλος Λούλη	Sofia Mei	Άλευρα	10,0	Αμιγής	00	Εξαγόρασαν το 41,3%
Εμπορική Τράπεζα	International Commercial Bank	Τραπεζικός	6,5	Αμιγής	96	Ελέγχει το 93% 7% EBRD
Χαρτοποιία Θράκης	Belovo Papermills	Χαρτοποιία	6.4	Αμιγής	97	Εξαγόρασε το 58%
Φλώρινα-Χωνοί	Florina Bulgaria SA	Χυμοί αναψυκτικά	6,0	Αμιγής	99	
Alfa Wood	Alfa Wood Bulgaria	Ξυλεία	6,0	Αμιγής	00	Κατέχει πλειοψηφικό πακέτο
Δέλτα	Delta Bulgaria Vitalact	Γαλακτ/κά	5,6	Αμιγής	93, 97	

Chipita	Chipita Bulgaria	Τρόφιμα	5,6	Αμιγής	95	
Μιχαηλίδης	Leaf Tobacco-Michailidis	Καπνά	5,0	Αμιγής	99	Μερίδιο συμμετοχής 100%
Glassinvest	Stind	Υαλουργία	4,5	Μικτή	97	90% Γιούλα 10% Euromerchantt Balkan Fund (Λουξ.) Εξαγόρασαν το 70%
Τιτάν	Plevenski Cement	Τσιμέντο	4,5	Αμιγής	98	Εξαγόρασε το 81%
Intracom	Bulfon	Τηλεπικ/νία	3,6	Αμιγής	95	
Antenna TV	Nova Televisia Multimex Radio Express	Μ.Μ.Ε.	3,4	Αμιγής	00	Εξαγόρασε το 100% της Nova Televisia, 100% της Multimex, 94% του Radio Expr.
Νίκας	Nikas Rodopa	Επεξεργασία κρέατος	3,0	Αμιγής	99	
Ιονική Τράπεζα	Ionian Bank	Τραπεζικός	3,0	Αμιγής	95	
Goodies	Balkan Restaur.	Εστιατόριο	2,1	Αμιγής	97	
Ξιφίας	Europesca	Κονσ/ποιία	1,3	Αμιγής	00	
Μηχανική ΑΕ	Michaniki Bulgaria	Τεχνική εταιρεία	1,0	Αμιγής	95	
Χαλκόρ ΑΕ	KOCM JSCo	Προϊόντα χαλκού		Αμιγής	00	Εξαγορά συνόλου ενεργητικού μέσω της Sofia Copper JSCo

Πρόκειται για πάγια κεφάλαια Στη στήλη "Ύψος επένδυσης" αναγράφεται η αρχική επένδυση*

Τα τελευταία χρόνια(2001-2002) η Βιοχάλκο αύξησε τις συνολικές της επενδύσεις στη Βουλγαρία στα 113 εκ.δολ., μέσω διάφορων εταιρειών και σχεδιάζει επιπλέον επενδύσεις 62 εκ.δολ. μέσα στο 2003. Μέχρι το τέλος του 2002 ο ΟΤΕ είχε επενδύσει 300 εκ.δολ., ενώ μέσα στο 2003 θα επενδύσει ακόμα 100 εκ.δολ. για το δίκτυο κινητής τηλεφωνίας του ΟΤΕ(Globul). Τα Ελληνικά Πετρέλαια ανακοίνωσαν το 2002 πενταετές επενδυτικό σχέδιο 110 εκ.δολ. Επίσης το 2002 σημαντικές επενδύσεις έγιναν από τη Euobank Ergasias, το Γερμανό, την Εθνική, τη Μεβγαλ, την Υαλουργία Γιούλα κ.α.

Οι ελληνικές ΞΑΕ έχουν μια δυναμική η οποία ενισχύεται από την πρόοδο στο μακροοικονομικό περιβάλλον της χώρας και την προοπτική ένταξης της Βουλγαρίας στην ΕΕ. Σημαντική είναι επίσης η παρουσία του τουρκικού κεφαλαίου στη Βουλγαρία, με βάση πάντα τα τουρκικά δεδομένα. Σ' αυτό όμως θα αναφερθούμε παρακάτω.

Η Ρουμανία είχε δεχθεί μέχρι το τέλος του (2001) το μεγαλύτερο μέρος των ΞΑΕ στα Βαλκάνια. Το απόθεμα των επενδύσεων ανήλθε στα 7,7 δις.δολ., ποσό που αντιστοιχεί στο 31.4% των ΞΑΕ στην περιοχή, όπως δείχνει ο πίνακας 12. Η Ελλάδα

έχει την όγδοη θέση στην κατάταξη των χωρών προέλευσης του κεφαλαίου με ποσοστό συμμετοχής στις επενδύσεις 3,5%⁶⁴. Η κατάταξη όμως αυτή που κάνει το Μητρώο Εμπορικών Επιχειρήσεων της Ρουμανίας δεν είναι ακριβής σύμφωνα με το ΕΒΕΑ, αφού περιλαμβάνει μόνο την πρώτη δόση μιας επένδυσης. Κατά το ΕΒΕΑ λοιπόν, λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη επένδυση του ΟΤΕ (εξαγορά του 35% της RomTelecom) και της 3Ε και δεδομένου ότι ένα μεγάλο μέρος των επενδύσεων έχει εισρεύσει στη χώρα μέσω εταιρειών offshore ελληνικών συμφερόντων με έδρα την Κύπρο ή αλλού, υπολογίζεται ότι οι ελληνικές επενδύσεις φτάνουν τα 2 δις.δολ. και η χώρα μας βρίσκεται μεταξύ των πρώτων τριών ξένων επενδυτών στη Ρουμανία. Στις εκτιμήσεις αυτές περιλαμβάνεται η αύξηση κεφαλαίου του ΟΤΕ στη RomTelecom(κατέχει πλέον το 54%) και η εξαγορά από την ΕΦΓ ΕΡΓΟΒΑΝΚ επιπλέον ποσοστού 17% από τη ρουμανική τράπεζα ΒΑΝC ΡΟSΤ (η συμμετοχή έφτασε το 36.3%).

Ορισμένες από τις σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία είναι οι εξής:

Επιχείρηση	Κεφάλαιο(εκ.δολ.)	Τομέας δραστηριότητας
ΟΤΕ	675	Τηλεπικοινωνίες
Όμιλος 3Ε	90	Παραγ., εμφιάλ. Αναψυκτικών
Cosmocom	53	Κινητή τηλεφωνία
Delrom	28,8	Παραγωγή παγωτών
Όμιλος Λούλης	25	Αλευρόμυλοι
Intracom	25	Τηλεπικοινωνίες
Alfa bank	24,3	Τραπεζικές εργασίες
Τράπεζα Πειραιώς	20	Τραπεζικές εργασίες
Μυτιληναίος	19,6	Μη σιδηρούχα μέταλλα
Atlas trading	14	Χρώματα/δομικά υλικά
Παπαστράτος	10	Καπνοβιομηχανία
Βιογάλκο(Icme escap)	9,7	Παραγωγή καλωδίων
Chipita	9,4	Γρόφμα
Εμπορική τράπεζα	8,7	Τραπεζικές εργασίες
Εθνική τράπεζα	8,1	Τραπεζικές εργασίες
Sicomed	8	Φαρμακοβιομηχανία
ΔΙΕΚΑΤ κατασκευές	7,7	Κατασκευές
Alumin	7	Παραγωγή αλουμινίου

Σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει επίσης από την STAR FOOD, την BEST FOOD, την ΥΦΑΝΤΙΣ (τρόφιμα), την INTERAMERICAN (ασφάλειες) και την ΠΕΤΖΕΤΑΚΗΣ (βιομηχ. πλαστικών).

64. Προηγείται η Ολλανδία, η Γερμανία, η Κύπρος, η Ιταλία, οι ΗΠΑ, η Αυστρία και η Τουρκία.

Η Ρουμανία παρουσιάζει συγκεκριμένα πλεονεκτήματα για τους ξένους επενδυτές:

- Καταρχήν είναι η δεύτερη μεγαλύτερη αγορά της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης(ΚΑΕ), με πληθυσμό 22.5 εκ. κατοίκους.
- Είναι κοντά στο κέντρο της Ευρώπης.
- Έχει φτηνό εργατικό δυναμικό.
- Έχει άφθονες πρώτες ύλες και η γη είναι πολύ φτηνή.
- Ο Δούναβης εξυπηρετεί πολύ τις μεταφορές προς τη Μαύρη Θάλασσα και την Κ. Ευρώπη.

Η παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στη Ρουμανία είναι αρκετά σημαντική, καθώς εκτός από τους έξι τραπεζικούς ομίλους που δραστηριοποιούνται, 500 άλλες ελληνικών συμφερόντων επιχειρήσεις συμβάλλουν ενεργά στην ανάπτυξη της ρουμανικής οικονομίας, το 44% των εξαγωγών της οποίας παράγεται από αλλοδαπές επιχειρήσεις.

Όπως αναφέραμε και για τη Βουλγαρία, οι προοπτικές και της ρουμανικής οικονομίας είναι θετικές, ενόψει μάλιστα της ένταξής της στην ΕΕ. Συνεπώς οι ευκαιρίες για τους Έλληνες επιχειρηματίες θα αυξηθούν, αν και ο ανταγωνισμός αναμένεται να αυξηθεί επίσης. Οι τομείς που αποτελούν πρόκληση για το ελληνικό κεφάλαιο είναι: Οι τηλεπικοινωνίες, όπου οι ανάγκες είναι ακόμα τεράστιες λόγω τη υπανάπτυξης της χώρας, Η ενέργεια, όπου υπάρχει χώρος συνεργασιών στους κλάδους πετρελαίου, της ηλεκτρικής ενέργειας, ακόμα και του φυσικού αερίου, Οι μεταφορές, για την προώθηση της οδικής σύνδεσης της Ρουμανίας με την Ελλάδα και τα υπόλοιπα Βαλκάνια. Στον τομέα αυτόν θα μπορούσαν να αναπτύξουν μεγαλύτερη δραστηριότητα οι ελληνικές ναυτιλιακές εταιρείες συμμετέχοντας στην αγορά της Μαύρης Θάλασσας, Ο τραπεζικός τομέας όπου υπάρχει ήδη έντονη κινητικότητα,

Η κλωστοϋφαντουργία, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στη βιομηχανική παραγωγή και στις εξαγωγές της Ρουμανίας(πλέον του 25%), Οι κατασκευές έργων υποδομής,

Η βιομηχανία τροφίμων, όπου ήδη είναι σημαντική η ελληνική παρουσία, & Η γεωργία, η αλιεία, ο τουρισμός, όπου τρέχουν σημαντικά κοινοτικά κονδύλια⁶⁵, καθώς επίσης και η βιομηχανία ξύλου, αλουμινίου και ηλεκτρικών συσκευών.

Το ελληνικό κράτος έχει υπογράψει με τη Ρουμανία συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας, προώθησης και προστασίας των επενδύσεων, συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας και έχει εντάξει τη χώρα αυτή στους δικαιούχους του ΕΣΟΑΒ .

65.Η Ρουμανία απορροφά ετησίως 158 εκ. ευρώ από το πρόγραμμα SAPARD

Στην ΠΓΔΜ το επενδυτικό κλίμα ήταν κακό σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, με εξαίρεση κάποιες μικρές περιόδους προς το τέλος της δεκαετίας. Η μικρή αγορά της χώρας, η πολιτική αστάθεια, η αντιπαράθεση με τους γείτονές της και η καθυστέρηση των ιδιωτικοποιήσεων και άλλων μεταρρυθμίσεων αποθάρρυναν τους επενδυτές. Μέχρι το τέλος του 2001, η ΠΓΔΜ είχε συγκεντρώσει 824 εκ.δολ. από ΞΑΕ, ποσό που αντιστοιχεί στο 3,4% του αποθέματος ξένου κεφαλαίου στα Βαλκάνια. Η ελληνική επενδυτική παρουσία στη χώρα πλησιάζει το 1/3 των ΞΑΕ, κατέχοντας την πρώτη θέση στο ύψος αλλοδαπού κεφαλαίου στα Σκόπια, ενώ ακολουθούν η Κύπρος και η Γερμανία. Σύμφωνα με την Στατιστική Υπηρεσία της ΠΓΔΜ οι ελληνικές ΞΑΕ είχαν την εξής πορεία(σε εκ. δολ.):

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
5,9	0,5	-	-	0,17	0,25	1,6	4,4	3,5	13,2	95,6

Οι ελληνικές επενδύσεις στην ΠΓΔΜ, οι οποίες παρουσιάζουν αυξητική τάση, κατευθύνονται, όπως και το σύνολο του ξένου κεφαλαίου στη χώρα, στον τομέα της βιομηχανίας(καπνός, τρόφιμα, τσιμέντα, υφαντουργία) και στις υπηρεσίες(κυρίως στην τραπεζική αγορά). Οι μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις στη γειτονική χώρα είναι: Η εξαγορά του δυλιστηρίου της ΟΚΤΑ από τα ΕΛΠΕ και η κατασκευή πετρελαιοαγωγού Θεσσαλονίκης- Σκοπίων. Το σύνολο της επένδυσης υπολογίζεται σε 150 εκ.δολ., Η εξαγορά του 80% της σκοπιανής τσιμεντοβιομηχανίας (USJE) από την κοινοπραξία του ΠΙΤΑΝ και μιας ελβετικής εταιρείας(Holderbank). Αυτή ήταν η μεγαλύτερη ξένη επένδυση στη χώρα μέχρι και το 2000. Η εξαγορά της σκοπιανικής ζυθοποιίας(Pivara Skorje) από την κοινοπραξία της 3E και της Αθην. Ζυθοποιίας, Η εξαγορά της Strumnica Tabak από την Καπνική-Μιχαηλίδης, Η εξαγορά του πλειοψηφικού πακέτου της μεγαλύτερης τράπεζας(Storanska Banka) από την Εθνική, & Η εξαγορά του 65% της Kreditna Banka από την Αίφα τράπεζα. Επίσης σημαντικές επενδύσεις έγιναν από την ΝΙΚΑΣ ΑΕ, τον Βερόπουλο, τον Μυτιληναίο, τη ΔΕΛΤΑ κ.α.

Το ελληνικό κεφάλαιο και ιδιαίτερα οι επιχειρηματίες της Β. Ελλάδας μπορούν να βρουν σημαντικές διεξόδους στην αγορά της ΠΓΔΜ, παρά το μικρό της μέγεθος. Αυτό μάλιστα μπορεί να βοηθάει τη χώρα μας, καθώς η μικρή αγορά αποτρέπει τους ξένους επενδυτές και μειώνει τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Το ελληνικό κράτος έχει υπογράψει συμφωνία προστασίας και προώθησης των επενδύσεων με τα Σκόπια και χρηματοδοτεί τη χώρα με σημαντικά κεφάλαια στα πλαίσια του ΕΣΟΑΒ.

Όσον αφορά τη Γιουγκοσλαβία, ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου διέκοψε τη ροή του κεφαλαίου που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται κυρίως μετά το 1995. Στο τέλος του 2001 το απόθεμα ΞΑΕ στη Γιουγκοσλαβία έφτανε το 5% του συνόλου των επενδύσεων στις βαλκανικές χώρες. Υπολογίζεται ότι η χώρα μας, μαζί με τη Γερμανία αποτελούν τους σημαντικότερους ξένους επενδυτές στη Γιουγκοσλαβία. Οι ισχυροί δεσμοί φιλίας και συνεργασίας που διακρίνουν τις σχέσεις Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας αποτελούν σημαντικό κίνητρο για τους Έλληνες επενδυτές, οι οποίοι ωστόσο, λόγω της πολιτικής αστάθειας στη Γιουγκοσλαβία προτιμούν τις βιομηχανικές και εμπορικές συνεργασίες από τις άμεσες επενδύσεις. Μεγάλες επενδύσεις στη Γιουγκοσλαβία έχουν γίνει από τις εξής επιχειρήσεις: Τον ΟΤΕ, ο οποίος μαζί με την Telecom Italia κατέχουν το 49% της Telecom Serbia, Την Intracom, που δραστηριοποιείται μέσω της Intralot (διαχείριση του ΛΟΤΤΟ), την Intracom Yugoslavia(ψηφιοποίηση δικτύου) και την Intrasoft(πληροφορική), Την 3E με επενδύσεις πάνω από 50 εκ.δολ. Τη ΔΕΛΤΑ με επενδύσεις πάνω από 30 εκ.δολ. Τον Μυτιληναίο, Τη Βιοχάλκο, Τον Τιτάνα, Τα ΕΛΠΕ κ.α. Σημαντική είναι επίσης η παρουσία των ελληνικών τραπεζών(Εθνική, Πειραιώς, Άλφα).

Καθώς η Γιουγκοσλαβία έχει μπει σε περίοδο σταθερότητας και ανασυγκρότησης των υποδομών και των θεσμών της χώρας και ενώ οι ξένοι επενδυτές είναι ακόμα επιφυλακτικοί, τίθεται στη διάθεση του ελληνικού κεφαλαίου σημαντικό πεδίο δράσης, όχι μόνο σε τομείς που ήδη δραστηριοποιείται εκτενώς(βιομ. τροφίμων), αλλά και σε άλλους κλάδους, όπως είναι οι κατασκευές και οι υπηρεσίες.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη εξαιτίας της φύσης της, ως χώρας που περιλαμβάνει διαφορετικές και μάλιστα συχνά συγκρουόμενες οντότητες, είναι επόμενο να μην είναι ιδιαίτερα ελκυστική για τις επενδύσεις. Πέρα απ' αυτό, μειονέκτημα αποτελεί επίσης η μικρή της αγορά. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια οι ΞΑΕ στην ΒΕ παρουσιάζουν μια μικρή έστω, αλλά σταθερή αυξητική τάση. Σημαντικότεροι επενδυτές στη χώρα αυτή είναι το Κουβέιτ, η Κροατία, η Σλοβενία και η Γερμανία.

Οι ελληνικές επενδύσεις στη ΒΕ είναι ελάχιστες, αν και η χώρα αυτή περιλαμβάνεται στην αναπτυξιακή βοήθεια του ελληνικού κράτους και γίνονται προσπάθειες προσέγγισης των δύο χωρών. Η ελληνική επιχειρηματική παρουσία περιορίζεται όμως μέχρι σήμερα κυρίως σε συμφωνίες εμπορικής ή βιομηχανικής συνεργασίας. Ο ΟΤΕ και η ΔΕΗ έχουν υπογράψει τέτοιες συμφωνίες.

Η Κροατία και η Σλοβενία, όσον αφορά την προσέλκυση ΞΑΕ, πλησιάζουν περισσότερο τις πετυχημένες υπό μετάβαση οικονομίες της ΚΑΕ και όχι τις χώρες

Η Κροατία και η Σλοβενία, όσον αφορά την προσέλκυση ΞΑΕ, πλησιάζουν περισσότερο τις πετυχημένες υπό μετάβαση οικονομίες της ΚΑΕ και όχι τις χώρες των Βαλκανίων, όπου για πολλούς οι χώρες αυτές μόνο ιστορικά ανήκουν. Μέχρι το τέλος του 2001 οι δύο αυτές πρώην Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας είχαν συγκεντρώσει το 41,3% των ΞΑΕ στα Βαλκάνια (3,4 δις.δολ. η Σλοβενία και 6,7 δις. η Κροατία). Τα κεφάλαια που επενδύονται προέρχονται κυρίως από την Αυστρία, τη Γερμανία, τις ΗΠΑ και από άλλες αναπτυγμένες δυτικές οικονομίες.

Από ελληνικής πλευράς, όπως άλλωστε αναφέραμε, η οικονομική παρουσία περιορίζεται σε κάποιες συμφωνίες συνεργασίας, καθώς ο ανταγωνισμός είναι μεγάλος, τόσο εμπορικά, όσο και σε επίπεδο ΞΑΕ. Ο τομέας του τουρισμού στις χώρες αποτελεί ένα πεδίο, όπου οι ελληνικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να δραστηριοποιηθούν έχοντας μάλιστα συγκριτικό πλεονέκτημα απέναντι στους ανταγωνιστές τους. Παρολαυτά η παρουσία τους είναι ελάχιστη.

Συνολικά μπορούμε να πούμε ότι το ελληνικό κεφάλαιο βρήκε διεξόδους στη βαλκανική χερσόνησο, εκδηλώνοντας τη δικιά του περιορισμένη κλίμακα «παγκοσμιοποίηση». Η γεωγραφική γειτνίαση, η πολιτισμική συγγένεια, η υπανάπτυξη των Βαλκανίων, έδωσαν την ευκαιρία στους Έλληνες επιχειρηματίες να αναπτύξουν εξωστρεφή δραστηριότητα. Το μοίρασμα των ελληνικών ΞΑΕ στις σημαντικότερες χώρες και τομείς έχει ως εξής:

Χώρα	Αλβανία	Βουλγαρία	ΕΥ.Δ.Μ.	Ρουμανία	Ειδικός/Βία
% των ελλ. ΞΑΕ	10,7%	52,5%	12,1%	17%	8%

Τομέας	Βιομηχαν	κατασκευές	Τηλεπ/νίες	Χρηματοπιστ. τομείς	Ορυκτός πλούτος	Λοιποί
%	20,2%	1%	40%	6,3%	26,8%	5,7%

*Στοιχεία μέχρι το 2000, Πηγή: Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σπουδών Βιέννης (WIIW)

Αυτό που πρέπει να ξεκαθαρίσουμε σε σχέση με τη φαινομενικά μεγάλη συμμετοχή της Ελλάδας στις επενδύσεις στα Βαλκάνια, είναι ότι δεν υποδηλώνει το δυναμισμό και την υψηλή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, αλλά μάλλον πρόκειται περισσότερο για συγκυριακό φαινόμενο. Η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών επενδύσεων αποτελείται από μικρά κεφάλαια, ενώ οι μεγάλες επενδύσεις έχουν γίνει κυρίως από επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα, οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν ευκαιρίες ιδιωτικοποιήσεων⁶⁶. Εκτός απ' αυτό οι

66. Λαμπριανίδης Λ., (2000), «Η ανασυγκρότηση των Βαλκανίων και ο ρόλος της Ελλάδας: Μια κριτική προσέγγιση», από τον συλλογικό τόμο «Η Ανάπτυξη των Βαλκανίων»,

συνέπειες των ελληνικών επενδύσεων δεν είναι απαραίτητως πάντα θετικές για την ελληνική οικονομία και συγκεκριμένα για το ισοζύγιο πληρωμών και για την απασχόληση⁶⁷.

β. Τουρκική επενδυτική δραστηριότητα

Η τουρκική συμμετοχή στις ΞΑΕ των βαλκανικών χωρών είναι πολύ περιορισμένη και επικεντρώνεται, όπως και οι εμπορικές της σχέσεις, στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Το ποσοστό των τουρκικών ΞΑΕ σε έξι βαλκανικές χώρες (Αλβανία-Βουλγαρία-ΠΓΔΜ-Κροατία-ΒΕ-Ρουμανία) φτάνει μόλις το 2.6% των συνολικών ΞΑΕ, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα είναι 13.5% (1990- τέλος 2001).

Το ποσοστό συμμετοχής της Τουρκίας στις ΞΑΕ κάθε βαλκανικής χώρας, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Διεθνών οικονομικών Σπουδών της Βιέννης (WIIW) είναι:

Χώρα	Βουλγαρία	Αλβανία	Ρουμανία	ΒΕ	Κροατία	ΠΓΔΜ
% στις ΞΑΕ	2,9%	2%	4%	5%	-	1,6%

Τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ελλάδα είναι:

Χώρα	Βουλγαρία	Αλβανία	Ρουμανία	ΒΕ	Κροατία	ΠΓΔΜ
% στις ΞΑΕ	12,1%	34,2%	3,5%	-	-	1,6%

Είναι φανερό ότι οι τουρκικές επιχειρήσεις, εκτός ελαχίστων περιπτώσεων δεν είχαν το δυναμισμό για να εκμεταλλευτούν τις επενδυτικές ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν ως απόρροια του ανοίγματος των αγορών στα Βαλκάνια και των προγραμμάτων ιδιωτικοποιήσεων που ακολούθησαν. Η κατάσταση της τουρκικής οικονομίας σε κάποιο βαθμό δικαιολογεί την αδυναμία αυτή, αφού η ίδια η Τουρκία επιδιώκει τη δική της, άλλου είδους μεν, αλλά με πολλές ομοιότητες μετάβαση. Εκτός αυτού τα μεγάλα τουρκικά κεφάλαια κατευθύνθηκαν ανατολικά, κυρίως στο Αζερμπαϊτζάν(1,92 δις.δολ. μέχρι το 2002), το Τουρκμενιστάν(1,23 δις.δολ.), τη Ρωσία(500 εκ.δολ), το Καζακστάν(170 εκ.δολ.) και αλλού. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι η βαλκανική περιφέρεια είναι αδιάφορη για τους Τούρκους, οι οποίοι μάλιστα

επιμ. Πετράκος Γ., σελ. 371

67.Labrianidis L., (1996), "The opening of the Balkan Markets and consequent economic problems in Greece", *Modern Greek Studies*, vol. 12/13, p.p. 211-235

Η Ρουμανία έχει απορροφήσει το μεγαλύτερο μέρος των τουρκικών ΞΑΕ στα Βαλκάνια(περίπου 270 εκ.δολ. μέχρι το τέλος του 2001), γεγονός που κατατάσσει την Τουρκία μέσα στους 10 σημαντικότερους επενδυτές στη χώρα αυτή, μια θέση μάλιστα πάνω από την Ελλάδα. Όπως έχουμε όμως αναφέρει τα στοιχεία αυτά είναι παραπλανητικά. Στην πραγματικότητα οι ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία είναι πολύ μεγαλύτερες. Το τουρκικό κεφάλαιο στη Ρουμανία κατευθύνεται κυρίως στην ελαφριά βιομηχανία και στο χρηματοπιστωτικό τομέα.

Δεύτερος προορισμός των τουρκικών ΞΑΕ είναι η Βουλγαρία. Το άμεσα επενδυμένο τουρκικό κεφάλαιο στη χώρα αυτή μέχρι το τέλος του 2001 έφτανε τα 130 εκ.δολ. και αποτελούσε περίπου το 3% των ΞΑΕ στην Βουλγαρία, ποσοστό που δίνει στη Βουλγαρία την 11^η θέση στην κατάταξη των ξένων επενδυτών στη χώρα.

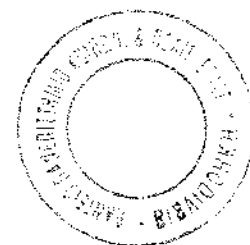
Η ΒΕ αποτελεί το μόνο βαλκανικό προορισμό άμεσων επενδύσεων, όπου το τουρκικό κεφάλαιο υπερβαίνει το ούτως ή άλλως αμελητέο ελληνικό. Οι τουρκικές επενδύσεις, αν και μικρού κεφαλαίου(λιγότερο από 20 εκ.δολ. μέχρι το 2001) αποτελούν το 5% των ΞΑΕ στη χώρα, οι οποίες είναι ελάχιστες για λόγους που έχουν αναφερθεί νωρίτερα. Ωστόσο η ΒΕ και ειδικότερα οι μουσουλμανικές περιοχές της παρουσιάζουν ορισμένα πλεονεκτήματα για το τουρκικό κεφάλαιο. Στις περιοχές αυτές γύρω στις 50 τουρκικές επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους έχουν αναπτύξει δραστηριότητα(2002).

Σε πολύ χαμηλά ποσά κυμαίνονται οι τουρκικές ΞΑΕ στην Αλβανία και στην ΠΓΔΜ(2% και 1,6% των συνολικών ΞΑΕ στις χώρες αυτές αντίστοιχα). Η σημαντικότερη τουρκική επένδυση στην Αλβανία ήταν η εξαγορά της δεύτερης μεγαλύτερης αλβανικής τράπεζας από την τουρκική Kentbank το 2000. Οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Αλβανίας βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο και αναμένεται αναβάθμιση της τουρκικής επιχειρηματικής παρουσίας στην Αλβανία. Στην γειτονική μας ΠΓΔΜ υπάρχουν πάνω από 250 τουρκικές επιχειρήσεις, μικρού όμως μεγέθους. Οι σημαντικότερες απ' αυτές είναι ένα εργοστάσιο παραγωγής σπορέλαιου, μια ζυθοποιία και ένα αγροτικό συγκρότημα.

Οι τουρκικές ΞΑΕ στην Γιουγκοσλαβία και ακόμα περισσότερο στην Σλοβενία και την Κροατία είναι ανύπαρκτες. Το ίδιο ισχύει και για την Ελλάδα ,όσον αφορά τις δυο τελευταίες χώρες. Το ελληνικό κεφάλαιο στην βαλκανική περιφέρεια, σε καμιά περίπτωση δεν έχει την ποιότητα του γερμανικού, ως προς το μέγεθος των

επιχειρήσεων και τους τομείς δραστηριότητάς τους. Αυτό όμως δεν ακυρώνει τη σημασία του για το ρόλο που διαδραματίζει η χώρα μας στα Βαλκάνια και μάλιστα απέναντι σε Τουρκία, η οποία φιλοδοξεί να αποτελέσει τον ηγεμόνα της περιοχής, παρά το γεγονός ότι η παρουσία του τουρκικού επιχειρηματικού κόσμου στην χερσόνησο είναι περιορισμένη.

Η πρώτη περίοδος, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πειραματική, έχει παρέλθει. Πλέον και οι μεγάλες ιδιωτικές ελληνικές επιχειρήσεις επενδύουν, είτε μέσω ιδιωτικοποιήσεων και εξαγορών, είτε σπανιότερα μέσω νέων εγκαταστάσεων, στην βαλκανική αγορά, η οποία παρουσιάζει παρουσιάζει γι' αυτές συγκεκριμένα πλεονεκτήματα. Επίσης το ελληνικό κράτος έχει θέσει τις βάσεις μιας μακροχρόνιας στρατηγικής, η οποία απουσίαζε τα προηγούμενα χρόνια. Έχουν υπογραφεί συμφωνίες προώθησης της οικονομικής συνεργασίας με όλες τις βαλκανικές χώρες, ενώ πολύτιμη θα είναι και η συμβολή του ΕΣΟΑΒ, το οποίο συμπληρώνει άλλες δράσεις για την οικονομική ανασυγκρότηση των Βαλκανίων και δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για την προώθηση των ελληνικών εξαγωγών και επενδύσεων στην περιοχή⁶⁹.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διαδικασία μετάβασης στην οικονομία της αγοράς από τις πρώην οικονομίες κεντρικού σχεδιασμού, ακολούθησε κατά βάση τις ίδιες μεθόδους σε όλες σχεδόν τις

69. Πρόκειται για 550 εκ.ευρώ που μοιράζονται σε έξι βαλκανικές χώρες (Αλβανία-Βουλγαρία-Γιουγκοσλαβία-ΒΕ-ΠΓΔΜ-Ρουμανία) για 5 χρόνια(2002-2005). Η βοήθεια παρέχεται στο Δημόσιο και σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις. Περισσότερο ευνοημένη θα είναι η Γιουγκοσλαβία για την οποία διατίθεται το ποσό των 265 εκ.ευρώ. Οι άλλες χώρες θα λάβουν: ΠΓΔΜ 75 εκ. ευρώ, Ρουμανία 70 εκ.ευρώ, Βουλγαρία 54 εκ.ευρώ, Αλβανία 50 εκ.ευρώ και ΒΕ 20 εκ.ευρώ. Βλ. σχετικά: «Πρόγραμμα Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων» ΥΠΕΞ, Αθήνα 2002

χώρες, αγνοώντας τη διαφορετικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας. Τα αποτελέσματα ήταν να βιώσουν δραματικά οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης την εμπειρία του μετασχηματισμού της οικονομίας τους, σε σχέση με τις χώρες της ΚΑΕ. Η πολιτική αυτή απόφαση ενιαίας θεραπείας του προβλήματος σε όλη του την έκταση, χωρίς να ληφθούν υπόψη τυχόν διαφοροποιήσεις της κάθε περίπτωσης, δέχτηκε ισχυρή κριτική.

Όλες οι βαλκανικές χώρες, κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας γνώρισαν σοβαρότατες πολιτικές και οικονομικές κρίσεις, με εξαίρεση ίσως την Σλοβενία και λιγότερο την Κροατία. Όπως φάνηκε από την παρουσίαση των οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης, μόλις τα τελευταία χρόνια κατάφεραν οι χώρες αυτές να εμφανίσουν σοβαρά δείγματα πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας, χωρίς πάλι να έχουν εκλείψει τα προβλήματα.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, Ελλάδα και Τουρκία φιλοδοξούν να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στη βαλκανική περιφέρεια και να καλύψουν το κενό ισχύος που δημιουργήθηκε στην περιοχή, τόσο σε πολιτικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Η χώρα μας έχει μπει στο παιχνίδι από ευνοϊκότερη θέση, γεγονός που οφείλεται σε ιστορικούς, πολιτικούς, γεωγραφικούς και οικονομικούς λόγους. Αντίθετα η Τουρκία βρίσκεται σε δυσμενέστερη οικονομική και πολιτική θέση από την Ελλάδα. Η εναλλακτική λύση που διαθέτει στα ανατολικά της σύνορα δε μειώνει το ενδιαφέρον της για τα Βαλκάνια, που αποτελούν το μονοπάτι προς τη Δ. Ευρώπη.

Στους δύο κυρίως τομείς που αναλύονται στην εργασία και οι οποίοι προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό το επίπεδο οικονομικής ολοκλήρωσης μιας περιοχής(εμπορικές και επενδυτικές ροές), η Ελλάδα έχει καθαρά το προβάδισμα έναντι της Τουρκίας. Τόσο εμπορικά, όσο και επενδυτικά η χώρα μας έχει εκμεταλλευτεί σε μεγαλύτερο βαθμό και έκταση τις ευκαιρίες στη βαλκανική περιφέρεια. Από την άλλη η Τουρκία μέχρι σήμερα αδυνατεί να παρουσιάσει αξιόλογη οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή και περιορίζεται σε ορισμένες εμπορικές σχέσεις κυρίως με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

Η συγκριτική αυτή υπεροχή της χώρας μας όμως δεν αποδεικνύει το δυναμισμό, ή την υψηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, καθώς βρισκόμαστε ακόμα πολύ μακριά από το δυναμικό, εφικτό επίπεδο εμπορικής και οικονομικής ολοκλήρωσης με τις βαλκανικές οικονομίες. Το ίδιο ισχύει και για τις σχέσεις των

Βαλκανίων με την ΕΕ, αλλά και για τις σχέσεις μεταξύ των ίδιων των βαλκανικών οικονομιών.

Μελλοντικά αναμένεται να αυξηθεί ο ανταγωνισμός στην περιοχή, τόσο από την Τουρκία, όσο και από τις αναπτυσσόμενες δυτικές χώρες, οι οποίες μέχρι σήμερα αντιμετώπιζαν με επιφυλακτικότητα την ΝΑ Ευρώπη. Ο υψηλός βαθμός ενδοκλαδικού εμπορίου μεταξύ Ελλάδας – Βαλκανικών χωρών μπορεί να προωθήσει την παράλληλη ανάπτυξη των οικονομιών τους, αλλά οι «παραδοσιακοί» τομείς εμπορίου, όπου υπάρχει ενδοκλαδικότητα είναι οι πρώτοι που θα πληγούν από την αύξηση του ανταγωνισμού. Γι' αυτό η χώρα μας είναι ανάγκη να διεκδικήσει μερίδιο και σε άλλους τομείς, κυρίως κεφαλαιουχικών αγαθών, κάτι που φαίνεται να επιχειρείται τελευταία. Ταυτόχρονα απαιτείται σχεδιασμός μακροχρόνιας στρατηγικής και δυνατότητα γρήγορης προσαρμογής στις εξελίξεις.

Τέλος, στον τομέα των επενδύσεων ξεκάθαρη είναι η ελληνική υπεροχή στον ανταγωνισμό με την Τουρκία. Η ελληνική επενδυτική δραστηριότητα έχει σήμερα ξεπεράσει το πρώτο πειραματικό, όπου επενδύσεις στα Βαλκάνια γινόταν μόνο από τις μεγάλες, δημόσιου κυρίως χαρακτήρα επιχειρήσεις. Πλέον, πολλές μεσαίες ή μεγάλες ιδιωτικές ελληνικές επιχειρήσεις αναζητούν μερίδιο στις βαλκανικές αγορές.

ΠΗΓΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

• Ελληνική

1. Αλειφαντής Στ., (2000), «Τα Βαλκάνια προς τον 21^ο αιώνα: Διεθνείς και εσωτερικές παράμετροι», Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
2. Βαλντέν Σ., (1995), «Ελλάδα και Ανατολικές χώρες 1950-1967, Οικονομικές Σχέσεις και Πολιτική», Εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα.
3. Βαλντέν Σ., (1986), «Οι οικονομικές σχέσεις Ανατολής – Δύσης και η κρίση της ύφεσης», Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.
4. Βεργόπουλος Κ., (1999), «Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη Χίμαιρα», Εκδ. Ν. Σύνορα – Α. Λιβάνη.
5. Βερέμης Θ., (1999), «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453-1998», ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα.
6. Βερέμης Θ., (επιμ.), (1995) & (2000), «Η Τουρκία σήμερα: πολιτεία, κοινωνία, οικονομία, εξωτερική πολιτική, θρησκεία», ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
7. Βερέμης Θ. & Ντόκος Θ., (2002), «Η σύγχρονη Τουρκία: Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
8. Γιαλλουρίδης Χρ. Τσάκωνας Π., (επιμ.), (1999), «Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου», Συλλογικός Τόμος, Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα.
9. Γιαλλουρίδης Χ. & Αλειφαντής Σ. «Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων».
10. Γιαννίτσης Τ. (1988), «Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και επιπτώσεις στη βιομηχανία και στο εξωτερικό εμπόριο», Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
11. Δουδούμης Γ., (2002), «Βαλκανικές εξελίξεις V», Βαλκανικές Εκδόσεις.
12. Ευστρατόγλου Κλ., (1992), «Export trade companies: Διεθνής εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας», Εργασία για συζήτηση Νο 17, Κέντρο Προγραμματισμού Οικονομικών Εργασιών (ΚΕΠ), Αθήνα.
13. Καραφωτάκης Ε., (1999), «Οι βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο μετάβασης», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.
14. Κήπας Μ., (2000), «Η οικονομική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια», Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπ., Αθήνα.
15. Κοππά Μ., «ΠΓΔΜ: Μια Εύθραστη Δημοκρατία».
16. Κυρκίλης Δ., (2002), «Άμεσες ξένες επενδύσεις», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.
17. Κωνσταντινίδης Σ. & Πελαγίδης Θ., (επιμ., εισαγ.) (2000), «Ο ελληνισμός στον 21^ο αιώνα: Διεθνείς Σχέσεις – Οικονομία – Κοινωνία – Πολιτική – Πολιτισμός – Παιδεία», Βιβλιοθήκη Δημόσιου Διαλόγου για την Εθνική Στρατηγική, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
18. Κίντης Α. και Πουρναράκης Ε., (1991), «Αρχές Οικονομικής Ανάλυσης», Εκδ. Σμπίλιας, Αθήνα
19. Μανωλάτος Γ., (1994), «Προστατευτισμός και ελεύθερο εμπόριο. Οι επιπτώσεις στην ανάπτυξη», Εκδ. Σμπίλιας, Αθήνα.
20. Μαντάς Μ. & Ντάνος Α., (1994), «Μεθοδολογία εκπόνησης πτυχιακών εργασιών», Εκδ. Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα.
21. Μαρδάς Δ., (1993), «Οι επιπτώσεις της ενιαίας αγοράς στο ελληνικό εξωτερικό εμπόριο. Μια ενδοκλαδική ανάλυση», ΕΚΕΜ, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
22. Μελάς Κ., (1999), «Παγκοσμιοποίηση, Νέα φάση Διεθνοποίησης της Οικονομίας», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα.

23. Νυσταζοπούλου-Κυριακίδου Μ., (1994), «Οι Βαλκανικοί Λαοί», Εκδ. Βάνιας, Θεσ/νικη.
24. Ντόκος Θ. & Πιέρρος Φ., (2000), «Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου».
25. Παπανδρόπουλος Α., (1990), «Πώς να κάνετε εξαγωγές», Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών (ΟΠΕ).
26. Παπασωτηρίου Χ.,(2000), «Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
27. Πελαγίδης Θ., (2001), «Πόσο έχει προχωρήσει η παγκοσμιοποίηση;», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
28. Πελαγίδης Θ., (2001), «Η ελληνική οικονομία στην εποχή της νέας οικονομίας», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
29. Πελαγίδης Θ., (εισαγ.-επιμ.), (2000), «Κατανοώντας την παγκοσμιοποίηση», Συλλογικός Τόμος, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
30. Πελαγίδης Θ., (1997), «Η διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας: ευελιξία και αναδιάρθρωση», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα.
31. Πετράκος Γ.,(επιμ.), (2000), «Η ανάπτυξη των Βαλκανίων», Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.
32. Πουρναράκης Ε., (1992), «Διεθνή Οικονομικά», Εκδ. Σμπίλιας, Αθήνα.
33. Χαζάκης Κ. (2000), «Εγχειρίδιο ξένων επενδύσεων στις βαλκανικές χώρες», Θεσ/νικη.
34. Χατζηπροδρομίδης Λ. (1991), «Γιουγκοσλαβία, Η έκρηξη του εθνικισμού», Εκδ. Παρατηρητήριο, Αθήνα.
35. Σκλιας Π., (2001), «Διεθνής πολιτική οικονομία, τα Βαλκάνια, η ΚΑΕ, οι χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και οι σχέσεις τους με την ΕΕ», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
36. Τσαρδανίδης Χ.(επιμ.), (1996), «Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – ΠΓΔΜ», Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα.
37. Φακιάλας Τ., «Διεθνείς οικονομικές σχέσεις Σοβιετικής Ένωσης και χωρών της ΚΑΕ», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
38. Φακιάλας Τ., «Η νέα οικονομική εποχή των βαλκανικών χωρών σε μετάβαση», Κείμενα Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Νο 32, ΕΚΕΜ.
39. Cares R., Frankel J, & Jones R., (1992), «Διεθνές Εμπόριο και Πληρωμές», Σαρρής Α.(επιμ.), Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
40. Gilpin R., (1998), «Η πολιτική οικονομία των διεθνών σχέσεων», τόμος Α & Β, Εκδ. Gutenberg.
41. Gilpin R., (2002), «Η πρόκληση του παγκόσμιου καπιταλισμού, Η παγκόσμια οικονομία τον 21^ο αιώνα», τόμος Α & Β, Εκδ. Ποιότητα, Αθήνα.
42. Jovanovic M.,(2002), «Διεθνής οικονομική ολοκλήρωση», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
43. Kenen P., (1999), «Διεθνής Οικονομική», Τόμος Α, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
44. Mankiw G.,(2001) «Αρχές της Οικονομικής»,
45. Ristelhueber René, (2000), «η Ιστορία των Βαλκανικών Λαών», Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.
46. Steedman I., (1993), «Διεθνές Εμπόριο», Εκδ. Κριτική, Αθήνα.
47. Stephen Van Evera, (2000), «Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης», Εκδ. Ποιότητα, Αθήνα
48. Todoreva M., (2000), «Βαλκάνια: Η Δυτική φαντασίωση», Κυτρομηλίδης, (επιμ.) Θεσ/νικη.

50. «Συνεργασία 2002», (2001), Μελέτη για την ελληνοτουρκική επιχειρηματική συνεργασία», ΥΠΕΘΟ & Ελληνοτουρκικό Συμβούλιο Επιχειρηματικής Συνεργασίας.
51. «Κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις στις χώρες της Νοτιανατολικής Ευρώπης και την Κύπρο (1998-2001)», (2001), Βαλκανικό Παρατηρητήριο, ΙΣΤΑΜΕ Α. Παπανδρέου.
52. «Ελλάδα – Βαλκανικές χώρες: Εξέλιξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων», (2000), ΥΠΕΘΟ.
53. «Πρόγραμμα Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων», ΥΠΕΞ, Αθήνα 2002
54. «Η Ελλάδα και το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας», (2001), Συλλογικός Τόμος, Βιβλιοθήκη Διεθνών & Ευρωπαϊκών Μελετών, Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα.

• Ξενογλώσση

1. Bryant Christofer & Mokrzycki Edmund, (1994), "The new great transformation?", Routledge, London and New York.
2. Coleman W. & Underhill G., (1998), "Regionalism and global economic integration", Routledge, London.
3. Jelavich. B., (1983), "History of the Balkans", Cambridge University.
4. Kelliwell .J, (1998), "How much do national borders matter?", Washington D.C.edition
5. Kemp M., (1995), "The gain from trade and the gain from Aid", Routledge.
6. Krugman P., (1988), "Strategic trade policy and the new international economies", MIT edition
7. Narula Rajneesh.(1996), "Multinational Investment and Economic Structure", Routledge, London.
8. Kuyukuklu Nazif, "The future of turkish-bulgarian relations", Istanbul University.
9. "New Trade Theories", (1994), Center for Economic Policy Research(CEPR).
10. Dr. Sinic Kusic and Vladimir Cvijanovic, "The importance of FDI for stimulating economic growth in Croatia".

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κεντρώτης Κ., (1998), «Η Ελλάδα και η Τουρκία στον κόσμο των ενεργειακών και μεταφορικών δικτύων στα Βαλκάνια», *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, Τόμος Χ, σελ.281-311.
2. Μπακατσέλος Δ., (2000), «Ανασυγκρότηση και επιχειρηματική ανάπτυξη στην Νοτιανατολική Ευρώπη & στην Ανατολική Μεσόγειο», Εισήγηση στο Συνέδριο του 'Economist', Απρίλιος 2000, Βουλιαγμένη.
3. Bishku M. "Turkey and the Balkans through the Cold War Era", *Journal of S. Asian and Middle Eastern Studies*, p.p.22.
4. Buyukcolak Kamil, (1999), "War of Projects:Turkish- Greek rivalry in the Balkans in the post-Gold Period", *Turkish Review of Balkan Studies*, Τόμος IV, p.p. 131-139.
5. "Chionis D., P.Liargovas, G.Zanias., (2000), "Greece's trade with the Balkan Countries: Is it to Little?" *Journal of Economic Integration*.

6. "Chionis D. Liargovas P., (2002), "An Empirical investigation of Greek-Balkan Bilateral trade", *Eastern European Economics*, 9-10/2002, Vol. 40, No 5, p.p. 6-32.
7. Debrowski Marek "Different Strategies of Transition to a Market Economy", (1996), Working Paper, No 1579, *The World Bank*
8. Dimelis S. & Gatsios K., (1994), "Trade with Central and Eastern Europe: The case of Greece", *Center for Economic Policy Research(CEPR)*, Discussion Paper No1005.
9. Gabor Hunya, , (2002), "FDI in South-Eastern Europe in the early 2000s" July 2002, *Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW)*
10. Gligorov V., Kaldor M. & Tsoukalis L., (1999), "Balkan Reconstruction and European Union", *Vienna Institute for International Economic Studies(WIIW)*
11. Höpken Wolfgang, "turkish-bulgarian relations", Southeast Institute, München *Turkish Review of Balkan Studies*
12. Isiksal Hoseyin, (2002), "An analysis of the Turkish-Greek relations from Greek 'Self' to Turkish 'Other' perspective: causes of antagonism and preconditions for better relationships", *Turkish Journal of International Relations*, Vol. 1, No 3.
13. Lavigne Marie, (2000), "Ten years of transition: A review article", *Communist and Post-Communist Studies*, No 33, p.p. 475-483
14. Liargovas P., (2002), " South-East Europe in Transition: Problems and Prospects", *Current Politic and Economics of Russia, Eastern and Central Europe*, Vol.17, No 2, p.p. 143-161.
15. Liargovas P., Papazoglou CH., (1999), "An analysis of trade relations between the European Union and the transition economies of Central and Eastern Europe", *Journal of Economic Integration*, 12.1999, p.p. 651-664
16. Mladenov B., (1998), "Priorities of bulgarian foreing policy and bulgarian-turkish relation at the eve of the 21st century", *Turkish Review of Balkan Studies*.
17. Papazoglou Ch. and Eric J. Pentecost, "Trade effects of EU accession on the transition economies: A gravity model approach", σελ. 261.
18. Papazoglou Ch., (1999), "Exchange Rate Policy and Output Growth: The experience of the Transition Economies of CEE", *Post-Communist Economies*, Vol. 11, No 3, p.p.319-336.
19. Petrakos G. & Chrstodoulakis N., (1997), "Economic developments in the Balkan countries and the role of Greece: From bilateral relations to the challenge of integration", *Center for Economic Policy Research(CEPR)*, Discussion Paper No 1620.
20. Pickel A., (2002), "transformation theory: scientific or political?", *Communist and Post-Communist Studies*, No 35, p.p.105-114..
21. Stilides , (2000), "Greece in Southeastern Europe: The new century", *Western Policy Center*.
22. Totev Stoyan, (2002) "Economic Performance and Structure of Southeastern European Countries – Albania, Bulgaria, FYR of Macedonia and Greece", *Eastern European Economics*, Vol. 40, No 6, 11-12/2002, p.p. 51-83.67
23. Labrianidis L., (1996), "The opening of the Balkan Markets and consequent economic problems in Greece", *Modern Greek Studies*, vol. 12/13, p.p. 211-235
24. Trajko Slaveski and Pece Nedanovski. "Foreing Direct Investment in the framework of cross-border co-operation in selected Balkan Countries", *University of FYROM*.
25. Tsardanidis Ch., (2001), "Economic Diplomacy as a means of foreing policy: Greece and SEE", *Αγορά Χωρίς Σύννορα*, Τόμος 6, Τεύχος 3.

26. Tsardanidis Ch.& Karafotakis E., (2000), "Greece's economic diplomacy towards the Balkan countries", *Journal of International Affairs*, Vol. 5, No 3, 9-11/2000, p.p. 81-84
27. Turan Sibel, (2001), "Turkey's integration process and the Balkan countries", *Turkish Review of Balkan Studies*, Τόμος VI, p.p. 215-228.
28. Wallden Sotiris, (2000), "Greece and the Balkans: Economic Relations" *Contemporary Greece and Europe*.
29. "The Western Balkans in transition", (2003), *Occasional Paper of European Commission*, January 2003.
30. "From Plan to Market", (1996), World Development Report, *The World Bank*

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Εξαμηνιαίες Εκθέσεις του ΕΚΕΜ για τα Βαλκάνια.
- "Economist", Οικονομικό Προφίλ των βαλκανικών χωρών.
- World Investment Report από την UNCTAD για τα τελευταία χρόνια.
- World Bank.
- Εμπορικά & Βιομηχανικά επιμελητήρια.(ΕΒΕΑ, ΕΒΕΘ κ.α.)
- Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανοικοδόμησης και Ανάπτυξης (EBRD).
- Στατιστικές Υπηρεσίες Βαλκανικών χωρών.(κυρίως μέσω των ιστοσελίδων τους).
- Άρθρα εφημερίδων.
- Ερευνητικά ιδρύματα στην Ελλάδα(ΚΕΠΕ, ΕΚΕΜ, ΙΧΜΕ, ΙΔΙΣ, ΙΔΟΣ κ.α.)
την Τουρκία(ΔΕΙΚ κ.α.) ή αλλού και πανεπιστήμια.
- Πρεσβείες και οργανισμοί προώθησης των εξαγωγών και των επενδύσεων στην Ελλάδα, την Τουρκία και τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες.
- Ιστοσελίδες όλων αυτών των πηγών στο Διαδύκτιο.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
17724